

KDO IZ MENE POJE:
LJUDJE, LJUDJE, LJUDJE...

LISTI

Uredil kulturno-umetniški klub TONE ČUFAR

Štev.: 38/VIII

Jesenice, 27. julija 1978

OB PETLETNICI SMRTI MOJSTRA AKVARELA

LJUBA RAVNIKARJA

Enaintridesetega julija bo minilo pet let, odkar je v 68. letu starosti Morana pretrgala ustvarjalno pot enega najvidnejših mojstrov akvarela na Slovenskem – LJUBA RAVNIKARJA. Napredno usmerjeni umetnik je bil že v mladosti povezan z bojem delavskega razreda in zato ni naključje, da je že pred drugo svetovno vojno zahajal na Jesenice, kjer so nastajale njegove slike, ki jih je leta 1936 razstavil v Ljubljani. Po osvoboditvi je ravno tako pogosto obiskoval Jesenice in Gornjesavsko dolino, ta čas nastale slike pa je razstavil leta 1967 na Jesenicah in leto kasneje v Kranju. Več let je bil tudi mentor jeseniških slikarjev in velik prijatelj likovnega kluba DOLIK pri DPD Svoboda Tone Cufar Jesenice. Precej njegovih slik je v naši železarni, mnogi njegovi akvareli pa krasijo tudi privatna stanovanja. O velikem umetniku, človeku in prijatelju železarskih Jesenic, je dr. Cene Avguštin napisal naslednje:

»Prvi poskusi mojega slikarskega dela spadajo v leta pubertetnega vrvenja, v prve razrede ljubljanske realke. Spominjam se, da so bile vse moje šolske knjige, čitanke,

botanika, matematika, pa vsi zvezki ilustrirani na vseh koncih in krajih. Vse to je vrelo iz mene na slepo, brez prave zavesti in kakšnega poslanstva in smotra. V četrti sem dobil za profesorja risanja akademskega slikarja Gojmira Antona Kosa, ki mi je dal prvo pobudo in odprl prve poglede v skrivnost modernega slikarstva, posebej še akvarela. Naslednje leto sem dobil pokojnega profesorja Žmitka, ki se je prvi človeško pozanimal zame in mi odprl oči. V ta čas spadajo moji prvi samostojni slikarski poskusi, moji prvi akvareli, ki sem jih delal zunaj v naravi po okolici Grosuplja in Žužemberka. Ko sem jih prinašal v šolo, ki je bil pokojni profesor Žmitek prvi kritik in mentor. Po maturi sem najprej odpravil vojaščino, nato pa sem odšel na Dunaj in se vpisal na umetnostno akademijo, do katere pa da po pravici povem – nisem imel pravega veselja. Preveč šolsko, preveč šablonsko se mi je zdelo vse skupaj. Z živim zanimanjem pa sem obiskoval šolo profesorja Hansa Schachingerja, odličnega portretista in obenem sijajnega učitelja (Pomenek z Ljubom Ravnikarjem, Jutro 30. 9. 1940).

Leto 1940, ko je ta zapis nastal, ni bil najbolj primeren čas, da bi slikar nadrobneje razlagal, kaj mu je Dunaj pomenil in kaj mu je dal. Prav to mesto je bilo v tistem časupoleg Berlina eno od žarišč revolucionarne književnosti, gledališča, filma, arhitekture, likovne umetnosti in seveda tudi političnih dogajanj. Mesto, ki se še ni otreslo posledic vojne, je doživljalo leta bede, delavskih stavk, pa tudi najrazličnejših manifestacij. Zato nosijo prva dela mladega Ravnikarja, ki so nastala na Dunaju, znamenja upora, protesta, pa tudi solidarnosti z revolucionarnim gibanjem, ki je pod vplivom ruske revolucije pretresalo tedanjo Evropo, Dunaj in tudi takratno kraljevino SHS¹. Na Dunaj so iz Nemčije prihajali vplivi ekspresionističnega slikarstva, pa tudi znanilcev novega realizma in socialnih tendenc v likovni umetnosti kot so bili Georg Grosz, Otto Dix, Käthe Kolwitz in drugi. Obe struji sta vplivali na mladega slikarja, še posebej pa ga je privlačil belgijski grafik in slikar simbolist Frans Masereel s svojim humanizmom in pacifizmom.

Vrnitev z Dunaja pomeni za Ljuba Ravnikarja vstop v razgibano likovno in družbenopolitično življenje slovenske prestolnice. Čeprav mu samo slikarstvo ni moglo zagotoviti kruha in je od leta 1929 delal kot uslužbenec v zadrugi banki A. Kristana in kasneje skupaj z nekaterimi naprednimi likovnimi delavci tistega časa – Kumrom, Miklavcem, Sedejem in drugimi v reklamnem podjetju Aloma Company, je bil vendar »na levi kulturni fronti kot likovnik brez svoma najplodovitejši. Srečujemo ga pri opremanih, ilustracijah, pri vseh naprednih revijah, knjigah, časopisih, brošurah, koledarjih, katalogih, letakih, razglednicah in plakatih. Vse mogoče levičarske politične in humanistične akcije, mirovne pobude, sindikalne in akcije socialne pomoči, zaščita brezposelnih, delavske diplome, pohvale in protesti nosijo šifro J. Zaradi take izpostavljenosti je policija kjerkoli je preiskovala, plenila Ravnikarjeva dela.²

Ravnikarjevo akvarelno slikarstvo je v tem času pod močnim vplivom evropskega ekspresionizma, še posebej Maksa Pechsteina: Mati, 1935; Sprevod, 1935; Otroci 1935, medtem ko se v risbi pogosteje navezuje na socialno kritične tendence nemškega novejšega realizma (Veliki petek 1933, Stavka 1934, Brez dela 1934), v linorezih pa čutimo Masereelov vpliv. Prav Masereel je bil tisti, ki je s svojim simbolizmom in svojimi drobnimi, vendar monumentalno zasnovanimi kompozicijami v

Umetnik Ljuba Ravnikar v svojem ateljeju

(Nadaljevanje na 2. strani)

precejšnji meri vplival na Ravnikarjev inscenacijski prispevek v Delakovem gledališču v Ljubljani. Oprt na povsem nove vsebinske zasnove, je Ljubo Ravnikar s svojim sodelovanjem na tem odru postal skupaj s Ferdom Delakom eden utemeljiteljev moderne slovenske scenografije. Uporaba projekcije z diapozitivi, vključitev avditorija v dogajanje na odru, pomenijo za takratno Ljubljano precejšnjo novost, čeprav se je že pred tem uveljavila v znamenitim Piscatorjevem Političnem gledališču v Berlinu, kjer je študiral Ferdo Delak. V letih 1932/33 je Ljubo Ravnikar napravil scenske osnutke za Haškovega Dobrega vojaka Švejka, za Schönherrjevo Otroško tragedijo, za Remčevo Magdo, Zupančičevega Cicibana, za Cankarjeve Hlapce in še posebej za Delakovo dramtizacijo Hlapca Jerneja, za katerega je pripravil še danes likovno zanimive in kvalitetne diapozitive, ki so nadomeščali inscenacijo in vezali prizore. Osnutki za diapozitive so izšli skupaj z Delakovo dramtizacijo Cankarjevega teksta v slovenskem in drugih jezikih.³ S tem je bil uresničen vsaj del Ravnikarjevih načrtov iz dvajsetih let, da bi svojega velikega idejnega vzornika Ivana Cankarja »prevedel v jezik barve« (pisma Jakobu Seguli leta 1928).

Z likovno opremo Hlapca Jerneja lahko navežemo na Ravnikarjevo ostalo ilustrativno delo: na sodelovanje pri Cankarjevi družbi, Ekonomski enoti, pri založbi Klas, Mladinski matici, Novi knjigi in drugod. Še posebej omenjamo Ravnikarjevo sodelovanje pri ilustriranju mladinskih publikacij Zvončka, Našega rodu, Cerkevnikovega Ovčarja Runa itd. Neobjavljeni so ostali Letni časi, »naslikane pesmi, ki pripovedujejo otroku bajke iz kraljstva narave, kjer je vse poosebljeno: drevesa, oblaki, cvetje, letni časi, mesec, sonce...«⁴ Z njimi je hotel, kot sam pravi, vzbuditi in ne poustvariti otrokovo fantazijo in pridobiti mladinski ilustraciji enakovredno mesto v našem slikarstvu.

Leta 1937 je izšel album Ravnikarjevih linorezov Ogdledalo, ki ga je slikar snoval skoraj deset let. (5) Zbirka 35 grotesk obsega trije poglavji: In vino, Lede in labodi, Ecce homo. »V službi življenjske resničnosti je knjiga linorezov bojevit in izrazito miselno, idejno zasnovano delo. Gradivo te zbirke je naša slovenska problematika. V teh podobah se kakor v upognjenem ogledalu zrcali vrsta tistih klavnih posebnosti naše malometne sredine, ki se sicer pojavlja v vseh dobah in vseh družbah tega sveta, a so dobili v naši zatohli majhnosti še prav poseben, izvirno slovenski poudarek.« (6) Če gledamo na Ravnikarjevo zbirko z današnjimi očmi, lahko ugotovimo, da je Ogdledalo zares predvsem idejno zasnovano in šele v drugi vrsti likovno dognano delo, kar velja tudi za določene del že omenjenega Ravnikarjevega družbeno-kritičnega opusa iz tridesetih let, ki je tako kot imenovana zbirka zrasedel iz podobnega likovnega razpoloženja. Vse to pa ne zmanjšuje pomena Ravnikarjevega ustvarjalnega delovanja v tej dobi, saj nam je umetnik na izredno topljiv način ohranil razpoloženje in duha dobe, razkranjanje stare in rast nove miselnosti, umiranje stare in rojstvo nove generacije. Ravnikarjevo delo je izreden in nenadomestljiv dokument revolucionarnega vrenja in dogajanja v naši predvojni družbi, odlična likovna reportaža tistega, kar imenujemo trideseta leta in mimo katere ne bo mogel nobeden, ki bo obravnaval družbeno in kulturna vprašanja tistega časa.

Po Ogdledalu, ki slikarju kljub široki publiciteti ni prineslo posebnih priznanj (»Bil je to pač prvi poskus v tem žanru«, pravi sam, ki ga publika ni bila vajena in ga tudi ni znala prav vrednotiti) (7) se je

Ravnikarjevo zanimanje vse bolj odmikalo od ekspresionistično-simbolične usmerjenosti v realizem. Realizem ali kot ga sam pogosto imenuje — »poetični realizem« (8) in ki se je včasih pri Ravnikarju navezoval tudi na nekatera modernejša gibanja v evropski umetnosti (npr. Cézanne), je počasi postal slikarjevo poglavito likovno izrazilo in ga je po letu 1938 pripeljal tudi v krog levo usmerjene, družbeno-kritično aktivne likovne skupine Gruda (1938 — 1945), ki se je po svoji umetniški in svetovnonazorski opredeljenosti navezovala na Hegedušičevo zemljaško šolo.

Tudi izbor del na obsežni razstavi, ki jo je Ljubo Ravnikar priredil leta 1940 v Galeriji Obersnel v Ljubljani, je očitno rezultat slikarjeve drugačne, nove usmerjenosti. Poleg Mladinskega cikla prevladujejo na razstavi realistične krajine, tihožitja in portreti tako starejšega kot mlajšega datuma, medtem ko so na ekspresionističen ton uglasena dela omejena le na 12 grafičnih listov. Najbolj opazen, najbolj kvaliteten in obsežen del razstave so predstavljali akvareli s krajinskimi motivi z Gorenjske in širše ljubljanske okolice. Kritik dr. Stane Mikuz je takrat napisal: »Z osredotočenim študijem krajine, njenih skritih lepote in njene bistveno značilne podobe utegne L. Ravnikar na polju naše akvarelne umetnosti ustvariti še dokaj vrednot.«

Komaj nekaj mesecev po zaključku razstave pri Obersnelu so Italijani okupirali Ljubljano. Ne samo Ravnikarjeva levčarska usmerjenost, temveč tudi njegova odkrita dejavnost proti divjanju fašistov v Slovenskem Primorju, kjer je po pripovedovanju Jakoba Segule krožila serija Ravnikarjevih razglednic z motiviko narodnostnega zatiranja primorskih Slovencev, je bila vzrok, da ga je okupator kot prvega slovenskega likovnika že meseca junija 1941 aretiral, ga obsodil in interniral v Italijo. Štiriletna internacija v Abruzzih oziroma Apeninih slikarja ni strla, morda ga je po svoje celo utrdila. Ko je odpadlo vse, na kar je bil nekaj navezan, domači, še posebej mati, prijatelji v Ljubljani, mu je ostalo le še delo. Slikarstvo mu zdaj pomeni uteho, edino, za kar je še vredno živeti. In tako je nastal v Corropoli in Casoliju eden po dokumentarni in likovni strani najbolj zanimivih, kvalitetnih in obsežnih prikazov življenja v internaciji, kar jih imamo pri nas. Akvarelno slikarstvo, tako figuralno, kot krajinsko, ki je poleg številnih risb, pa tudi gvašev in temper nastajalo v Abruzzih, predstavlja enega Ravnikarjevih najbolj izčiščenih, na realizem oprtih likovnih prikazov, njegovo, čeprav po prisili, najbolj plodno in zrelo obdobje, vrh njegove umetniške zrelosti. »Tovariši mi prigovarjajo, piše v dnevnik, »naj prodam to ali ono sliko. Nočem, ne dam! Vse so moje, vsaka je kos mene, utrip mojega srca, krik moje duše.«

S prekomorskimi brigadami je Ljubo Ravnikar prišel v Ljubljano. Leta 1946 je prejel nastavitveni dekret za I. gimnazijo v Kranju. Tu si je ustvaril dom in družino in poleg obsežnega pedagoškega dela neutrudno slikal prav do svoje smrti leta 1973.

Enega prvih ciklov iz povojnih let predstavlja zbirka akvarelov in risb Po sledovih četrte in pete ofenzive (I. 1946), ki ga hrani Muzej ljudske revolucije Slovenije v Ljubljani. Nič manj pomembna po svojem likovnem izrazu in še posebej po odličnem obvladanju slikanja arhitekture je skupina akvarelov, ki so leta 1956 nastali v Rimu in so kmalu za tem doživeli predstavitev v pritličju Prešernove hiše v Kranju, v galeriji, ki je prav z Ravnikarjevo prvo razstavo leta 1954 začela uveljavljati svojo kontinuirano prisotnost v našem likovnem prostoru. Enoten po svoji zamisli, formatu in akvarelni tehniki je tudi ciklus Stari Kranj iz leta 1960, ki ga

v izboru hrani Zavod za spomeniško varstvo v Kranju. Seveda predstavlja komaj delček, čeprav morda likovno najbolj dognan, tiste podobe Kranja, ki jo je Ljubo Ravnikar ustvaril in dopolnjeval vsa povojna leta. To slikovito mesto je bilo eden najpomembnejših objektov Ravnikarjevega slikarskega oblikovanja, toda za njim niso prav nič zaostajali Bohinj, Srednji vrh, okolica Radovljice in številni kraji, s katerimi se je seznanjal na potovanjih, ali kot udeleženec slikarskih kolonij: Ravne, Izlake, Škofja Loka, Novo mesto itd. S svojo oblikovno razgibano čeprav brezupno sivo železarsko arhitekturo, so ga od nekdanj prilivačevalce tudi Jesenice. Motivi z Jesenic so bili predmet samostojne razstave že leta 1936 v Ljubljani, zastopani so bili na razstavi pri Obersnelu leta 1940, medtem ko je povojne realizacije Ravnikar leta 1968 razstavil v Kranju in leto prej tudi na Jesenicah v galeriji likovne skupine DOLIK, pri kateri je dolgo časa deloval kot likovni pedagog.

Poleg komaj preštevnih krajinskih upodobitev v akvarelu, so posebno v prvih povojnih letih nastajale tudi številne oljne podobe, tihožitja, portreti in pejsaži. Četudi si slikar z njimi ni znal prav utreti poti, so vendar nekateri, posebno zimski motivi, prepričljive impresije zasneženih, samotnih, monotnih, pa vendar mehkih krajinskih vizij. Morda so prav v teh podobah in morebiti še v tej ali oni temperi ali gvašu privreli na površje vtisi, ki jih je slikar leta 1938/39 nabiral v privatni šoli mojstra Sternena, a v akvarelu, razen v posameznih primerih, niso našli plodnih tal za razvoj. Zakaj prav akvarel, ki ga je Ljubo Ravnikar, kot sam pravi, (9) intenzivno študiral od svojih prvih srečanj z umetnostjo in ga enako uspešno uporabljal tako v svoji prvi ekspresionistično-simbolični kot kasnejši realistični fazi, je bil njegovo najbolj osebno in najbolj samoniklo umetniško izrazilo, ki je dajalo osnovni ton njegovim slikarskim prizadevanjem in ga uvrstilo med naše najvidnejše mojstre akvareliste. Pomen Ravnikarjevega akvarela pa ni samo v likovni moči ustvarjalnih del, temveč tudi v njihovi dokumentarni vrednosti. Ta dokumentarnost pa ne obsega samo duha, preobrazb ter prizadevanj dobe, v kateri je slikar živel, temveč tudi vsakdanje življenje človeka, delavca in še posebej kmeta, njegov dom in okolje, v katerem živi. Brez števila slikovnih vaškich in mestnih ambientov, ki jih je upodobil Ravnikar, danes izginja, morda jih jutri ne bo več, ohranili pa se bodo skupaj z ostalim gradivom v Ravnikarjevem delu kot umetniško dognan zapis in pomemben vir za prikaz določene dobe, določene kulture in ne v najmanjši meri tudi prizadevanj velikega človeka in umetnika.

Dr. Cene Avguštin

Opombe:

1. Prim. Stane Kumar, Slikar Ljubo Ravnikar, Koroški fužinar, leto XXIII št. 4, Ravne 1973
2. Prim. Stane Kumar, Slikar Ljubo Ravnikar, Koroški fužinar, leto XXIII št. 4, Ravne 1973
3. Slovenski gledališki leksikon III (V. S.), Ljubljana 1972; Dušan Moravec, Iskranje in delo Ferda Delaka, Ljubljana 1971
4. — el — (Saša Šantel), Umetnost Ljuba Ravnikarja, Jutro 3. 10. 1940
5. Im, Ogdledalo Ljuba Ravnikarja, Jutro 1937, št. 258
6. Ivo Brnčič, Predgovor v albumu linorezov Ogdledalo, Ljubljana 1937, založila založba Ogdledalo, tisk Delniške Tiskarne v Ljubljani
7. Pomenek z Lj. Ravnikarjem, Jutro 30. 9. 1940
8. I. Guzelj, Slikar Ljubo Ravnikar, Glas 22. 3. 1969.
9. Prim. oomba št. 7.

Pred kratkim je pri založbi J. G. Bläschke v Darmstadtu (Zvezna republika Nemčija) izšla knjiga:

Andrej Kokot, *Die Totgeglaubten*.

Pesnika majhnega naroda, kakršen je naš slovenski, redkokdaj doleti sreča, da njegovo delo zagleda beli dan na tujem v knjižni obliki. Praviloma mora prej umreti. Če pa še za življenja hoče iziti kje na tujem, potem se mora krepko opreti na človeške VIP (z veze in poznanstva).

Založnik je trgovec. Ni mecén. Vendar je J. G. Bläschke storil dobro delo. Zaradi njegove odločitve v nemški jezikovni prostor ni prodrli katerikoli od veljavnih sodobnih slovenskih pesnikov iz matične domovine, temveč slovenski avstrijski Korošec Andrej Kokot. (Redke so številke LISTOV, da bi Kokot v njih česa ne objavil.) O usodi slovenske narodnostne skupnosti na avstrijskem Koroškem je nemško govorečemu bralcu spregovoril človek, ki z njo živi, za njo dela in ustvarja.

Nemški naslov Kokotove pesniške žetve je težko prevedljiv. Držal se bom tistega, ki se zdi pesniku samemu najbolj primeren: *Domnevno mrtvi*. Takšni se zdé prevajalcem Kokotovih pesmi Slovenci na drugi strani Karavank.

Pesmi v knjigi so razdeljene v tri cikle: Die Brücke (Most), Etwas muss geschehen (Nekaj se mora zgoditi), Als wäre nichts gewesen (Kot da se ni nič zgodilo). Že naslovi sami kažejo na tragiko našega življa na Koroškem.

Kar pa človeka v knjigi posebej prijetno preseneča, je Uvod Gottfrieda Pratschkeja. Na skrajno omejenem prostoru, na borni poldrugi strani, poskuša seznaniti nemško govoreči svet z zgodovino slovenskega slovstva, z zemljepisnim položajem slovenskega naroda, z vrednostjo, pomenom našega jezika.

Za pesnika ne zgublja kaj prida besedi. Pa bi lahko zanj zapisal magari kakšen stavek več. Zaradi človeka, ki slovensko pesni v utesjenih razmerah, kakršne vladajo v hajmatinstovski Südkärnten. Vendar je Pratschkejev vreden, da ga preberemo po naše.

ZA UVOD

V Klagenfurtu/Celovcu živeči avtor je v slovenskem jezikovnem prostoru zelo znan lirik. Pesmi, ki s to knjigo prihajajo v bralčeve roke, so v nemščino prevedli pesnik sam pa Peter Kersche in Horst Ogris. Ob tem bomo bralcem dokazali, da smo v prevodih ohranili bogastvo pesniških podob in čustvovanj, kakor jih premore slovenski jezik in kakor jih v slovstveno enakoredno prevedbo dopušča nemščina. (1)

Začetki slovenskega slovstva segajo v deveto stoletje. Naslednji tiski so sledili v času reformacije. Lirik France Prešeren, prijatelj Anastasiusa Grüna, je v obdobju romantike utemeljil slovensko pesem v njenem lastnem smislu. (2) Stanko Vraz je veljal za »pesnika preporoda«. V drugi polovici devetnajstega stoletja je začela nastajati pripovedna literatura, ki se je približala realizmu. Svoj vrh je našla v

Resnica je mrtva

Resnica je mrtva. Ubili so jo jeziki

močnejši od kačjega strupa.

Zdaj hodim s črno zastavo skozi puščavo mrkih obrazov in param žalost tišine osvojene v zagovor brezvestnih dejanj.

PESMI ANDREJA KOKOTA V NEMŠKEM PREVODU

stvaritvah Josipa Jurčiča. Pozna jih ves svet. (3) Most k liberalni zahodnoevropski literaturi je ustvaril ex-duhovnik Anton Aškerc s svojimi deloma socialnokritičnimi, nasploh pa zelo brani deli. Ivan Cankar, moderni prozaist, in lirika Oton Zupančič ter Dragotin Kette so ustvarili dela svetovne vrednosti. (4)

Slovenščina govori približno dva milijona ljudi. Žive na severu in severozahodu Jugoslavije, na južnem Koroškem, v Trstu, v Gorici, v Beneški Sloveniji (tako bi lahko razumeli pišček Friaul), v mejnem območju zahodne Madžarske. Slovenščina je do cela samosvoj, individualističen jezik. Eden izmed jezikov južnih Slovanov, vendar z mnogimi lingvističnimi zahodnoslovanskimi elementi. S tem v zvezi vznika vprašanje, ali je v času, ko Misel postaja last vsega sveta in prostora, sploh smiselno, majhne in najmanjše jezikovne otoke čuvati ali si za njihov napredek celo prizadevati. Naj pomislimo čisto gospodarsko in razumsko:

Pripadniki majhne narodnostne skupnosti nimajo možnosti, da bi se povzpeli. Če bi že takšne možnosti imeli, so omejene. Pri izboranju poklica niso svobodni. Delo, ki si ga smejo izbrati, redko ustreza njihovim zmožnostim.

Z gospodarskih stališč gledano takšnih razmišljanj ne moremo izključiti.

Če pa je človek več drugemu jeziku, ki mu omogoča poklicno delo sredi večinskega naroda, je mogoče zgubo zelo hitro odpraviti.

Hkrati je treba pomisliti, da se ima vsak jezik (za svoj obstoj) zahvaliti tisočletnemu razvoju. V svojih pragločinah se je razvil iz občutkov in usod ljudi, določene pokrajine ali dežele. VSAK JEZIK POMENI SAM ZA SEBE POSEBNO KULTURNO DOBRINO, KI JO JE TREBA OHRANITI ZA VSE ČASE. (Podčrtal J.S.)

Zgrešeno bi bilo, če bi vrednost kakega jezika presojali samo s stališča, koliko ljudi na tem svetu ga uporablja. S te vzvišene perspektive bi se moglo zdeti, naj bi ob latinščini in stari grščini, ki ju danes noben narod več govori, le ohranili za prihodnost še slovenščino, ki jo prej ali slej razumejo celi milijoni ljudi.

Delo pesnika Andreja Kokota nam bo brez dvoma pomagalo (razumeti), da DIE TOTGEGLAUBTEN (DOMNEVNO MRTVI) spet živijo. Da niso samo most med dvema velikima kulturnima krogoma. Ne most, ki bi bilo brez pozornosti mogoče iti čezenj.

Dunaj, septembra 1977.

Gottfried Pratschke

OPOMBE PREVAVAJALCA:

(1) Škoda, kakšna škoda v tem primeru, da izbor ni dvojezičen! Res to ni v navadi, kadar izide kak slovenski pesnik v enem od germanskih jezikov, kak romanski v enem od slovanskih. Dvojezični DOMNEVNO MRTVI – DIE TOTGEGLAUBTEN pa bi potrjevali, da ni pravila brez izjeme.

Dvojezičnost Kokotove pesniške zbirke bi bila večkrat utemeljena.

Prvič:

Nemško govorečemu bralcu bi dokazala, da ob Zilji in Dravi živi neuničljiv slovenski rod. Azurno jasno bi se mu razkrilo, da v celem poldrugem tisočletju celó najhujše germansko nasilje tega rodu ni moglo streti. Da je naš človek po tisoč petsto letih še zmerom na Koroškem. Da je skozi ta dolgi čas ohranil svoj jezik, svojo bit, kulturo in umetnost. Da je ohranil zapuščino

dnvih dedov v besedi, pesmi, plesu in melodiji.

Drugič:

Strelca bi zadela cilj. Nobena resolucija, noben protest bi avstrijske države ne mogel bolj prizadeti. Celó razglašeni 7. člen državne pogodbe bi ne mogel bolj potrditi pravice do dvojezičnosti na plebiscitni Koroški, kot bi se to lahko zgodilo, če bi Kokota v knjigi DIE TOTGEGLAUBTEN lahko brali hkrati v slovenskem izvorniku in v nemškem prevodu.

Tretjič:

V dnevih, ko tole pišem, mi je poslal Janez Menart zanimivo knjigo. Četrtri so prevedli njegove pesmi v srbski jezik. Knjigo je izdalo založniško podjetje Narodna knjiga v Beogradu. Izbor pesmi je dvojezičen: na vsaki lévi, sódni strani slovenski izvornik, na sosednji desni, lihi strani srbski prevod v cirilici. Takšna ureditev daje bralcu posebno zadoščenje. Privošči si lahko užitek, ki mu ga knjiga sicer redko nudi. Primerjati sme, kako se je prevajalcu posrečilo pesnikovo misel, njegovo čustvo preliti iz enega v drugi jezik.

Glejte, kako je to videti!

(Odlomek iz Menartove pesmi DROH)

Tam je Gospa sveta,
tam je Krnski grad,
tam kamen hrani
dolga stoletja
zlizan napis:
PRAVDU BRANI ...

Némo spodbode ostroga,
kopje dá znak,
tôpo bijoča kopita
strižejo v snegu korak.

S kopjem se zibljem v sedlu
v srajci jekleni.

V mraku med konjskimi uhlji
sneg se pršeče peni.

Tamo je Gospa sveta,
tamo je Krnski grad
tamo kamen čuva i hrani
vekovima dugim
izlizan natpis:
PRAVDU BRANI ...

Nemo podbadaju mamuze,
koplje daje znak,
tupim batom kopita
stružu snegom u kas.

S kopljem se ljujlam u sedlu
u košulji pancirnoj.
U mraku, með naočnjacima konja
sneg se pršteći peni.

Tako pa lahko Kokotovo pesem »Etwas muss geschehen« preberem samo takole:

Etwas muss
geschehen.
Ich werde nicht ruhen
und lassen,
dass sie über mich
reden,
als ob ich tot wäre.
Ich werde nicht zulassen,
dass sie über mich
eine feste Mauer
ihrer Träume bauen.
Nein, so
darf es nicht bleiben.

*Ich will leben, obwohl
ich nur Blätter
ehrlicher Worte bewege.
Ich werde sie so bewegen,
dass sie meine Anwesenheit bemerken.
Nein, ruhen darfst du nicht,
wenn du nicht willst, dass man dich
lebend begräbt.
Denn etwas geschieht
und passiert immer.
Wenn dir zum Guten,
bewege Felsen,
wenn dir zum Schlechten,
vollbringe Wunder.*

Cel dan sem brskal po vseh številkah LISTOV, kar jih imam — pa jih ni malo — da bi našel slovenski izvirnik pesmi, ki je našla milost v nemškem prevodu. Obžalujem: brez uspeha.

Sanjam:
Kupci razgrabijo Kokota. Sledi ponatis. Ampak dvojezičen.

(2)
Prešeren je izšel že nekajkrat v nemškem prevodu, v francoskem in angleškem, v vseh jezikih, kar jih premore slovanski svet, da, celo v bengalsčini in kitajščini. Kolikor vem, prevodi Prešerna v tuje jezike presegajo številko petindvajset. Ne razumem, zakaj mu je potem treba podtakniti Anastasiusa Grüna. Sopotnika v času morda. Nemški Anastasius Zelenec našemu Prešernu še do gležnjev komaj seže. Z njim si je naš velikani privoščil čudovito igro:

TRI ŽELJE
(Anastazija Zelenca)

1.
*Ak bi želje veljale kaj,
bi želel tri reči:
deklíč bel, črn far, konjič,
bilè bi želje tri.*

2.
*»Čemu, povej, bi bil deklíč?«
»Pár mene veseli,
ne da bi molil, al zdihval,
dveh k temu treba ni.«*

3.
*»Čemu, povej, bi bil ti far?«
»Zavólj lahké vesti,
ak večkrat sta po dva samá,
lahké se kaj zgodi.«*

ANDREJ KOKOT

Potop

*Vihar je polomil jadra,
razjarjen vrtinec
iztrgal sidro.
Žejni valovi
požirajo bele postave.
Ladja
izgublja
svoj jekleni ponos.*

*Njeno truplo
se počasi nagiba
h koreninam teme.*

Razstavil sem

*Razstavil sem
našo misel,
naše rože
in našo besedo.*

Vse v najlepšem soncu!

*Pa ni bilo
nobene čebele,
nobene čebele ...*

4.
*»Čemu, povej, bi bil konjič?«
»Da jahal bi vse dni
od deklíce do farja tje,
od tam spet k ljubici.«*

(3)
Avtorju Uvoda ne gre zameriti, ko trdi, da je svet spoznal slovensko slovstvo iz druge polovice devetnajstega stoletja skozi Jurčičeva dela.

Stvar je namreč v tem:
L'abbé Ferdinand Kolednik, doktor filozofije, slovenski izseljenski duhovnik, svetovni popotnik, poliglot, si je vtepel v glavo, da mora Slovence predstaviti vesoljnemu človeštvu. Človek lahko samo ugiba, zakaj se mu je zazdelo, da bo svoj cilj dosegel, če bodo Lahki, Nemci, Francozi, Portugalci, Valižani, Angleži, Hrvatje na Gradiščanskem, Kitajci, Vietnamci, esperantisti, stari Latinci, novodobni Grki, Armenci — vsa ljudstva, kar jih nosi naš planet, prebrali v svojem jeziku Jurčičevo povest JURIJ KOZJAK, SLOVENSKI JANICAR.

Da ne bom dolgovelil, naj navedem, kaj o tem piše tržaški profesor dr. Martin Jevnikar v knjigi FINZGARJEVA PISMA FERDINANDU KOLEDNIKU (izdala in založila Družba sv. Mohorja v Celovcu, 1971) na strani 8:

»Najbolj mu (Koledniku, op. J.S.) je pri srcu Jurčičev JURIJ KOZJAK, čeprav vé, da ni najboljšo Jurčičevo delo. Prepričan pa je, da ta povest tujcem najlepše prikazuje slovenski narod in njegovo trpljenje. Sam je prevedel povest v devet jezikov in še druge pridobil, da je danes prevedena že v šestinštirideset jezikov.«

Jevnikarjevo knjigo je vredno vzeti v roke. Človeku se med branjem odpre čisto nov svet. Pred njim zažive ljudje, ki jim je mar samo slovenstvo, slovenski jezik, narod, naša besedna umetnost. Nobene žrtve jim ni mar, da bi le svoje črne, rumene, rdeče in bele brate spoznali z njo. Da bi jim razodeli:

Tudi mi smo tu. Slovenci.
Kolednika sem spoznal pred dobrimi štirimi desetletji kot trinajstleten pobič. Prišel je v hišo od nekod iz daljnega sveta, kot prisrčani stric iz Amerike vsakomur kaj malega hitro stisnil v roko, potem pa je spregovoril. Poslušali smo ga dolgo dolgo odprtih ust. Materi so padle skupaj, ko so se zavedli, da gostu še niso nič postregli. Bil sem premlad, da bi mogel razumeti: Nisem spoznal navadnega svetovljana. Govoril mi je državljani vesoljnega človeškega občestva, noro zaljubljen v svojo domovino, obseden od moči in lepote materinega jezika. Eden izmed sanjačev Župančičevega kova:

*Kamor stopi mi noga, na tvojih sem tleh!
Kamor nese me jadro, na tvojih valéh!
Kamor hoče srce — pri svojih ljudeh ...»*

Za dr. Ferdinanda Kolednika Župančičevi verzi niso sen. Svoje občudovanja vredno jezikovno znanje, noči in dneve svojega življenja je zastavil za ta cilj. Prav radoveden sem, kje zdaj stika za založnikom, ki bi mu izdal morda že petdeseti prevod Jurčičevega Jurija Kozjaka. In zvedeti moram, ali si še v Podgorju zdravi noge, ki so mu jih esesovci pred koncem vojne razbili v taborišču.

(4)
Kadar kdo spregovori o naši moderni, navaja praviloma imena v temle zaporedju:

Ivan Cankar, Oton Župančič, Dragotin Kette, Josip Murn Aleksandrov.

Tega zadnjega Pratschke sploh ni omenil. Pa vendar Murnova poezija pretresa z bolnimi kriki ves pesniški Parnas. Njegov prijatelj, literarni zgodovinar dr. Ivan Prijatelj, je o njem zapisal:

»Danes je tako težko. Kje je dandanes pri nas duša, ki bi obromala košček sveta, ki mu pravimo slovenska zemlja, pa bi se potem zamislila v skrivnost te zemlje in

naroda, ki hodi od dne do dne bolj nezadovoljen po njej in ves zastrašen od bledih prikazni, ki nas je v poslednjem času z njimi kaznovala Evropa. Ves pekel se je razlil med naše ljudstvo. Kje je prerok, svečenik zdrave, sočne zemlje, močan mož, ki bi vsaj iz najboljših naših ljudi izgnal strahove, vse te blede izrodke tuje kulture in poklical narod od tujega k domačemu delu?

Slovenska umetnost se išče, a naši mladi talenti mrjò.

Tak talent je bil Aleksandrov, ki je umrl dne 18. junija 1901 v dvaindvajsetem letu svoje starosti. Umril je, preden je dozorel. Napravil se je bil na pot, vodečo proti templju naše umetnosti, pa je omagal sredi pota. On ni še nič povedal svojemu narodu, ker še ni bil prišel do tribune. Ali z lastnimi koraki je zanamoval pot, ki je na nji slutil cilje naše umetnosti. In da jo vidi, jo vsi, to pot, jo je začrtal s svojo krvjo, potrdil s svojim življenjem. (Izbrani eseji in razprave Ivana Prijatelja. I. Slovenska matica. Ljubljana 1962. Str. 517, 518.)

Če se je že kakemu človeku na svetu namerilo ob rojstvu, da mu je priimek določil človeško in umetniško podobo, potem se je to zgodilo z našim MURNOM.

Zaradi tega lahko vrstni red v imenih, kadar naštevamo naše moderniste, mirne duše tudi spremenimo. Nihče pa bi si ne smel dovoliti, da bi imenoval le tri od njih. Že tako preveč grešimo pred zgodovino, ko tako lahkega srca pozabljammo na njihove sopotnike.

Pratschke svoj kratki sprehod skozi zgodovino slovenskega slovstva z moderno zaključuje. Videti je tako, kot da slovenske matere po moderni niso več rojevale besednih umetnikov. Nobenih Kosovelov, Gradnikov, Seliškarjev, Klopčičev, Kranjcev, Kocbekov, Kajuhov, Borov, Kovičev in Zajcev (kdor bere, me bo zdaj pritisnil: nalašč sem Menarta izpustil!), nobene Malenškove, Novyjeve, zvezde Svetlane Makarovič ...

Zamujena priložnost. Z nekaj stavki bi lahko svet opozoril na bogastvo in raznolikost sodobne slovenske literature doma in zunaj državnih mej. Samo dve ali tri vrste za nekaj imen in priimkov:

Valentin Polanšek, Milka Hartman, Pavle Kernjak, Florijan Lipusch, Janko Messner, Boris Pahor in Alojz Rebula. Ezio Martin.

Svetu bi pojasnil, da Andrej Kokot ni sam.

Kakšni so prevodi, kakšen je izbor, o tem kdaj drugič. Bova že s pesnikom našla kak deževen dan, kakršni se zdaj že mesece vrste drug za drugim, da se bova predriblala skozi knjigo od A do Ž. Z Andrejem se dá kramljati. Ne bo težav.

Vse tiste železarje, ki LISTE razrežete, prelistate pa včasih še kaj preberete, kar v njih piše, lepo prosim:

Navali, narode, v knjigarno! Terjajte DIE TOTGEGLAUBTEN, če ste količkaj večji nemščine! Kako bom srečen, če boste slišali:

»Oprostite, razprodano!«
Slutim, čutim, vem:
Odgovor bo drugačen ... Nekako takšen, kakor ponavadi:

»Prosim? Nimamo.«
Potem se spravite na urednika LISTOV. Če nikjer drugod — pri njem boste dobili Kokotove DIE TOTGEGLAUBTEN.

To zadnje ni reklama. Samo ponižna prošnja, da bi slovenski zamejski pesnik našel prostor v vaši knjižnici. V svoji sem Kokotove DIE TOTGEGLAUBTEN postavil na častno mesto. S tem plačujem velik dolg. Zadolžili so me kosezi, Drabosnjak, Anton Janežič, Andrej Einspieler, Rudolf Maister, Gašper Prušnik — vsi tisti, ki so s Kokotom vred v vseh hudih časih na Koroškem ostali zvesti rodu.

Dne 3. julija 1907 je celovski stalni kaplan dr. Ehrlich Lambert naznanil c. kr. deželni vladi, da namerava ustanoviti društvo z imenom »Slovenska krščansko-socialna zveza za Koroško« s sedežem v Celovcu. Vendar to ni šele pričetek kulturnega udejstvovanja med Slovenci na Koroškem, ki ima v tem času že izredno močne temelje. Ti temelji so rasli in se utrjevali že dolga desetletja na najrazličnejše načine. Tukaj je treba omeniti delovanje celovških rodoljubov, ki so se po revolucionarnem letu 1848 začeli zbirati in ki so formirali prve oblike nekakega organiziranega kulturnega delovanja. Če pomislimo na okoliščine, v katerih se je začelo razvijati kulturno življenje koroških Slovencev, potem ne moremo mimo dejstva, da je vladajoči narod v državi in zlasti vladajoči razred tega naroda gledal v procvitu slovenske kulture močno oviro za svoje osvajalske načrte. Tako ni čudno, da srečujemo vse pomembne kulturne delavce koroških Slovencev tudi v prvih vrstah političnih delavcev, tako da je ločevanje med kulturo in politično zavzetostjo posameznih težko in ne privede do objektivnega vrednotenja.

Ob pomembnih kulturnih ustanovah je skozi desetletja živila in se polagoma razvijala ljudsko-prosvetna dejavnost, ki je bila v prvi vrsti narodno-obrambna značaja osvajalskemu nacionalizmu, ki se je posluževal najrazličnejših organizacij in vpregel v svoje namene v slovenskih deželah predvsem šolo in šolnike, birokracijo in birokrate, se je začel upirati tudi slovenski človek na Koroškem. S tem svojim uporom v monarhiji ni bil osamljen. Tlačeni narodi monarhije so se po vrsti začeli zavedati svoje enakopravnosti. Ob državnem prazniku 1977 je avstrijska televizija oddajala reportažo o avgledih državljanov sosednjih držav na Avstrijo in njeno zgodovino. Poizkusi novinarjev, da bi sugerirali sogovornikom – izletnikom na raznarodovanje, raznih mejnih prehodih – neko skupno preteklost in s tem povezanost, so klavno propadli. Sogovorniki so govorili po vrsti o avstrijskem imperializmu znotraj meja monarhije in na prvem mestu omenjali ošabno obnašanje monarhije nasproti nemškimi kulturam. To precejšnje vsega nemškega je bilo še posebno razvito v koroški domovini, kjer je deželno predsedstvo konec šestdesetih let prejšnjega stoletja govorilo o soncu nemške kulture in napredka, pod katerim se koroški Slovenci edino lahko ogrevajo in pridejo do omike in blagostanja. Vemo, kam je ta prevzetnost desetletja pozneje pripeljala človeštvo!

Ljudsko-prosvetna dejavnost se je na Koroškem prvotno oblikovala in razvijala v organizirani obliki v podružnicah Ciril-Methodove družbe, čeprav segajo tudi tu začetki daleč nazaj. Podružnice Ciril-Methodove družbe niso le ozaveščale slovenski del prebivalstva na Koroškem na področju njegovih pravic glede osnovnega šolstva, temveč so bile tudi torišče prosvetne dejavnosti.

Te podružnice so z gojitvijo prosvetne dejavnosti utrjevale pri koroških Slovencih narodno zavest in jih krepile v boju zoper raznarodovanje. O uspehih in neuspehih poročala koroški časopis Mir. Proti koncu stoletja pride do ustanovitve cele vrste teh podružnic in ob koncu stoletja jih je bilo na sedanjem dvojezičnem območju enaindvajset. Ta povečana aktivnost je verjetno ena izmed posledic osamosvojitve slovenskega konservativnega elementa od nemškega.

Ob 60-letnici Slovenske prosvetne zveze je zapisal Slovenski vestnik (29. 3. 1968, št. 13, str. 3), da je prav ta aktivnost dokaz, »da je bila od vsega začetka gonilna

SEDEM DESETLETIJ SLOVENSKE PROSVETNE ZVEZE NA KOROŠKEM

sila naše ljudske prosvete narodna misel, to se pravi, boj za obstoj in ohranitev našega ljudstva v tej obrobnosti slovenski pokrajini». Po razkolu Ciril-Methodove družbe leta 1907 so konservativni krogi ustanovili »Slovensko stražo«, ki pa na Koroškem ni našla odmeva. V prvem desetletju našega stoletja se na Koroškem ustanovi vrsta slovenskih lokalnih katoliških izobraževalnih društev, pride pa tudi do ustanovitve raznih drugih slovenskih društev, ki presejajo lokalni pomen. Izobraževalna društva nadaljujejo z delom Ciril-Methodovih podružnic in jim je osnovna smernica za delo istotako narodno-obrambna misel. V že citiranem Slovenskem vestniku beremo, da »je misel slovenske enotnosti in kulturne skupnosti ter spoznanje nujnosti medsebojne povezanosti od nekaj bila na Koroškem močnejša kot v središču slovenskega naroda. Na obrobem ozemlju, ki je bilo stalno in neposredno izpostavljeno potujčevanju, zato tudi nikdar ni prišlo do takih oblik opredelitve kakor drugod. V kolikor pa je vendar prišlo do enostranske ožine, le-ta ni prihajala iz ljudskih množic samih, ki vse so se čutile vsaj glede narodnosti enako ogrožene, marveč od nekaterih posameznikov.

Tako je prišlo v drugi polovici 1907 na Koroškem do ustanovitve tretje pomembne narodno-obrambne organizacije. Poleg organizirane dejavnosti na gospodarskem področju in ob delovanju centralne politične organizacije se ustanovi 20. oktobra 1907 v »rokodelskem domu« (danes bolj znan pod nazivom Kolpingov dom, ki so ga soustvarili Andrej Einspieler in drugi slovenski duhovniki) »Slovenska krščansko-socialna zveza za Koroško«. Potreba po taki organizaciji se je pokazala že na ustanovnem občnem zboru, ko je zvezi takoj pristopilo 12 izobraževalnih društev. Sestavo prvega odbora zveze je sporočil koroškimi Slovincem Mir 9. 11. 1907:

ANDREJ KOKOT

Krutost prezira

Kje spovednik si?

Iščem te,

da mi odvzameš

resnico mojih dejanj.

Nimaš poguma,

da mi naložiš pokore sladkosti?

Besede imam,

neštetokrat izrečene.

In ljudje so,

ki hodijo čeznje.

In je moja roka,

ki kakor suženj ponižno pobira

zavržena gesla pravice,

da se ne spodtakne noga nasilja

in umažejo dlani prisvojene beline.

Rad bi odložil tovor,

ki vzmernirja mi vest.

pa ste mi še

na veliki petek

zaprli lino posluha.

Zdaj

sam nosim svoj križ

skozi vesoljno praznino

in njeno neskončnost

reže satanski smeh.

»Odbor ji sestoji iz sledečih gg.: Mat. Ražun, predsednik, dr. Lam. Ehrlich, podpredsednik, Val. Jug, tajnik, P. Vunček, blagajnik, Janko Arnuš, Ant. Gril in Leopold Abraham, odborniki.«

Slovenska krščansko-socialna zveza si je zadala sledeč namen:

– ustanavljati, združevati in izpopolnjevati nepolitična društva krščansko-socialnih načel med koroškimi Slovenci ter jih gmotno in duševno podpirati;

– pospeševati pouk, vzgojo in izobrazbo med Slovenci na Koroškem v krščanskem in narodnem duhu;

– podpirati in zastopati šolske težnje koroških Slovencev.

Pomemben korak je naredila mlada organizacija na svojem prvem rednem občnem zboru 12. januarja 1908 z ustanovitvijo posebne prosvetne pisarne v Celovcu. V kratkem obdobju do prve svetovne vojne je doživela silen razmah. Čeprav se je nemški nacionalizem prav v zvezi s svojo osvajalsko politiko na balkanskem polotoku še stopnjeval in vedno huje pritiskal na vse Slovence, je raslo iz leta v leto število društev. Občnega zbora leta 1911 se udeleži še 34 izobraževalnih društev, dve leti pozneje pa se zbere na zvezinem občnem zboru 200 delegatov iz vseh krajev Koroške. Prva svetovna vojna je zadala zvezi hude udarce. Vendar tudi v tem času ne zamre ljudskoprosvetna dejavnost. Kljub internacijam vidnih kulturno-političnih delavcev in kljub raznim, šikanam vojaških oblasti, čigar tarča so na Koroškem v prvi vrsti Slovenci, podpisuje majsko deklaracijo na tisoče koroških Slovencev.

Desetletnica zveze je minila brez večjih proslav. Kdo bi bil v vojnem času tudi še proslavljal. Cesarstva Avstrija je stopala v grob, ki si ga je z veliko prizadevnostjo skozi desetletja samo kopala.

Po 10. oktobru 1920 je »spravna daritev« na nekem celovškem trgu simbolično ponazarjala, kakšna usoda čaka tiste, ki se niso odločili za Avstrijo. Zihpoljski vindišar se je rokoval le v imenu tistih, ki so se sami nazivali »Nemcem prijazni Slovenci«.

Po kratkem zatišju 1921 vsepovsod zopet zaživijo društva. Veliko spodbudno delo je v tem oziru opravil »Koroški Slovenec«, ki ga je ustanovil Franc Aichholzer. Ob tem moramo seveda upoštevati razmere, v katerih je prišlo do pozitivite. Praktično vsi slovenski izobraženci so morali po plebiscitu zapustiti Koroško. Bil je visokošolec Zdravko Zwitter, ki je povabil preko »Koroškega Slovenca« izobraževalna društva na skupno zborovanje v Šentjakob v Rožu. O tem prvem zborovanju izobraževalnih društev po prvi svetovni vojni je poročal »Koroški Slovenec« dne 24. 8. 1921: »Dne, 7. avgusta je bil v narodnem domu v Št. Jakobu v Rožu shod zastopnikov rožanskih izobraževalnih društev. Zastopana so bila vsa izobraževalna društva od Šmarjete do Dobrača, prišli so Zahomčani, fantje in dekleta iz Podravelj, Lipe, Št. Tomaža pri Celovcu itd. Podjuna žalibog ni bila zastopana. Referirali so: gosp. Aichholzer o preosnovi izobraževalnih društev, o upeljavi deških klubov in o podrobni organizaciji kmečke mladine, gosp. Gastl o poživitvi in preureditvi mladinskih organizacij, gosp. Ogris iz Bilčova je poročal o zglednem delovanju izobraževalnega društva v Bilčovcu. Po

debatu glede ustanovitve centrale rožanskih izobraževalnih društev je prišlo do sklepa, da skliče g. Ogris v Celovcu občni zbor slovenske zveze za Koroško in se vprašanje izobraževalnih društev prepusti v pretres občnemu zboru. Kot vemo, je Jankotu Ogrisu tudi po letu 1945 pripadla naloga, da je sklical prvi občni zbor Slovenske prosvetne zveze po drugi svetovni vojni. Drugi referent prvega šentjakobskega zborovanja po prvi svetovni vojni, Anton Gastl, pa je moral kmalu zatem priti navzkriž z varnostnimi organi, ki so ga na osnovi nekega letaka obdolžili veleizdaje. Pod pretvezo te obdolžitve so potem koroške oblasti zavračale upravičene pritožbe in zahteve koroških Slovencev, odnosno Slovenskega šolskega društva po obnovitvi slovenskih šol v Senthjakobu in Sentrupertu pri Velikovcu.

Nekoliko pred šentjakobskim zborovanjem so se v Smihelu nad Pliberkom dne 20. 7. 1921 srečala izobraževalna društva pliberške okolice.

Do uresničitve šentjakobskega sklepa je prišlo naslednje leto.

Dne 2. 3. 1922 se je v Celovcu prvič po plebiscitu zbralo veliko zastopnikov naših društev iz vseh delov Koroške, četudi je bilo za nekatere kraje očitno, da je Heimatiestu pokorna pošta imela svoje prste vmes, da nekatera društva niso dobila vabil, zato pa so druga društva bila tem številneje zastopana. Ta občni zbor je pokazal, da sedanji koroški Slovenci niso Slovenci rajne Avstrije, ampak Slovenci polni ponosa in poguma, ki ne klonejo vratu tudi ob najhujšem pritisku. Slovenci, ki so pripravljeni z vsemi postavnimi sredstvi, boriti se za svoje pravice tudi do svoje nove najvišje instance: do Zveze narodov (SV 29. marca 1968, števil. 13, str. 3). Prav v tem času se je Slovensko šolsko društvo v sporu glede šol v Senthjakobu in v Sentpetru obrnilo do imenovane mednarodne organizacije.

Kulturno-izobraževalno delo je v naslednjih letih pod vodstvom povojnega predsednika zveze, Sekola, napredovalo. Obenem pa se koroški Slovenci srečajo z novimi oblikami represije s strani nahujskanih krogov večinskega naroda. Razne razbijaške kolone in tolpe so napadale slovenske kulturne prireditve, jih skušale motiti in tudi fizično napadale obiskovalce le-teh. Pod drugimi, za večinski narod še bolj sramotnimi okoliščinami se je ta žaloigra ponovila po drugi svetovni vojni, ko so fašisti iz vseh vetrov napadali slovenske prireditve.

Pomembno odločitev je zveza sprejela leta 1927, s sklepom, da se ustanovi v Celovcu centralna knjižnica. Sicer vemo, kakšna je bila usoda te knjižnice v drugi svetovni vojni, vendar je le treba povedati, da na grmadah niso zgorele vse knjige te knjižnice in se pojavi zdaj ena zdaj druga, ker se niso izrezali vseh žigov ali pa so jih nemški temeljitosti navkljub prezrli. Tudi to delo se je po drugi svetovni vojni obrnilo in zadobilo prav v zadnjih letih obetajoče oblike.

Konec drugega desetletja je bilo včlanjenih v zvezo 47 društev, ki so deloma živahno delovala, delno pa obstojala le na papirju, kar ob poznanih koroških razmerah sploh ne preseneča. Leta 1927 začne v okviru zveze delovati Milka Hartmanova. Na občnem zboru 1928, dvajset let po prvem rednem občnem zboru in po ustanovitvi centralne pisarne, je bilo zastopanih 23 društev. Tajnik Potočnik je poročal o prosvetnem dnevu kmetijskega ljudstva v Smihelu nad Pliberkom; povedal je, da se slična prireditev v Rožu »še ni posrečila«, govoril je tudi o organizatoričnem tečaju, o kmetijsko-izobraževalnem tečaju ter o gospodinjstvih tečajih pod vodstvom Hartmanove in s tem zajel manj poznano dejavnost zveze, ki se je predvsem

ANDREJ KOKOT

In naposled ostaneš sam

In naposled ostaneš sam

s svojo trudno roko suhih prstov, ki slepo sledijo v smer pravice.

In predse šepeteš gesla iskrenih časov, ki kakor zgodbe uspravank grede skozi tvoj razdani jaz.

Vendar misliš, tako je prav za našo stvar!

In bolečina, ki teži tvoja trudna pleča, več ne skeli.

In tudi konec svoj sprejemaš kot dolžnost.

Donkihotsko greš v svojo smer. V brezvestju izginja tvoja sled.

Nuja dolžnost

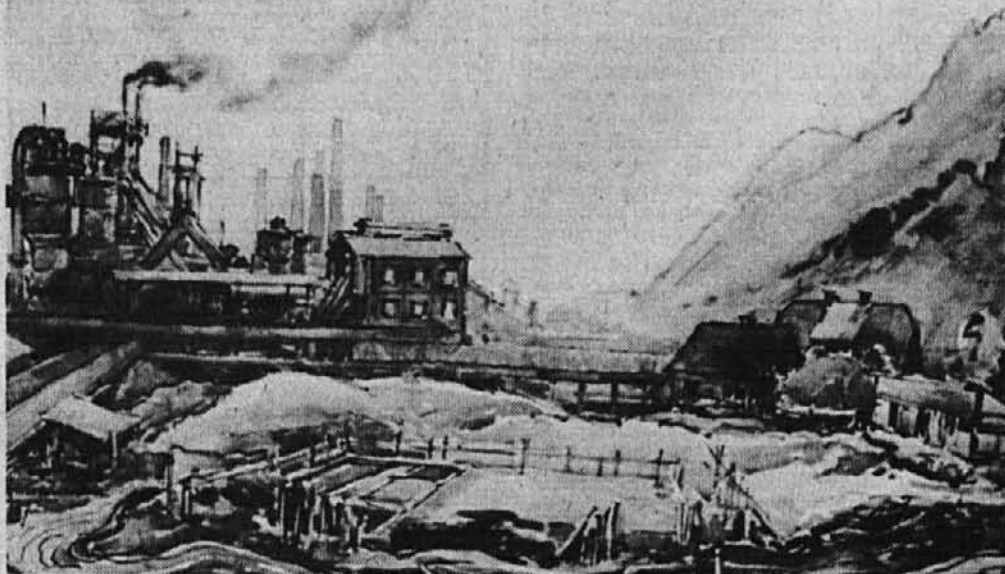
Na vejah osuplih dreves ptice črnih peruti brezbrizno čakajo trenutek spustov veselja, da se lotijo posla njihove dolžnosti in razgrabijo neme ostanke končanega boja.

In vseeno jim je, ko za njimi ostane bela groza resnice.

zrcalila v odrskih in pevskih nastopih. Dr. Zeichen je govoril o glavni problematiki slovenske prosvete na Koroškem, o delu z mladino ter v tej zvezi predlagal »sestanke z naraščalniki« ter menil: »Žal, da nam manjka specifičnih knjig za našo mladino, ker je pouk v materinem jeziku v šolah tako pomanjkljiv, oziroma ga razen verouka sploh ni, da bi mladina mogla slovensko knjigo razumeti in bi tako dobila veselje do čtiva in lepe knjige. Na sestankih se mora mladino naravnost uvesti v slovensko čitanje.« (Koroški Slovenec, 18. 7. 1928, števil. 29, str. 1). Skrb za mladino pride do izraza na vseh občnih zbora zveze med obema vojnama in seveda tudi po drugi svetovni vojni.

Pritisk na koroške Slovence se je stopnjeval. Italijanski fašizem je nadaljeval »z groznim procesom nasilnega poitalijančevanja« med primorskimi Slovenci, ki so bili v tedanjih razmerah »najbolj kruto preganjano ljudstvo v celi Evropi« (Kor. Slov. 1. februarja 1933, števil. 5, str. 1.). V Nemčiji je Hitler zamenjal Schleicherja. V Avstriji je klerofašizem dvigal svojo glavo. Ob priložnosti popotovanja državnega tajnika majorja Feya po plebiscitnem ozemlju je zastopnik koroškega »Heimatschulza« velikovski župan Pötsch zahteval od države razpust slovenskih narodnih organizacij. Ta frontalni napad na vse slovenske ustanove na Koroškem je Koroški Slovenec objavil »brez vsakega nadaljnega komentarja« 1. februarja 1933: »Zastopnik koroškega Heimatschulza župan Pötsch je raztolmačil želje tamošnjega prebivalstva drž. tajniku konkretnije z zahtevo, naj država ustavi list Koroški Slovenec in razpusti vse kulturne, gospodarske in politične organizacije slovenske manjšine na Koroškem. Svojo zahtevo utemeljuje, da se na ta način zavaruje mejo proti sosednjim državam.«

V istem letu pride do prve prepovedi slovenske manjšine na Koroškem. Kaj se je zgodilo? Slovenski zbori iz Galicije, Zitare vasi, St. Lipša, St. Petra na Vašnjah, Skocijana, St. Vida in Radiš so napovedovali v gostilni pri Mastniku ob Galiciji dobrodelni koncert za reveže medgorske in goliške občine. Prireditev je organizirala zveza. Celovski nemški nacionalni listi so prinesli vest, da bo pri Mostniku pelo neko ljubljansko pevsko društvo in pripomnili, da je taka prireditev izzivanje domovini zvestega ljudstva (Kor. Slov. 23. avgusta 1933, števil. 34, str. 1). Ko pritisk na gostilničarja ni zalegel, se je pri varnostnem nadzoru Bargerju zglasila neka deputacija in zagrozila z nasiljem. Oblast je ustregla in navedla sledeče razloge za prepoved: »Kraj, kjer naj bi se prireditev vršila, je

Ljubo Ravnikar: Motiv iz Zelezarne, 1967

igral posebno vlogo v obrambnih bojih proti Jugoslaviji in bi zato taista pri domovini zvestem nemškem ljstvu vzbudila veliko razburjenje in nejevoljo, tako da bi bili javna varnost, mir in red ogroženi. Dejanjsko so različni krogi iz prebivalstva proti prireditvi protestirali in izjavili, da jo bodo motili. V interesu javnega reda in miru je zato dolžnost varnostne oblasti, da prireditve prepove» (Kor. Slovenec, n. o. m.). Prav na tem primeru vidimo tisto čudno zmes »argumentacije«, ki se pozneje ponavlja. In še to: nedemokratski poseg in nacizem se še skrivata pod pretvezo »obrambnega boja«, ki vsebolj postaja propagandno sredstvo in zlato tele.

Razpust parlamenta je imel posledice tudi za koroške Slovence. Stanovska država je onemogočila tudi delovanje političnega in gospodarskega društva za Slovence na Koroškem. Čeprav so na raznih manjšinskih kongresih govorili o naklonjenosti Avstrije manjšinam, se je ta naklonjenost odražala predvsem v deklarativnih, papirnatih izjavah, ki so jih nekateri koroški Slovenci kupili z doslednim izvajanjem želj stanovske države. Ob tem je treba opozoriti le na propadla pogajanja za kulturno avtonomijo, ki jih stanovska država ni obnovila in na okoliščino, da tudi ni spremenila ničesar na šolskem področju. Vrh tega so dobili prav v tem času duhovniki prepoved delovanja v društvih.

Slovenska krščansko-socialna zveza za Koroško se je ob pričetku stanovske države preimenovala v Slovensko prosvetno zvezo in prevzela tudi politične naloge, ki jih je pred tem opravljalo politično in gospodarsko društvo.

Stanovski državi je po nekaj letih odklenkalo, za koroške Slovence, za vse miroljubne in napredne ljudi pa so napočila še strahotnejša leta. Slovenska prosvetna zveza je stopala v četrto desetletje svojega delovanja. S spretnostjo je vodila politiko v naslednjih letih vse do razpusta 1941. Nacistični veljaki so poznali pot in cilj, domačim nacističnim močtem pa se je že mudilo in so prav nestrno pričakovali in pripravljali Koroško na dan, ko naj bi bila odrešena Slovencev. Interesi med Veliko Nemčijo in Jugoslavijo so narekovali kolikor toliko previden in obziren odnos do koroških Slovencev in do Slovenske prosvetne zveze. Kljub izjavi Slovenske prosvetne zveze z dne 17. 3. 1938 pa je razvoj šel že v tistem trenutku drugo pot. Izjava je seveda nastopala pod pritiskom razmer, če ne pod direktnim pritiskom in ima sledečo vsebino (Kor. Slov. 23. 3. 1938, št. 12, str. 2):

»Slovenska prosvetna zveza odločno zavrača v inozemskem časopisju razširjene vesti o razmerah v Spodnji Koroški ter ugotavlja:

1. da »Koroški Slovenec«, glasilo koroških Slovencev, neovirano naprej izhaja,

2. da ni bil niti urednik imenovanega glasila niti katerikoli druga oseba zaradi narodno-kulturnega udejstvovanja aretirana,

3. da so merodajne osebe dež. glavarstva zastopnikom Slovenske prosvetne zveze zagotovile, da je slovensko udejstvovanje na kulturnem in gospodarskem področju zajamčeno.«

V pozivu za glasovanje dne 10. aprila 1938 sta predstavnika slovenskih organizacij dr. Franc Petek in dr. Joško Tischler poudarjala, da »Ja 10. aprila 1938 v smislu narodnega socializma ne spreminja ničesar na naši pripadnosti k slovenski narodnosti in na razmerju do materinskega našega naroda« ter govorila o »formalni potrditvi« priključitve Avstrije, k Nemčiji (Kor. Slov. 30. marca 1938, št. 13, str. 1).

MITJA KOŠIR

Moja naloga ni, da dokažem, kako sem do sedaj imel prav, temveč, da raziščem, če sploh imam prav.

(B. Brecht: Galilejevo življenje)

Kdo je večji, človek ali narava? Odgovora na to vprašanje ni, ker je človek le najdovršenejši produkt narave, proti kateri nastopa kot subjekt kontra objekt. Posrednik med njima je delo. Človekovo delo je osmišljeno in z njim spreminja naravo in samega sebe.

Kje so že tiste davne dobe, ko je kosmato bitje, antropoidni primat, prvič pobralo s tal palico in z njo sklatilo sadež z drevesa? Takrat se je začela človeška zgodovina (Marx bi dejal: »predzgodovina«) revolucionarno spreminjati. Skozi delo je nastajal človek. Toda človek ne more obstajati izven narave, medtem ko narava lahko obstaja mimo človekovega vedenja o njej, človek ni nujen za njeno existenco. In ravno ta človek se mačehovsko obnaša do narave. Uničuje jo na vse mogoče načine, ki si jih njegov neustavljivi um izmišlja. Vse bolj razvita tehnologija je dvorezni meč za človeka samega, medalja z dvema stranema. Na eni strani obstaja verjetnost ukinitanja najtežjega fizičnega dela, izenačevanja poklicev in statusov, preseganja odtujenega dela itd., na drugi strani pa se iz dneva v dan bolj očitno kažejo pogubne posledice razraščanja tehnologije v človekovem življenjskem okolju. Človek nujno postaja moderen nomad, ko se neprestano preseljuje iz industrijskih centrov v poslednje koticke zemlje, kjer ima glavno in edino besedo narava, tja, kjer zopet postaja tisto, kar pravzaprav je — človek.

Ali je srečen, pa naj živi v stehnolo-giziranem svetu ali sredi pragozdov, kamor le občasno sežejo prsti tehnološke civilizacije, čeprav le v obliki neokolizacije. O tem ne razmišlja, ker je preobremenjen z vsakdanjimi problemi, ki jih predenj postavlja raznovrstne ideologije in mu jih prikazujejo kot neprecenljivo pomembne. Ustvarjanje in zadovoljevanje lažnih potreb in vrednot je danes eden od poglavitih načinov, s katerim vladajoče elite puščajo človeka na nivoju, s katerega ne vidi tja, kjer se postavlja eno bistvenih vprašanj njegovega obstoja. Ve le to, da se po razvitosti industrije meri razvojna stopnja njegove sredine in to mu največkrat zadošča.

Mi smo vse človeštvo. Ločimo se le po jeziku, kulturi, barvi kože in z nesmisel-

POGLED V ŽIVLJENJE

nimi mejami, ki so bile izmišljene za neke privatne koristi, čeprav imenovane »koristi narodov«. Dolga leta je bilo življenje resnično lokalizirano, sosed ni vedel, kako živi sosed, srečala sta se le v vojnah. Z vse večjim razvojem komunikacijskih sredstev je človeštvo postajalo vse bolj ena sama družina, kar se je žal potrdilo tudi v svetovnih vojnah, odvisna od vseh svojih posameznih členov. Danes se ta fenomen kaže v »mednarodni javnosti«, ki jo povezuje poleg vsemogočih informacijskih medijev in gospodarske odvisnosti še strah pred svetovno katastrofo, saj je človeški um ustvaril tudi atomsko bombo. Um je vedno obstajal, samo ne vedno v umni obliki, je nekje zapisal Marx in to dejstvo se potrjuje iz dneva v dan.

Kdo odloča o naši usodi? Kdo so tisti, ki se igrajo z življenji milijonov? Ljudje so, prav tako minljivi kot mi, vendar zaslepljeni v svoji veri v politiko sile in zastraševanje. Lastijo si pravico močnejšega, vendar sili, ki jo imajo, ne dodajajo uma. Groba sila brez uma pa je najhujša oblika, ki stremi k uničenju uma samega. Toda verjeti moramo, da se um ne more uničiti. Um lahko sodi grobi sili, a ona umu ne more. Dan te sodbe pa je vedno bliže.

In sedaj? Kaj storiti? Prav gotovo ni nastopil čas, ko se je treba vdati v usodo, kajti s tem zavržemo eno največjih pravic narave — borbo za svoj obstoj. Toda tudi zaupati ne smemo preveč v nekaj, kar je izven nas, ne smemo biti pasivni in čakati na srečo in svobodo, da nam ju kdo podari. Boriti se moramo zanj, pa čeprav si z Bertoldom Brechtom govorimo: »... cilj je ležal v veliki daljavi. Bil je razločno viden, čeprav za mene komaj dosegljiv.« (B. Brecht: Rojeni za nami)

Da pa bo ta cilj dosegljiv, ni preveč noben napor, nobeno samoodpovedovanje ni preveliko, da bomo ljudje samostojne, izdelane osebnosti, vredne imena — človek.

Še so med nami ljudje, ki vidijo naprej, v našo prihodnost, ki se nočejo več vračati nazaj, ker so revolucijo sprejeli za svojo »učiteljico življenja«. Oni slutijo zarje tistih dni, ko bodo peklenški jezdec Apokalipse odjezdili v nič, od koder ni povratka. Takrat bo vzšlo sonce svobode za slehernega človeka na tej zemlji, brez razlik. To bo dan, ko bo človeško »predzgodovino« zamenjala človeška zgodovina, dan, ko bo človeštvo začelo živeti svoje pravo življenje.

Celo stoletje je že preteklo od takrat, ko je »prvi mož revolucije« Karl Marx rekel: Družba prihodnosti bo barbarstvo ali komunizem.« Jaz verjamem v to drugo.

MITJA KOŠIR

SODOBNA NEGACIJA ČLOVEKA

Včasih bi ji lahko rekli tudi nasilje z nasmehom!

Ne iščimo slave in hvale, iščimo resnico. O njih, ki to resnico dajajo in zatirajo na način, neviden običajnim človeškim očem. O njih, ki svoje zasebne interese imenujejo z vzvišenim imenom — ideja. Iščimo resnico o njih, ki žive od laži.

A pesnik zna bolje, čutneje obtožiti.

»Snovati črne misli v zavesti, a iz njih oblikovati nedolžnost, ... pripisovati svojemu skrivnemu zločinu pristojno zunanost, svojo iznakaženost vsiliti kot lepoto, pokvarjenost spremeniti v popolnost, paziti na uglajenost svojih gibov in na melodijo svojega glasu, nositi tuj pogled v svojih očeh, ničesar težjega, bolj bolečega ni od tega«, preberemo pri Victorju Hugoju.

V različnih obdobjih revolucionarnih vzponov človeškega duha ljudje radi pozabljajo na različne negativnosti lastne eksistence in stvarnosti, ker verjamejo, da se zlo lahko premaga. Kako poživljajoča je ta vera. Toda takoj, ko se pojavijo težave, kakršne nam zoperstavlja sodobni svet, meščanski in socialistični, postane problematika negativnih pojavov in nihilizma spet aktualna, in to ne le za teologe ali eksistencialiste, temveč tudi za marksiste.

Ena najtežjih deformacij medčloveških odnosov, pred katero ni imuna niti socialistična družba, je birokratska deformacija. Birokratizacija na vseh ravneh družbenega

življenja, ki se na višku svoje moči prelevi v odnos upravljanja z ljudmi kot z mrtvimi črkami na papirju, je največkrat ali vedno povsem brezosebna, brezdušna.

V razrednih družbah je birokratizacija nujen spremljevalni pojav, kar potrjuje praksa kapitalističnih držav in njihovih upravnih aparatov, ki se dvigujejo nad družbo in so kot neka tuja, odtujena sila. Toda hkrati tudi orodje vladajočega razreda, ki s to državo in tem aparatom upravlja. Na drugi strani pa smo zgodovinske priče nevarnosti, pred katero se še vedno nahaja socializem. Ne le deformacija preteklih obdobij, ki je s stalinsko vul-

garizacijo marksizma prinesla tej nesporno najnaprednejši in najhumanejši misli vse zgodovine hudo razvrednotenje, temveč tudi, če ne celo predvsem, današnje prepo-gosto zatekanje k povsem birokratsko oblikovani praksi, tisti praksi, ki predstavlja osnovo in bistvo medčloveških odnosov.

V človeku mora biti vedno in večno prisotno zavedanje, da je človek. Tu pa mu je v pomoč spoznanje, da do danes še ni take družbe, ki bi v celoti uveljavila Marxovo vizijo družbe prihodnosti — komunizma, vizijo tiste družbe, ki bo temeljila na svobodni, domišljijski produkciji. Šele taka, komunistična družba naj bi bila družba brez protislovij, družba, ki bo rešena ugan-ka zgodovine. Torej, ozri se okrog sebe, človek!

lastne individualne in kolektivne neza-vednosti, skozi spopade, borbe in bolečine.

Kakšna nenavadna mešanica je ta so-dobni človek. Medtem ko mu je uspelo pomesti s sveta mnogo iracionalnega in mističnega, ko je odkril skrivnost atomskega jedra in poletel v vesolje, se je znašel pred veliko uganke. Pripravljen na še večja odkritja, a istočasno še vedno obremenjen z ostanki vseh vrst predsodkov in prazno-verij, stoji pred nami in v nas kot novi Prometej, ponovno prikovan k stenam Kavkaza. Ptica ujed, ki mu kljujejo drobovje, tokrat niso poslali bogovi, ampak so njegov lasten proizvod. Vse zlo in vsi demoni sveta izvirajo iz njega samega. Vse, kar ga obdaja, to je on sam, kajti človek, to je človekov svet.

Izgrajevanje družbe združenega dela pa na dolgi poti k »kraljestvu svobode«, kot je komunizem, je v svojem Kapitalu imenoval Marx, predstavlja tisti prvi korak proti asociaciji svobodnih proizvajalcev, v kateri bo povsem naravno, da bodo vsi viri obveščanja in tudi umetniška dela postali svobodna tribuna, na kateri bo prišla do izraza progresivna, v Marxovem smislu neideologizirana družbena zavest. Da pa ti viri postanejo resnična svobodna tribuna, seveda ne smejo biti nikogaršnji monopol, niti izraz partikularističnih interesov. Za preseganje te nevarnosti je že Marx predlagal razsodišče svobodne javnosti, ki s preobraževanjem socialistične družbe v asociacijo svobodnih proizvajalcev, torej v družbo brez razrednih antagonizmov, vse bolj postaja temeljni princip vsega družbene-ga komuniciranja.

V taki komunistični družbi tudi umet-nik ne bo več podrejen lokalnim in nacio-nalnim omejevanjem, ki izhajajo iz delitve dela, kot posameznik ne bo podrejen neki določeni umetnosti, s tem da bo izključno slikar, kipar itd. V komunistični družbi, ki jo bo označevala produkcija z umetniškim značajem, kot je rekel Marx, ne bo več zgolj slikarjev ali kiparjev, temveč ljudje, ki bodo poleg ostalega tudi slikali ali kiparili. Človekova ustvarjalna svoboda se bo razmahnila do neslutnih meja.

MITJA KOŠIR

KULTURA IN USTVARJALNA SVOBODA

— Zakaj ne delate? Zato, ker nisem delavec.

— Kaj pa potem ste? Umetnik, točneje pisatelj.

— Kaj delate? Pišem.

— Razumem. Rokopis ali stenogram? Tipkam na pisalnem stroju.

— Vi ste torej daktilograf? Ne razume-te. Nasvidenje.

Morda se boste vprašali, zakaj ta citat na začetku pripovedi o kulturi in ustvar-jalni svobodi. Gre namreč preprosto za potrditev spoznanja, da v marsikateri sredini še vedno ni prodrlo prepričanje o pravici vsakega človeka, da razvija svojo osebnost in neposredno sodeluje v ustvarjanju člo-veških vrednot. Biti pisatelj ali sploh umetnik velikokrat pomeni biti na robu družbenega dogajanja, ne po lastnem načinu mišljenja, temveč po razumevanju samega okolja, ki tovrstnega dela ali ne ceni ali ne razume.

In vendar. Umetnost se bojuje proti izumetničenosti našega vsakdanjega živ-ljenja v postarelem svetu, ki še ni tisti svet, v katerem bodo vsi ljudje osebnosti, bojuje se za bolj človeški način obstajanja in tako gradi v svojih odnosih med subjektom in objektom, med umom in stvarnostjo, med človekom in naravo nek nov svet kot človekovo novo možnost. Umetnost v nekem smislu pomeni negacijo obstoječega sveta, kajti tega sveta ne spoznava, temveč gradi povsem drug, nov svet. V tem procesu umetnost ne more uporabljati iztrošenega, izkoriščenega, ogledanega in prelikanega jezika vsakdanjega življenja, zato si oblikuje jezik, ki bo ustrezal novim od-nosom v novem svetu. Ta jezik se nam zdi znan, ker je zgrajen iz besed, barv, tonov in oblik, katerih smo vajeni, ki jih poslušamo in gledamo sicer vsak dan, vendar nam pomeni nekaj novega tista posebna orga-nizacija teh besed, barv, tonov in oblik. To je nova stvarnost, ki nas uporno spominja na tisto, kar nismo, oziroma še nismo. Mišljenje, da se duhovna dejavnost nujno integrira v materialno, je mišljenje tehnokracije in birokracije, ki duhu ne dovolita prese-gati meja obstoječega.

Umetnost ne živi samo v sebi in samo po sebi. Umetnost je način človekovega življenja, je njegova praksa, kajti le človek je ustvarjalno bitje, bitje, ki, kot pravi Marx, oblikuje tudi po zakonih lepote. To, kar človek ustvarja, mora obstajati, kajti človek ne ustvarja iz nič. Proizvajanje iz nič je značilno za Boga, zato je Bog višje bitje kot človek, je v svojih Monologion zapisal Anzelm iz Canterburyja. Toda člo-vek ni Bog, kajti Bog je mrtev (Nietzsche), zato lahko ustvarja, oziroma komponira le iz snovnega, v snovnem.

Stvarnost ne živi na en sam način, čeprav nas vsakodnevna pojavnost v to ne prepričuje. Če bi živel na en sam način, bi nomenilo, da je izčrpala vse možnosti

drugačnega življenja. Ne bila bi nič drugega kot golo dejstvo (pojavi, obstoje-če), esenca bi se izenačila z eksistenco, resnica z obstoječim. Človek, ki hoče živeti stvarnost, ki v sebi nosi kvaliteto, stvarnost, ki ne živi le kot obstoječe, mora sprejeti na svoja pleča mnogo večje breme spoznanj, dolžnosti in vedno žive sposob-nosti, da vidi v bistvo dogajanja, kot to lahko nosi katerikoli individuum iz množice, ki se še ni osvobodil tistega občega »participation mystique« množic vseh časov. Živeti to stvarnost, biti sodoben, pomeni biti obremenjen ne le s sedanostjo, temveč istočasno tudi s pre-teklostjo in bodočnostjo. Za razliko od člo-veka iz množice, ki živi samo v in za se-danjost, je resnični sodobni človek večji del svojega življenja osamljen, kajti vsak korak naprej v bodočnost nujno pomeni oddvajanje od skupnosti, ki obvezuje posameznike z nalogami, vezanimi le na preteklost te skupnosti in na vzdrževanje te preteklosti v sedanosti. Vsaka višja oblika zavesti je prometejski greh. In prav v tem grehu je paradoks človeka in njegove zgodovine, kajti brez takih korakov naprej si ne moremo misliti procesa očlovečenja, ustvarjanja novih pogojev življenja in dinamike gibanja.

Ali se mora človek zato, da živi, pribo-riti do resnice ali zablode? Je potrebna iluzija ali vera, da bi zaupali v bodočnost? Po mnenju sodobnega filozofa in teologa Tierra Teilaharda de Chardina je vsaka prihodnost zemlja in religija odvisna od prebujanja naše vere v bodočnost, pisatelj Meša Selimović pa se sprašuje, če bo človek namesto te vere sprejel Camusov upor in bo zaman, sizifovsko valil kamen na klanec, če bo pristal na življenje brez smisla, na absurd. Za človeka — posameznika predstavlja popolno ali skoraj popolno predvidevanje bodočnosti neko vrsto smrti, eno najavtentičnejših. Tisti, ki ravno v tem vidi svoj življenjski ideal, se je pokopal v najbolj boleči in samomorilski smrti, ker samemu sebi jemlje bodočnost. Tako pravi poljski marksistični filozof Lešek Kolakow-ski. Zato nam nihče ne more predvideti bodočnosti, kajti potem bi bila to njegova in ne naša bodočnost. Od drugega ne mo-remo zahtevati tistega, kar moremo in mo-ramo storiti sami. Ne prihodnosti in ne svobode ne moremo zahtevati in pričako-vati od nekoga drugega, ker nam ju nihče ne bo hotel, niti mogel dati. Človekova prihodnost in njegova svoboda sta člove-kovo lastno delo.

Per aspera ad astra! Če človek sam je lahko tisti, ki se spopada z okrutnostjo razmer, v katerih živi in tako dela svojo zgodovino, ki je pogoj, da sploh ima sedanost in vidi cilj v bodočnosti. Le človek sam je edini aktiven v procesu očlovečenja. Človek je še vedno na poto-vanju, pot ga vodi neizogibno skozi temo

VALENTIN POLANŠEK

Naslajam se z življenjem

Sproti vzniknejo nedoumljivo ponudbe, da se ljudje ljubijo. Iz navideznega zastanka želja in pričakovanj je presenečen ob dosežkih najmanjši pozabljenec. Ob prepuščenih darovih preobilnega zadovoljstva pridejo še licemerci do svojega. Namesto pljunca ponudi nekdo lahko poljub. Koliko življenjske moči iz ljudi, koliko radoživnosti iz oči, da omalovažujem lepe nesrečnice, se navdušujem za otročje starce, pomilujem različne klovne, dajem uživačem dodatne svobode, se razdajam ob norostih in ostajam v cirkusu klepetanja — čeprav kdaj pa kdaj rečem katero o smrti kot uspeli televizijski nadaljevanki.

I.

Mislím, da je razpravljanje o (ne)smiselnosti vključenja umetniških del v učnovzgojni proces povsem odveč, če poznamo in upoštevamo težave in probleme, ki tarejo sodobnega človeka v modernih družbah naše civilizacije ...

Prav tako je vsakomur jasno, zakaj so se umetniška dela tako malo v preteklosti vključevala v učnovzgojno delo pri posameznih predmetih kakor tudi nasplošno, saj ni bilo zadosti razvitih znanosti, ki edine lahko odpro vrata v svet neke umetnine (sociologije, psihologije, filozofije: s svojimi specialnimi vejami). Ždaj se ta težka vrata počasi odpirajo, in kar je pri tem najbolj paradoksalno: odpirajo se vzporedno s stopnjevanjem krize človeškega duha, ob rušenju vrednot, pri vse bolj zaskrbljujoči čustveni opustošenosti sodobnega človeka, v kaotičnih stanjih naših vzgojnih iskanj in prizadevanj. Odpirajo se: s tisto veliko vizijo prihodnosti, ko bodo presežene ekonomske in socialne stiske človeka, in bo v »kraljestvu svobode« življenje umetnost in umetnost življenje ...

Vendar pomislekov za tako delo vseeno ne manjka. Prihajajo od vsopovod v imenu nekakšne nedotakljivosti umetniškega dela: da ne prenese analize, da ga le-ta razvrednotuje in onemogoča bralcu, gledalcu ali poslušalcu, da bi ga lahko celovito podoživljal in doumel. Brez dvoma so ti pomisleki upravičeni v odnosu do nekaterih umetniških vrst ali posameznih del, zlasti če pojmujeemo analizo, kot bomo videli pozneje, izrazito pedagoško praktičistično.

Umetnost ne bi smela biti stvar posameznikov, ki s svojo nadarjenostjo z lahkoto prodirajo v njeno bistvo, temveč vseh ali vsaj večine. Toda kako to doseči, če vemo, da je ritual ali kolektivna umetnost — kot jo imenuje marksistični sociolog Erich Fromm — skoraj mrtva? Mislím, da moramo za razumevanje in podoživljanje umetnin usposobiti čimveč ljudi, zakaj brez temeljitega poznavanja zakonitosti in strukture umetniških del, človek ne more razviti svojih miselno-čustvenih sposobnosti v tak sprejemnik, ki bo zmožen sprejeti vso kompleksnost umetniškega sporočila.

Vključenju umetnosti v učnovzgojni proces je torej odvisno od usposobljenosti, znanja in nenehne ustvarjalnosti vseh, ki izobražujemo in vzgajamo. (Ne samo učitelja ali vzgojiteljice!) Ko sem v zadnjem letu po nekaterih krajih — v okviru šolskih seminarjev — predaval součiteljem o tej problematiki, sem bil nemalo presenečen: s kakšno zavzetostjo so mi sledili. Prvo vprašanje, ki so mi ga po vsakem predavanju zastavili, in ki je bilo hkrati tudi odgovor na vse, je bilo: toda kdo nas je kdaj za to usposabljal? Res, zelo malo nam je bilo po šolah o tem povedanega, še manj pa je bila temu dolga leta naklonjena splošna družbena klima. Toda razvoj gre svojo pot in vedno bolj bomo prisiljeni iskati metodnične poti in pristope k posameznim umetninam, če bomo hoteli, da nam bodo umetniška dela služila tudi kot učnovzgojna sredstva.

Naj se pri tem razmišljanju omejím zgolj na mladinsko literaturo, ki jo ponekod v svetu že raziskuje znanost — literarna pedagogika. Mi jo poznamo komaj kaj več kot po imenu. A o tem naj povedo svoje strokovnjaki. Moj namen (tudi v tem zapisu) je po svojih močeh pomagati išočim učiteljem-praktikom pri težavah in iskanjih ob delu.

Mením, da sta za kakršenkoli metodnični pristop k neki literarni umetnini pomembni predvsem dve osnovni komponenti:

- teoretično znanje o zakonitostih in nastajanju struktur umetniških del
- raziskovanje umetniškega dela (teksta) na osnovi znanja: za celovito dojetje in podoživljanje le-tega.

VKLJUČEVANJE UMETNIŠKIH DEL V UČNOVZGOJNI PROCES

Zato bom navedel nekaj osnovnih elementov, ki sestavljajo strukturo vsake umetnine in so podvrženi zakonom časa, prostora in kozmosa, kakor jih navaja znameniti francoski učenjak Etienne Souriau v svoji knjigi Odnos med umetnostmi:

a) Vsako umetniško delo predstavlja neki svet. Imenujmo ga svet umetniškega dela in ga označimo npr. s črko A, torej:

A — svet umetniškega dela
To je zbor: oblike in bística, sodb in vsebin, ritma, idej, oseb, okrasa, občutja, dogodkov — vsega, kar delo prinaša in postavlja, kar ga sestavlja in kar samo tvori. Umetnik ustvarja, gradi, osvetljuje. In v tem svetu živi, se naseljuje in nastanja gledalec, poslušalec ali bralec v času svojega premišljanja ali branja. Ena sonata je en cel svet. Če je motiv lep, bo taka sonata še lepša, če pa je motiv patetičen, bo tudi sonata patetična. Med umetniškim delom in umetniškim svetom ni razlike. Umetniško delo je umetniški svet. To velja za vse umetnosti:

1. stopnje — nereprezentativne umetnosti (glasba, arabeska, čista koreografija, arhitektura ...)

b) V umetnosti portreta se umetnik zanesljivo spoprime z objektivno stvarnostjo, na katero se njegovo delo izrecno sklicuje. V tem primeru svet A ostaja le v nujnem in bistvenem odnosu z realnim svetom objektivnih danosti (zgodovinskih, geografskih, konkretnih). Zato ga bomo imenovali:

O — realni svet objektivnih danosti
Umetnik pa svet O lahko spreminja. Sanje in sanjarjenje sta dejstva, ki imata svoje subjektivne in psihološke zakonitosti.

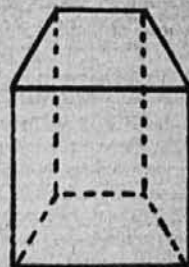
Sestavo notranjega, psihičnega, subjektivnega sveta, imenujmo svet S. Ta izhaja iz spontane igre fantazije:

S — subjektivni, psihični svet ...

c) Vzemimo enostavno risbo kocke v perspektivi brez senčenja. V osnovni obliki je risba šestevke ravnih črt, ki tvorijo en kvadrat in dva trapeza. Vendar nam risba sugerira predstavo kocke in v tej obliki jo tudi vidimo. Kockasta oblika v prostoru s tremi dimenzijami je sestavni del sugerirane kocke. To obliko imenujemo oblika druge stopnje in jo vzemimo za ponazoritev reprezentativne umetnosti, ker je ta dvojnost oblik (ali celega prelivanja oblik) zanjo zakon. V reprezentativnih umetnostih ali umetnostih druge stopnje tvorijo to tretjo dimenzijo bitja, ki so umetniško ustvarjena in predstavljajo s svojim govorom bistvo umetnine:

2. stopnja — reprezentativna umetnost (literatura, poezija, pantomima, reprezentativno slikarstvo, film, fotografija, skulptura ...)

Sugerirana kocka:

(Nadaljevanje na 10. strani)

RAFAEL ALBERTI

Žalostni sestanek s Charliem Chaplinom

Moja kravata
moje rokavice
moje rokavice
moja kravata
Metuljček
ignorira
krojačevo smrt
Brez
svetovnega morja
v izložbi
Moja starost
gospodje
900.000 let
Oh!
Bil sem otrok
ko še niso
splavale ribe
ko gosi
še niso brale maš
ali polži
napadali mačk
Moja gospodična
takrat
sva se igrala
mačko in miši
Najbolj žalostno
moji gospodje
žepna ura
enajsta ura
dvanajsta ura
eno
dve

Natančno ob treh
bo poginil
mimoidoči
nekdo
Ti
mesec
se ne ježi
ves prestrašen
Ti
mesec
pred zamujenim
taxijem
Mesec
iz saj
in ognjegascev
Mesto
je v plamenih
do neba
Obleka
moji enaka
se dolgočasi
na deželi
Moja starost
25 let
Sneži
Kako sneži
In
moje je telo
lesena koča
Vabim te
veter
da se odpočiješ

zdaj je
prepozno
da večerjala
bi zvezde
toda
lahko bi zaplesala
drevo izgubljeno
kak valček
za volkove
za miren sen
kokoši
brez prasketa
lisičjih krempljev
Moja palica
je padla
iz mojih rok
Zares
je žalostno
da je sama
moja
sprehodna palica
Moj klobuk
moje pesti
moje rokavice
moji čevlji
Kost
ki najbolj boli
najdražja
je ura
enajsta ura
dvanajsta ura
eno
dve
Točno tri
Vapoteki
trohni
nag mrlič. (pr. M. Kl.)

Če uporabljam pri drugi komponenti pojem raziskovanja namesto analiza, hočem s tem poudariti, da do umetniškega dela ni mogoč strogo znanstveno analitičen pristop, ker bi nam umetnina preprosto razpadla. Gre torej za raziskovanje v smislu postopnega odkrivanja umetniškega sveta, za prodiranje v neznano, nikoli do kraja določeno in dokončno, kolikor bolj je zgrajeno po zakonih kozmosa, večnosti... pa vendar še kako dograjeno – univerzalno. V tem je pravzaprav ves nespornost: kako preseči ozek znanstveno-pedagoški, praktičistični pogled na svet, ki vse obkroži, iztrga iz celote stvarstva in analizira oziroma secira, ko je že mrtvo, umorjeno...? Dokler življenja in sveta nismo sposobni gledati, opazovati in odkrivati v ritmu, dihu in duhu vsega stvarstva, toliko časa je za nas umetnost prazna in skoraj nesmiselna človeška dejavnost.

Tako – univerzalno – umetniško gledanje na svet pa ni nekaj danega, samo prirojenega, temveč se da privzgojiti. Dokaz za to so mnoge vzhodne kulture s tisočletno tradicijo. In če omogoča razvoj znanosti fizični prodor v kozmična prostranstva, potem bo univerzalen pogled duha na stvarstvo absolutna nujnost prihodnosti.

Prav v različnih poteh, oblikah in zmognostih, odvisno od individualnih sposobnosti, znanj in osebne edinstvenosti, ki jo predstavlja vsaka osebnost, bo pestrost in različnost odkritega bogastva v vsaki umetnini. To bogastvo pa bo služilo vsem, saj bo pripomoglo k osebnemu in družbenemu dviganju človeške zavesti.

Tako kot se mora raziskovalec morja za odkrivanje neznanih globin vsestransko pripraviti: oborožiti z znanjem, upoštevati izkušnje, fizikalne in kemične zakonitosti, preizkusiti opremo in se psihofizično čim bolj usposobiti, zakaj njegov uspeh bo odvisen od tega, koliko se bo vključil v življenje teh globin, koliko bo postal njihov sestavni del. V nasprotnem primeru se mu ta svet ne bo razkril, odprl; morda ga bo kot tujek celo izločil ali uničil. Podobno se bo moral tudi učitelj pripraviti in odločiti za neke poti – metode, ki mu bodo omogočale odkrivati bogastvo posameznih umetniških del. Pri tem bo s seboj vodil tudi učenca. Nemalo bo dostikrat presenečen, s kakšno lahkotnostjo in spontano fantazijo bo njegov mali tovariš, odkrival še zanj zastrta prostranstva umetniškega sporočila. Ko se bosta na kraju o vsem pogovarjala, ne bo več učitelja in učenca, ampak bosta samo še dva iskrena prijatelja.

2.

Na naslednjem umetniškem tekstu bom skušal prikazati, v kolikšni meri bi približno morali odkriti in podoživeti neko umetnino, da bi lahko poiskali metode, s pomočjo katerih bi spravili s seboj na pot v umetniški svet tudi učenca. Žal je pesem NAROBĚ HISA le prevod, zato je veliko izgubila zlasti na ritmu in na besednih – pomenških zvezah. Po vsebinsko-oblikovni plati je presenetljiva: kako posrečeno konkretni – materialni svet prehaja v miselnega, abstraktnega. Vedenje in občutenje, ki ga o tej pesmi nakazujem, opisujem pa seveda ni dokončno, je tudi subjektivno, vendar že oplojeno z izkušnjami in spoznanji učencev, saj smo se skupaj vključevali v ta umetniški svet in se vsak po svoje z njim identificirali. Koliko je kdo lahko sprejel in dojel, ko se je vanj vključeval, je odvisno od izkušenj, znanj, sposobnosti in poti – metod, po katerih je vanj prihajal, se v njem naseljeval, kot pravi Souriau. Toda še tako majhen osvojeni del je avtohtona celota, kot če bi od velikega kosa testa odtrgali majhnega, ga spet zgnatli in oblikovali. To pa je tisto najpomembnejše in edinstveno, kar nam ponuja vsaka umetnina.

Pesem ima izredne estetske kvalitete. Vsebinska in oblika se v njej dopolnjujeta in

hkrati izključujeta. Mojstrska razvrstitev besed nam pričara vizualno podobo nedograjene, na glavo postavljene hiše, katere temelj je verz: za mene to sploh hiša ni. Prav tako so stebri, ki povezujejo temelje z nakazanim nadstropjem, zgrajeni iz elementov (vrta, gloga, kosa), ki jih ta hiša v konkretnem smislu nima. Tako vsebina pesmi izključuje nakazano obliko hiše, saj elementov, iz katerih naj bi nastala njena oblika – materialnost, ni, pa tudi če bi bili, niso uporabni (razen morda vrta). Gre torej za zanimiv »pesniški paradoks«: smisel besed izničuje smisel pesniške oblike, obenem pa le-ta likovno izraža vsebino. Tako je otrokovo iskanje prave hiše v realnem svetu identično z umetniškim sporočilom. Hiša brez življenja in ljubezni (vrta, gloga, kosa, nobeden ga poslušal ni) je lahko samo prazna, nesmiselna oblika. Otrokova naravna težnja k celovitosti bivanja terja tudi vsebino: hišo z vrtom, glogom, kosom in človekom, ki zna z ljubeznijo prisluhiti življenju okrog sebe in je sposoben harmonično povezovati živo naravo z neživo. Samo s takim celovitim delovanjem se človek osmišljuje, saj le tako počlovečuje sebe in svet. V zlitju vsebine in oblike je naša stvariteljska moč – in izrednost tega – skozi pesnikova in otrokova usta izražena umetniškega sporočila.

Presenetljiv je tudi konec pesmi. Medtem, ko otrok postopno ugotavlja, kaj hiši manjka, da bi bila hiša:

jo domišljjsko gradi. Ko ji že doda žive in bistvene elemente iz objektivnega sveta in zgleđa, da bo stopil v pravo hišo, nenadoma pride do ključnega spoznanja:

Tako se tudi domišljjska možnost poruši, ob dokončnem spoznanju, da je krivda za to v subjektu – človeku: v njegovi duhovni gluhosti. Pesem je z zadnjo kitico povsem zaključena in je v obliki kakšnih nalog ni mogoče nadaljevati, četudi nas preprostost oblike in vsebine k temu morda zavaja. Treba se je zavedati, da stebre v posameznih kiticah tvorijo elementi, ki v naravi sestavljajo življenjski krog žive narave: zemlja, rastlina, žival, človek. Torej še ena izredna kvaliteta več, ki potrjuje univerzalnost pesmi. Ta univerzalnost pa postavlja pod vprašaj skoraj vsako možnost, da bi za obravnavo pesmi našli stopnjo primernosti, glede na otrokovo starost, razred...

NAROBĚ HISA

Prišel sem v hišo, pa ni bila hiša. Tam v kotu vrta glog cveti, nima pa na glogu kosa,

za mene to sploh hiša ni.

STEBER HIŠE

Prišel sem v hišo in mislil, da je prava. Tam na glogovi veji kos žvrgoli, poslušal pa ni nobeden,

nobeden, nobeden, nobeden ga poslušal ni.

3.

Oglejmo si na primeru, kako bi se učenec prvega, drugega ali tretjega razreda lahko vključil v ta umetniški svet, do kam bi ga dojel, katere abstraktne pojme bi že razvil z eno od običajnih metod:

a) Prišel sem v hišo: PA NI BILA HIŠA... ZAKAJ?

b) Prišel sem v hišo Z VELIKIM VRTOM: PA NI BILA HIŠA... ZAKAJ?

c) Prišel sem v hišo Z VRTOM IN GLOGOM: PA NI BILA HIŠA... ZAKAJ?

č) Prišel sem v hišo Z VRTOM, GLOGOM IN KOSOM: PA NI BILA HIŠA... ZAKAJ?

Naloga: Iz vrstic (verzov) zadnje kitice ugotovimo, kakšen človek bi iz narobe hiše napravil pravo?

... poslušal pa ni nobeden, nobeden, nobeden, nobeden ga poslušal ni.

Metodični pristop je torej le v konkretnem (O) svetu pesmi. Pri tem zgleđa, da jo s tistim večnim otroškim »zakaj« analiziramo, vendar samo navidezno, saj je že njeno logično vsebinsko razvijanje sinteza elementov, ki naj bi predstavili pravo hišo. Da na tej stopnji uporabimo likovna sredstva, kjer k posameznim sličicam z isto hišo samo dodajamo elemente, ki po otrokovem – pesnikovem mnenju manjkajo za pravo hišo, je razumljivo, saj brez živih konkretnih predstav otrok ne bi mogel graditi nadkonkretnega, abstraktnega sveta, ali drugače povedano: kontrapunkta na stvarnost.

Sele z ugotovitvijo, da ni človeka, ki bi poslušal kosa, se začne (S) svet. Pesnik postavi bralca, učitelja sebe in učenca v vlogo ustvarjalca, graditelja prave hiše – hiše življenja. Pred otrokom je konkretno naslikana njegova ali sosedova hiša, toda to so samo zidovi, streha, okna, vrata... torej sama po sebi ni prava. Kaj boš ti storil, pripomogel, da bo prava? Zakaj, kot vidiš, je vse odvisno od tebe?

Zdaj se začne razmišljanje, sproščanje fantazije, iskanje še pristnejših oblik počlovečevanja, udomačevanja, skrbi in ljubezni za življenje na vrtu in v domu. To iskanje, razmišljanje... grajenje prave hiše pa je skupno in posamezno, zato nam ostane samo še metoda razgovora. Razgovor je lahko tako enkratni, da obogati vse, ki v njem sodelujejo. Ker otrokov svet dosti

dlje od doma in vrta ne sega (na tej stopnji), bomo na te konkretne predstave vezali abstraktne pojme, ki jih formalno že poznajo, niso pa v njihovi zavesti še utrjeni in jim ni poznana njihova večpomenska uporabnost: skrb, ljubezen, udomačenje, radost, sreča, rojstvo, veselje, žalost, venenje, smrt, samota ...

Voditi tak razgovor seveda ni preprosto, saj je treba sproti izločevati nebitveno, povezovati temeljna spoznanja, jih osvetljevati tudi z lastnimi pogledi, skratka skupaj z otroki resnično graditi pravo, počlovečeno, duhovno hišo. A pregovor pravi, da vaja dela mojstra, in če kje drži, potem v tem primeru zagotovo. Učitelj, ki pozna svoj razred, po nekaj temeljito pripravljenih poizkusih že mojstrsko vodi razgovor. Razčlenjevanje medčloveških odnosov pa mora biti do kraja iskreno in odkrito, da bodo otroci doumeli »narobe hišo«.

V tretjem razredu bomo šli že nekoliko dlje, zlasti v povezovanju človeka z naravo. Razumljivo, da ne v smislu neke nasilne korelacije s predmetom: spoznavanje narave. Vpletli bomo v razgovor pojme, ki že rahlo nakazujejo, določajo človeka kot bitje v odnosu do ostalega življenja na zemlji. Odvisno od sposobnosti in splošne razgledanosti učencev. Spominjam se razreda, v katerem sem lahko vodil razgovor že s pomočjo t. i. življenjskega kroga, ki je omogočil dosti bogatejši razgovor. Mislim, da moramo že v tem razredu poiskati vse oblikovne posebnosti, brez pojasnjevanja povezanosti le-teh z vsebino. Izjema bi bila morda le oblika ene kitice, kjer razvrstitev besed nakazuje obliko nedograjene, na glavo postavljene hiše.

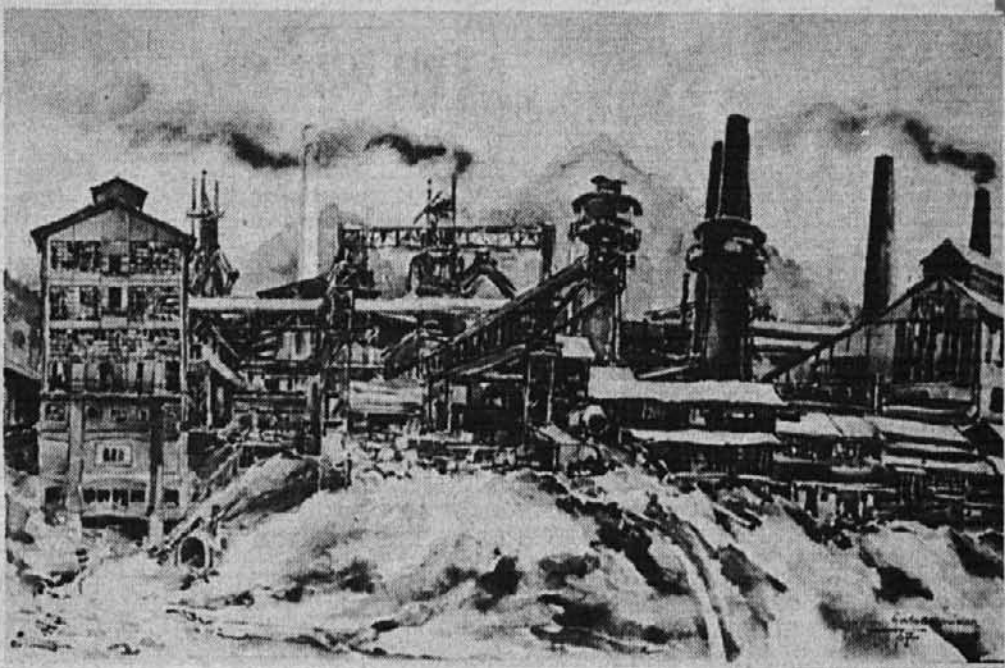
V četrtem in petem razredu bi obravnavali pesem v prenesenem smislu: hiša-svet, človek-zemeljsko bitje, vrt-zemlja, glog-rastline, kos-živali. Rojstvo v ta svet, to stvarstvo, iskanje sebe v njem, skupno ustvarjanje ljubezni, blaginje, sreče za vse človeštvo, v nasprotju s sovraštvom, vojnam, zatiranjem in dokončnim uničenjem.

Prišel sem na svet, pa ni bil svet ...
Ima veliko, veliko bogastva,
manjka pa temu svetu ljubezni,
ljubezni,
ljubezni,
za mene to sploh ni svet

variacija na temo pesmi, še ni nova pesem, je pa dober pripomoček, ki omogoča, da pesem širše in globlje podoživimo.

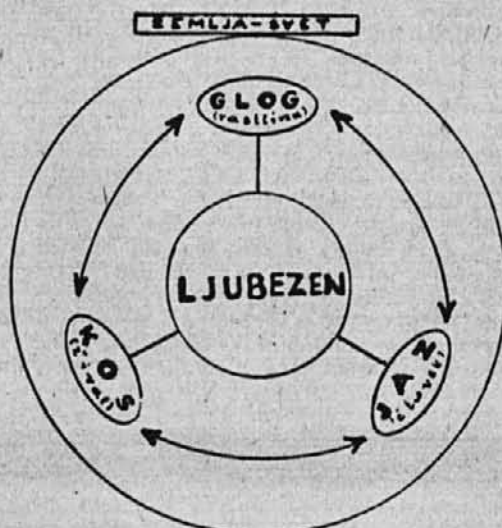
Morda pa ob delu resnično že nastane nova pesem, vezana na ta širši svet objektivnih danosti, saj s takim načinom odpiramo tudi ustvarjalno možnost za nov umetniški svet, kjer bodo oblikovno in vsebinsko nastali drugačni odnosi in povezave. (Končni smoter in cilj vključevanja umetnosti v učnovzgojni proces je: usposabljanje in vzpodbujati otroka k lastni ustvarjalnosti v vseh pisnih in ustnih oblikah takoj po podoživetju nekega umetniškega teksta. Vsak končni razgovor – v kateremkoli razredu – bi moral biti kronan z učenčevim izdelkom.) Po opravljenem delu moramo primerjati prejšnji tekst z nastalim. Tako bodo prišle še bolj do izraza vse tiste vsebinske in oblikovne finese iz prvega besedila, ki jih skupni izdelek zagotovo ne bo vseboval: dopolnjevanje in izključevanje vsebine in oblike, smisel besed izničuje smisel pesniške oblike, domišljajska gradnja hiše in njena porušitev ... Na kraju pa poudariti kvalitete, ki jih ima novo besedilo.

Konkretna (O) svetova imata svojo primerjavo tudi v življenjskem krogu, ki sem ga že omenjal kot eno od izhodiščnih metodičnih možnosti za reševanje te nekoliko zahtevnejše naloge, ki bi po težavnosti, zavoljo ledine, ki jo orjemo na tem področju pri nas, morda spadala celo v kak višji razred osnovne šole. Vendar iz prakse vem, da je vsako podcenjevanje otrok skrajno zgrešeno, ker jim je umetnost, verjetno zavoljo večje duhovne dinamike, miselne in fantazijske sproščenosti, veliko bližja kot nam odraslim.

Ljubo Ravnikar: Motiv iz Železarne, 1967

(ETIČNI) ŽIVLJENJSKI KROG:

V našem primeru ni zamišljen kot prikaz eksistenčne soodvisnosti živali, rastline in človeka, temveč etične: v smislu dopolnjevanja, izpopolnjevanja, udomačitve in notranje duševno-duhovne obogatitve vsega živega na tem planetu. Eksistenčna, surovo naravna soodvisnost je otrokom več ali manj poznana. Toda v človeški naravi, kakor tudi v naravi vsega stvarstva, je iskanje dopolnitve, morda izpopolnitve ali celo ustvarjanje nove kozmične razsežnosti. Tega ne bodo smele zamemariti prihodnje pedagogike, zakaj alternativa postaja vse jasnejša: počlovečiti svet ali pa ga uničiti! Nekonstruktivno rušenje vrednot je modno bedaštvo. V odstranjevanju preživelih, zato da lahko nastajajo nove, ki se vežejo na primarne – večne, je po mojem trdnem prepričanju edina konstruktivna pot. Ena takih večnostnih vrednot je brez dvoma ljubezen. Ne glede na učene razprave in debate o njej: vem, da je moje življenje brez nje mrtvo, da me samo zavoljo njenega tlenja nekje v sebi, žeja po njem. Vsak gib in vsako dejanje je smiselno le v dometu njenega žara. Iz številnih razgovorov, ki sem jih imel z učenci po obravnavah umetniških tekstov, sem se dokončno prepričal, da sleherni človeško bitje od rojstva do smrti po ničemer tako vroče ne

hrepni, z vsem svojim bistvom, kot prav po ljubezni. Naj nas obvladuje še tako močan »ciničen logos«, v tistem trenutku, ko se bomo odprli in doumeli morda najbolj klavrno, zgubljeno bitje, bo v nas poražen, izničen.

Etični življenjski krog ali kakor ga že imenujem, je zasnovan na jedru – ljubezni v najširšem smislu. Nastal je na osnovi primerjave s soncem, ker se mi je med pogovori z otroki vedno vsiljevala misel – primerjava, da se poganjajo, stegujejo roke in rastejo zavoljo nje k njej, ožarjeni z njo – kot rastline s soncem.

4.

Na kraju vsega povedanega ali nepovedanega, temveč samo asociativno osvetljenega, v bralčevem miselnem toku sproženega, slišim zbere ugovorov, vidim številne posmehljive namige, čutim odpor egoistično potrošniške pameti, vase zaverovanih umetniških veličin, aktivistično-pozivističnih drobnjakarjev ... ki ne morejo ali pa nočejo preseči freudovskega »sistema zatrtih nagonov«, ki že desetletja pošastno kroji pogled sodobnega človeka na življenje, kulturo, vzgojo, umetnost ... A taka je naša stvarnost, iz katere moramo izhajati. V njej smo vsi, skupno ali posamezno samo to, kar več ali manj lahko smo; z manjšimi korekturami in tveganji.

Toda razmerje med vzgojo in izobraževanjem moramo za vsako ceno popraviti, če hočemo preseči danost, dvigniti kulturo in obvarovati že načeto etično in biološko zdravje človeka. Pa ne samo to: do skrajnosti bo treba racionalizirati trošenje ljudskih energij (tudi učiteljevih!), sicer ne pričakujemo, da bodo nastajale nove oblike žitja med ljudmi. Tehnokratsko-birokratski svečeniki gradijo templje na čast bogostroju, na žrtvenik mu polagajo človekovo dušo. Robotizacija je poseben obred: šifriranje izničenih dejanj, iztrošenega duha; zgubljenega v abstrakcijah – vtisnjene v grmade papirja ...

NAROBÉ SVET: z vsemi možnostmi za nesluten razcvet ali totalno uničenje. Se zavedamo, kako odločujočo vlogo bosta pri razrešitvi te alternative, odigrala vzgoja in izobraževanje?

Lat in jaz

Kdo si ti, majhna lat, kdo sem jaz?
Zakaj si ti, majhna lat, zakaj sem jaz?
Zamenjajva se, majhna lat, jaz in ti,
bodi ti, majhna lat, kar sem jaz,
da te vprašam, majhna lat, kdo si ti,
kaj delaš na tem polju, lat, ti,
in kdo sem ti, majhna lat, kdo si jaz?

Detetu v sebi

Boš kdaj tako srečno
kot si zdaj v objemu mojega telesa?

Nobena ljubezen te ne bo več tako
prežela vsega,
niti svoje krvi ne bo delilo s kom kakor
zdaj z mano.

V vsakem človeškem objemu,
tudi nevede, se boš spomnilo, kako si
tu ležalo

prelivač se iz sebe v mene
kakor jutranja zarja v dan —
O ne upaj, da boš pozabilo ta čas,
te edine trenutke, ko nisi bilo samo.

Kaj te potem vleče v surovo svetlobo
zavesti?

Iz celote svojega bitja bo izrezan del.
Iz celote svojega bitja boš izrezan kos,
samo ena zvezda neba.

Nemočno ti rasteš,
nemočno jaz starim:
ista slepa želja te žene v svetlobo dneva,
ki je nagnala tudi mene v mrak tvojega
spočetja.

Zaman sem gradila jez na tej reki:
ti si voda, ki je prišla in me odnesla
s sabo.

Zopet tebe ni zdravila, ker si hudournik,
ki iz mene same izvira —
o zaman sem gradila jez na tej reki.

Dete moje, mi smo igračke z vgrajenim
odporom,
ki povečuje lepoto naših gibov.

VESNA KRMPOTIĆ sodi med tiste hrvatske in jugoslovanske pesnice, ki so dokaj radikalno prelomile s tradicijo naše ženske poezije. (Kadar govorimo o »ženski poeziji«, mislimo na specifičnost čustev, misli in odnosov do sveta in življenja, ki označujejo in odlikujejo žensko: ženo, mater...) Primarni svet žene: ognjišče, ljubezen, spočetje, rojstvo, materinstvo... dobiva v njenih pesmih nove eksistenčne, obče človeške in celo kozmične razsežnosti. V tej poeziji je žena globlji, prodornejši, predvsem pa celovitejši mislec in raziskovalec življenja kot moški, saj se živo v njej spočenja, iz nje poraja, v njenem ljubečem objemu raste — in ob njeni pristni bolečini tudi umira. Pri tem nastaja dilema: se ta poezija poraja iz nemoči in ogroženosti žene, njenega bistva ali pa je plod njenega osvobajanja? Morda je rezultat obojega? Kakorkoli že, mimo enega vprašanja ob tem razmišljanju ne morem iti: koliko je človeški duh danes siromašnejši od tistega, ki ga bo v prihodnosti prekrasila in obogatila resnično svobodna žena? Ali pa veljajo tako za poezijo kot življenje še druge, neodkrita zakonitosti? Med slovenskimi pesnicami ji je tematsko blizu Saša Vegri, ki jo je tudi že prevajala.

Pesnica se je rodila 1932. leta v Dubrovniku. Filozofsko fakulteto je končala v Zagrebu. Do zdaj je izdala pet pesniških zbirk: Poezija (1956), Plamen in sveča (1962), Jama bitja (1965), Razkorak (1965), Krasna nesoglasja (1970).

Bej jamin Gracer

ZGODBICA ZA MALO PIVO

Ze ves večer sem tu. Fantje so me skorajda na silo zvelkli z barke, češ da na vsak način moram videti ta naj-naj bar na Zahodni obali. Sicer res ni slab, a bil sem že v boljših. V medli svetlobi umetnega ognja iz improviziranega ognjišča luščim kikirikije in pijem pivo iz vrčkov, ki so pre-majhni za mojo žejo. Moji prijatelji so vsi na plesišču (neki besni rockerji šibajo stare »komade« Troggsov in Rolling Stonesov — smo v letu 1973), ali pa igrajo biljard, ali pa se po kakih temnih kotih muckajo z domačimi dekleti, napihnjenimi od piva in anti-baby pilul. Povsod je rdeča svetloba. Punce dobro vedo, čemu prihajajo sem. — — — Čemu sem prišel jaz? Nocoj sem v Ali Baba baru v Portlandu, jutri bom v nekem drugem baru, v nekem drugem mestu — v Coos Bayu, Vancouveru, Long Beachu, ali kjerkoli že. Saj je povsod enako. Ze cele mesece se mi vsi dnevi in vse noči končujejo z zmeraj istim grenkim okusom po nedoživetem in izpuščenem. — Isto sranje, isto spakovanje.

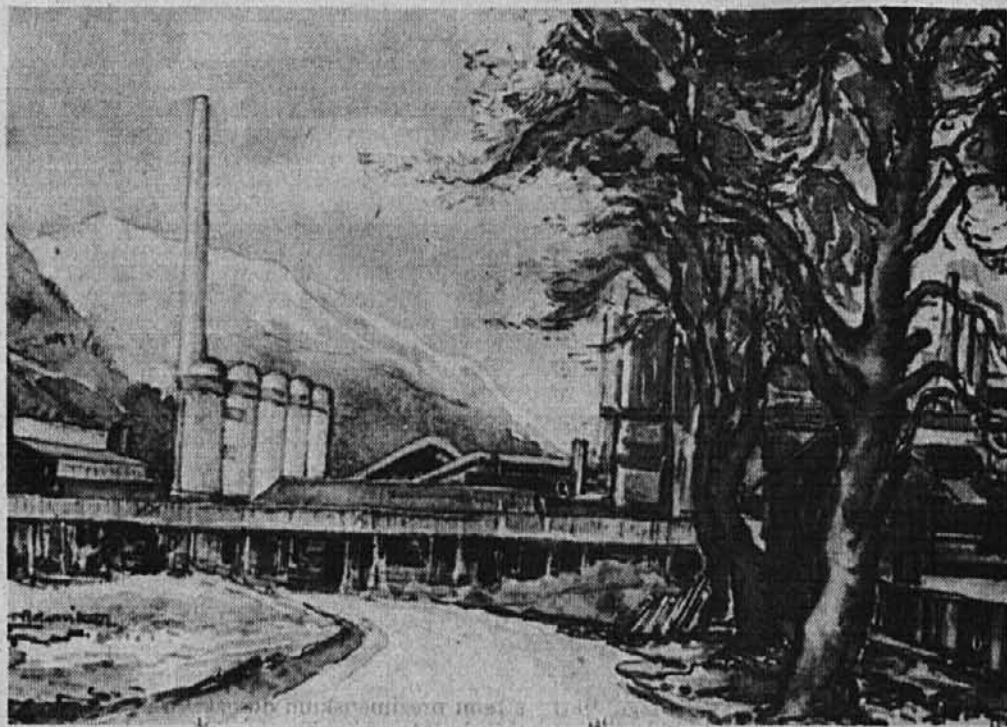
Vrček pred menoj je že zdavnaj prazen, natakarku pa očitno ne pride na misel, da bi mi prinesel drugega. Kot kakšna navita mašina oddrobi mimo, še preden ga utegnem poklicati. Pri sosednji mizi sedita dva zapita kavarniška filozofka in pleteničita o poslednjih stvarih. Zunaj za okni žareče utripajo neonske reklame: GOOD-YEAR — varnost, GOODYEAR — hitrost, GOODYEAR — trpežnost. Med omizji se drenjajo članice »Srca Jezusovega« in delijo propagandne letake. How to live forever? Kako živeti večno? — Samo ena pot je, piše spodaj. Pridite v našo cerkev. Glejte zemljevid in pojdite v smeri puščice. Po maši bo čajanka s plesom. A Friendly Wellcome to All. — — — Večno življenje, večna ljubezen, večno usmiljenje... Kaj hudiča je zdaj spet to? Naročil sem pivo, pa mi ponujajo večnost. Pivo, samo še eno malo pivo, prosim! — Nič drugega ne potrebujem v tem praznem — a hkrati tako popolnem — razkošju minljivih stvari, sredi katerih živim: v tej rdeči

svetlobi barskih luči, ki bojo pogasile, še preden bo zbledela luna na jutranjem nebu — in vse drugo z njimi.

Ansambel še naprej strupeno šiba, v ozke farmerke ugnetenata telesa na plesišču valovijo v divjem ritmu, po znoju zaudarja, po cigaretne dimu in ženskem parfumu. Na sosednjih stolah visijo plašči in površniki mojih prijateljev in na mizi se dolgočasijo njihovi na pol prazni kozarci. No, hvalabogu, natakark se me končno le usmili in mi prinese pivo. In tako pijem pivo, gledam ženske na plesišču, luščim kikirikije, poslušam glasbo, gledam ženske, gledam ženske, pijem pivo, gledam ženske — dokler mi pred oči ne priplava podoba neke druge, odsotne ženske (čudno — čez vsa ta morja in čez vse te reči), gledam to lepo sliko, dokler barve ne zbledijo — potem pa spet pijem pivo, luščim kikirikije, poslušam glasbo, gledam ženske...

Medtem, ko se vse to dogaja, pa čas po svoji stari, grdi navadi seveda kar naprej teče, za njim pa zvesto kot psi stopicajo kazalci na moji elektronski zapestni uri (pred nekaj tedni sem jo za drag denar kupil na Japonskem in upam, da je ne bom že kar ob prvi priložnosti zakvartal ali prodal za malo pivo — tako kot zdaj prodajam tole zgodbo). Poltreh je že. Še malo, pa bom šel nazaj na barko. Sicer pa je vseeno — stražo sem tako in tako že zdavnaj zamudil. Ha, kapu se bo spet zaskočila proteza v ustih. Motim ga v njegovem usmratenem miru, v tišini, ki je zrasla iz zaukazanega molka. Ko smo izpluli iz Jokohame, je hotel, da bi mu pihal v balonček. Jaz! Kar naj poskusi še enkrat, naj kar poskusi! Razbil mu bom gobec — pa čeprav me potem s prvim avionom pošlje domov v Jugoslavijo. Kaj me briga!

Madona, se mi danes vrti v glavi! Bom sploh lahko vstal? Kar korajžno fant! Tukaj ni nobene ljubeče in skrbne mamicke, da bi se ji skrtil v krilo, kadar te lovijo strahovi. Ah — dosti je tega sranja, u božju mater! Hej, taksi! V porto!

Ljubo Ravnikar: Motiv iz Železarne, 1967

Pričujoče razmišljanje nima namena odkrivati in opisovati posameznih dogajanj v naši daljni preteklosti, ki jih lahko za nesljivo ugotovimo, četudi jih ni nihče zapisal. Pozornost bomo posvetili smislu prizadevanj, ki poskušajo prodreti v skrivnosti začetkov človeškega življenja na današnjih slovenskih tleh. Smisel v večkratnem pomenu: ali imamo resnične možnosti spoznanja te davne preteklosti in če jih imamo, ali so ta spoznanja tako velika in važna, da so vredna naših prizadevanj, naših sredstev in sil. Torej skoraj spraševanje vesti nekoga, ki se s tem poslom ukvarja. Vprašanje je seveda večno in velja za vse: Toliko spoznanj je že nakopičila zgodovina in kaj pravzaprav počenjamo z njimi? Toliko lepota je nakopičila umetnost in ali jih vidimo? Čemu še nova ustvarjanja, nova kopičenja dejstev, nova iskanja? Ali ima smisel dodajati svetovni zgodovini, ki lahko našteje v svojem kazalu tako odlična začetna poglavja, kot je grška zgodovina, še prazgodovinske uvode, ki nočejo biti samo uvodi, ampak samostojna poglavja? In, v primeru domače zgodovine se zdi vprašanje še posebej upravičeno. Ali niso poznejša dogajanja, ki so že v jasnejši luči našega gledanja in so nam tudi po problematiki bližje, tako rekoč použila oddaljenejšo preteklost in jo s tem naredila nezanimivo? Z raziskovanjem najstarejše domače zgodovine smo si želeli napisati rojstni list svoje narodnosti, ki so nam jo odrekli. Toda kaj naj počnemo z dogajanjem pred tem, s prazgodovino današnjega slovenskega ozemlja?

Toda čas je, da prenehamo s temi vprašanji in si ogledamo našo prazgodovinsko vedo pri njenem delu in rezultatih. Prazgodovina je stara dobrih sto let. Njeni začetniki so bili naravoslovci optimističnega znanstvenega devetnajstega stoletja. Zdelo se je, da bodo naravoslovci obšli filozofske diskusije, ki so se tem pionirjem izkustvenih, eksaktnih ved zdele brezplodne, in postavili svoja izkustveno dokazana spoznanja, ki bodo brez priziva in ki bodo hkrati odprla človeku neskaljeno, nedvomno perspektivo. Naravoslovec je odkril človeka v svojem svetu, naravi, in ga uvrstil v svoj svet. Stvar se je zdela preprosta. Ravna črta je vodila od nižjega k višjemu, od preprostejšega k višjemu, od preprostejšega k popolnejšemu. Iz takega gledanja so nastale tudi oznake dobe divjaštva in barbarstva za najstarejša obdobja zgodovine, oziroma prazgodovine. Na začetku je bilo torej divjaštvo, barbarstvo in iz teh temin je rastla vedno bolj svetla, vedno bolj razsvetljena podoba naslednjih stoletij z vrhom seveda v čudežnem devetnajstem stoletju, v katerem je živel naš raziskovalec. Čudež seveda še ni bil splošen, bolj je bil v spoznanju teh raziskovalcev, toda kdo se bo mogel še dolgo ustavljati sili teh novih spoznanj? Formula sreče je bila že tu, a že tudi formula sreče. Tudi sociolog je že postavil svojo vizijo brezrazredne družbe, kjer ni več zatiranja človeka po človeku, kjer je človek razrešil lastna nasprotja in tako sprostil sile, da si dokončno podvrže celotno naravo.

To optimistično razpoloženje in znanstveni zanos je razširil med široke plasti predvsem darwinizem in poljudno-znanstveno gibanje, ki je iz njega izšlo. Descendencna teorija se je zdela zadnje spoznanje človeku, mnogim je pomenila človekovo odrešenje od temnih sil. Tudi duhovne vede so tedaj pograbile idejo razvoja. Pojmi klasike v kulturi so začeli izgubljati svojo večnostno veljavo. Poleg klasik so

našli večje razumevanje tudi za druga obdobja, primitivna pred njim in dobe razkroja za njo. Zgodovina je odkrila ob klasičnih kulturah tudi druge, Grkom in Rimljanom je postavila nasproti dosežke drugih narodov. Predvsem pa so se poglobila raziskovanja in spoznanja lastne preteklosti evropskih ljudstev. Prazgodovina je bila torej prav bitno dopolnilo ne samo tedanjih znanstvenih teženj, ampak celotnega kulturnega prizadevanja. Rojena v času zmage darwinizma je bila le nov dokaz preprosto pojmovanih evolucijskih idej, neomajen vir optimizma, naravnost dokaz, kako vsemogočen je človek, da se je znal prebiti iz svoje divjaške in barbarske mladosti v svetlobo devetnajstega stoletja.

V naslednjih sto letih je doživljalo zanimanje za prazgodovinske kulture nezadržan vzpon. Če ga merimo po razkošnih knjigah in poljudnih izdajah, ki so si priborile svoje željno občinstvo, potem lahko ugotovimo, da se je novo odkriti svet znal uveljaviti. Za nas je predvsem zanimivo, da se je gledanje na prazgodovinske kulture močno spremenilo. Raziskovanje prazgodovine je prevzel zgodovinar, čeprav pri svojem delu vedno išče pomoč eksaktnih ved. Enosmerne preproste razvojne teorije so se umaknile zamotanejšim zgradbam in nihanjem. Gledanje z vzvišeno in naduto oceno je pogosto nadomestilo občudovanje. Prazgodovinske kulture nam pomagajo odkrivati lepoto preprostega, pristnega, primitivnega, lepoto tudi za primitivno in preprosto obleko. Pogosto smo polni občudovanja do novo odkritih kultur, nič barbarskega in divjaškega ne vidimo več v njih, ampak narobe velike spretnosti in dosežke, predvsem pa veliko življenjsko silo, ki je včasih resda še ujeta v marsikako tehnično neznanje in izrazno nespretnost, v celoti pa vendarle občudovanja vredna. Če pomislimo, celo posnemanja vredna, glede na marsikatera prizadevanja in gledanja moderne umetnosti in umetne obrti. Nimalokdaj postaja tudi nekako eksotično zatočišče, kjer išče t. i. moderni človek po zabe pred tehničarino podobo časa, zatočišče pred naporom, ki ga zahteva čista racionalna misel, beg pred priznanjem naše človeške nemoči in nepopolnosti, beg pred priznanjem, da je optimizem devetnajstega stoletja sanjal v prazno. Kakor si tudi sicer moderna družbe ustvarja toliko eksotičnih kotičkov samopozabe. Tako prebujena in razsvetljena družbe dvajsetega stoletja išče zatočišče pred samim seboj, da ubeži iz svoje lastne prebujenosti in modrosti.

Ta primerjava 19. in 20. stoletja je nedvomno poučna in to predvsem iz psihološkega in splošno miselnega stališča. Kaže nam, kako je naša zavest videla v prazgodovini v bistvu manj kar je starinoslovec odkril, ampak bolj svojo lastno sanjo, svoje lastne želje. To morda ni vzpodbudno spoznanje za naš znanstveni odnos do pojmljivega sveta, za naš moderni ponos, da smo postali do kraja resnični.

Seveda pa s tem ne želimo omalovaževati spoznanj, ki jih je prazgodovinska veda nakopičila. Pa naj gledamo v širšem, svetovnem merilu, ali pa samo v našem, domačem, slovenskem. Velikanaka so in važna. Pogosto so sicer še nepredelano gradivo, s katerim pogosto ne vemo kaj početi, ki nam še ni odprlo svojih pravih spoznanj. Potencialna sila, ki jo bo še treba aktivirati, da bo preoblikovala naša gledanja in zavest.

Videli smo, da se to v našem času že dogaja. Da se moderni človek že resno srečuje s temi brezimenskimi dosežki prazgodovinskih kultur, da veliko in dolgotrajno izku-

stvo prazgodovinskih ljudstev jemlje resno. Da v njih odkriva človeka in preproste, tehnične nerazvite kulture, kakor je prisiljen odkrivati preprostega človeka in nerazvita ljudstva v svoji sredini.

Jemlje jih resno, ker je v njih odkril življenjsko moč, tisto življenjsko moč, ki jo sam izgublja. Moderni človek stoji očaran pred temi neuničljivimi tisočletnimi energijami, medtem ko je njegovi zanosni razsvetljeni optimizem devetnajstega stoletja tako hitro zdrknil v skepso in odpor. Zaveda se, da je človeštvo preživelo neprijetno daljši čas svojega življenja v prazgodovini in da je bila moč prazgodovine nad človekom tudi v zgodovini velika. Večina narodov je celo večji del svoje zgodovine duhovno rasla iz svoje prazgodovine, kjer se je mešala pripovedka, fantazija, medel odmev tradicije v mitično celoto. Ta celota je delovala še dolgo v prosvetljenih obdobjih resnično in bila vsekakor vzgojna sila prvega reda. Homer je bil za Grke očitno pomembnejši učitelj zgodovine kot utemeljitelj moderne zgodovine, Tukidides. Vsekakor pa večji vzgojitelj. Še bolj bi lahko to trdili za Rimljane, ki so na vrhu svoje moči za cesarja Avgusta z zgodovinarjem Livijem vključili svojo mitično preteklost popolnoma enakopravno v svojo gotovo resnično občuteno zgodovino. In istočasno je Vergil ta mitični svet preteklosti tudi v literaturi znova oživel, mu vdihnil novo umetniško resničnost. Prazgodovina je bila enakovredno vključena v zgodovino, postala je njen bistveni del in hrana generacij.

In nič manj ne velja to za današnje evropske narode. Mitična zgodovina, oz. prazgodovina jih je hranila dolga stoletja, mnogo dalj kot jih hrani moderna znanstvena zgodovina. Mitična prazgodovina je pogosto bistveno oblikovala značaj narodov, bila njihova vzgojna sila prvega reda.

Slovenci smo v tem oziru dosti skromnejši, dosti bolj amitičen narod. Nobene junaške preteklosti in s tem zagledanosti v svojo prazgodovinsko domovino nismo prinesli s seboj, kakor da je že tam bilo naše življenje muka in tlaka, da smo z veseljem pozabili na vse tisto, kar nas je vezalo na staro domovino. Tudi v materialni kulturi smo, po zatrevanju arheološke znanosti, le malo prinesli iz stare domovine. Vsekakor smo očitno več našli v svoji novi domovini in kmalu prevzeli v svojo kulturno last. Tako smo dejansko upravičeni, da danes slovensko zemljo sprejmemo v celoti ne samo v svojo zgodovinsko usodo, ampak tudi v svojo prazgodovinsko. Z veliko verjetnostjo trdimo, da je danes slovenski prostor močnejše vplival na nas kot prostor naše pradomovine. Slovensko romantično zgodovinopisje, ki je imelo Slovence za avtohtone, je kljub zmoti nekje zadelo resnico.

Tudi v odnosu do ostankov, ki jih je pustilo na naši zemlji predslavensko prebivalstvo, torej v odnosu do razvalin, gradišč, gomil ni ohranilo slovensko prebivalstvo nobenega junaškega razmerja. Največkrat so navezane na take kraje pripovedke o skritelem zakladu, zlatem teletu; silno težko je priti do zaklada in številne so zgodbe in pripovedke o tistih, ki so zaman poskušali svojo srečo pri iskanju zaklada. To je živo še danes. Na stara bivališča je v glavnem navezana le zelo težka in redka možnost nenadne sreče in bogastva, tiste sreče in bogastva, ki ga resnično življenje ni hotelo dati. Tako rekoč prav nič pa nismo videli v razvalinah mogočna

bivališča svojih prednikov ali pa sovražnikov, ki so jih naši predniki junaško premagali. Ostali smo tudi brez narodne pesmi, ki bi zrastle iz teh pripovedk, in naša literatura nam je nekaj teh pripovedk komaj zapisala, ni jih pa povzdignila v novo umetniško resničnost. Z eno samo izjemo seveda, Prešerna in njegovega Krsta pri Savici.

Toda vrnimo se k naši znanstveni prazgodovini. Njena sila in vpliv na zavest ljudi sta seveda dosti manjša. In kolikor sta, sta še vedno na višini mitičnega. »Znanstveno mitičnega« seveda, ker pač živimo v stoletjih znanosti. To znanstveno mitičnost smo ugotovili že na samem začetku. Devetnajsto stoletje je v njej videlo potrditev svojega mita o večnem napredku, dvajseto išče pogosto v njej eksotike in zatočišča.

In vendarle se zdi, da lahko razberemo iz pozitivnega gradiva prazgodovine nekaj resnic in spoznanj, ki bi lahko obogatila tudi našo subjektivno zavest.

Za kaj se moramo Slovenci nedvomno zahvaliti svoji prazgodovini? V enem je odgovor jasen in brez priziva: za svojo zemljo, za prostor, na katerem živimo danes. Pokojni profesor M. Kos je zapisal: Naselitvena in kulturna pokrajina, ki nam jo ponazoruje arheološka karta pred-slovenske dobe, se nenavadno presenetljivo krije z obsegom starejšega slovenskega naseljenega področja. Ali z drugimi besedami: Slovenec se je naselil prvenstveno tam in tja, kjer je našel že za kulturo pridobljeno zemljo, odprt, močno iztrebljen ali pa z gozdom le slabo pokrit in zarastel svet. Slovenec se je prvenstveno naselil na ozemlje, ki ga je kuturi tal pridobil že njegov prednik. Današnji slovenski prostor so oblikovali skozi tisočletja naši predniki, ga naredili vabljivega in sprejemljivega tudi za Slovence pred dobrim tisočletjem. Proces kultiviranja današnje slovenske zemlje lahko zasledujemo od prvega življenja človeka na slovenskih tleh pred več kot sto tisoč leti, vendar je neposredno za slovensko zgodovino pomembno predvsem intenzivno naseljevanje od približno leta 1000 pred našim letostetjem naprej. V obdobju, ki ga imenujemo halštatsko, se vedno bolj goste naselbine na slovenskih tleh in dosežejo v najbolj gosto naseljenih predelih skoraj gostoto današnjega prebivalstva, ki je znatno večje, saj so bile prazgodovinske naselbine mnogo manjše po številu prebivalstva, tudi če jih merimo s srednjeveškimi. In v tem času nastale naselbine so praktično ostale. Njihova moč je seveda različna, gotovo so bili časi, ko so samo životarile, ali pa bile za krajši ali daljši čas opuščene. Toda ne toliko, da bi zemlja, ki jo je prazgodovinsko prebivalstvo prvega tisočletja pred našim štetjem napravilo kulturno, postala zopet popolnoma pusta in prazna, ostala je še vedno vabljiva za novo prebivalstvo, končno za Slovence. In ti so svoja prva verska središča, skoraj redno postavljali prav tja, kjer so bili stari halštatski centri.

To je zunanji okvir naših razmišljanj. Ob dejstvu, da naši predniki ob svojem prihodu niso krčili ledin, ampak vedno naseljevali že kultivirano zemljo, je jasno, da se imamo za ta usodni prostor slovenske zgodovine zahvaliti pionirskemu delu in naporom naših prednikov.

Drugo je seveda vprašanje, kaj nam je ta prostor neposredno dal, kako močno je preoblikoval in usmeril naše duhovno in gospodarsko življenje, kakšen je delež v naši krvi. Kako močna je bila torej kontinuiteta starega prebivalstva, kako močno mešanje staroselcev in novih naseljencev in koliko je antična civilizacija, upravna organizacija, antična duhovna kultura našla neposredno pot v življenje došlih Slovencev.

Tu je odgovor težji. Predvsem zelo slabo poznamo življenje Slovencev v novi domovini prvi dve stoletji, ki sta bili za to srečanje odločilni. Pri presoji kulture naslednjih stoletij pa je težko ločiti, kaj smo sami vzeli neposredno iz antike in kaj že po germanskem posredništvu. Vsekakor vemo, da so se Slovenci srečali s starimi prebivalci, imenovali so jih Vlahe, in da so vzeli od njih mnoge pridobitve materialne kulture in gospodarskega življenja. Prav tako govore o tem srečanju imena za reke, gore, kraje, ki so pred-slovenskega porekla. Na Bledu nam je arheologija odkrila tudi celo grobišče, ki pripada staroselskemu prebivalstvu in sega v čas, ko so naše kraje gotovo že naselili Slovenci.

Dokazov za to srečanje bi lahko našli še več in nedvomno jih bo arheološka veda še dosti odkrila, večjih in prepričljivejših. Težje pa bo določiti, kako močan je bil v starem romanskem prebivalstvu, s katerim so se srečali Slovenci, delež domačih predrimskih prebivalcev. Toda vsi ti dokazi srečanja, pa naj bodo še tako pomnoženi, ne bodo mogli mimo osnovnega tragičnega dejstva: Slovenci nismo nadaljevali t. i. mestne kulture, ki jo je Rim že postavil na našem ozemlju, ampak prazgodovinsko. Mesta smo opustili v ruševinah, ali pa se ustavili pred njihovimi obzidji in naslonili svoja nova naselja po neki železni logiki na robove nekdanjih prazgodovinskih halštatskih gradišč. Nasprotje mesta in gradišča moramo vzeti seveda v celotni vsebini: v mestnih ruševinah smo pustili zakopano tudi višjo organizacijo, višja pravila sožitja in vladanja, prava, ki ga je Rim tako učinkovito izoblikoval tudi za bodoča evropska stoletja; z eno besedo višjo civilizatorično stopnjo življenja in sožitja, pa tudi velik del antične kulture. Od tod naša tolikrat v preteklosti tragično občutena in zlobno nam očitana nedržavotvornost, ki seveda ni prirojena napaka, ampak nenaučena lastnost. Prvega učitelja smo pregnali sami ali pa se skrili pred njim in obstali pred njegovim obzidjem. Karolinške renesanse, prvega stika nove Evrope po propadu Rima z antiko, nismo doživeli neposredno in izvirno, čeprav smo se naselili tako blizu antične Italije in njenih mest, ki so, čeprav obubožana in propadla, še vedno hranila višjo civilizacijo mestne kulture.

Antično dediščino in zgodovinsko mestno civilizacijo so vzeli v zakup drugi, sosednji Germani in Romani. Prazgodovinske kmečke vrvine pa so edine hranile slovenstvo. Kmet je neposredno iz njega izha-

jajoč izobraženec sta bila tako rekoč do našega stoletja edina njegova nosilca. Tako je v celotni slovenski zgodovini pomenil vse do danes za Slovence prestop v višji civilizatorični razred odpad od slovenske skupnosti. Tako smo rasli pod težo dveh usodnih socioloških dejstev: opirali smo se lahko le na »prazgodovinske« kmečke osnove in bili smo številčno tako slabotni.

Sedaj seveda lahko razumemo, da ni zrastle slovenska junaška pripovedka in da ne poznamo slovenskega herojskega mita. Naš mit je bil pristnejši in resničnejši, je bil naša usodna zemlja.

Ni nas hranila mitična vizija preteklosti, herojstva, hranila nas je pristnejša, resničnejša vizija naše zemlje in zvestobe do nje.

V svojem civilizatoričnem izrazu je kmečka kultura prazgodovinska in šele mestna zgodovinska. Zato seveda ni čudno, da so nam vedno očitali, da Slovenci nimamo zgodovine. In dejansko stojimo s stališča devetnajstega stoletja na nižji stopnji zgodovinske lestvice, podobno kot tudi prazgodovina ni bila zgodovina, ampak le prazgodovina, divjaštvo in barbarstvo. Danes vemo, da imamo svojo zgodovino, le da pogosto še nismo našli pravih meril, ker smo jo merili le z merili civilizatorično višjih in pomembnejših enot.

V celotni viziji življenja pa seveda moramo imeti svojo zgodovino, svoje mesto, kakor ga pač mora imeti tudi preprosti človek v družbi in kakor tudi nerazviti narodi v celotni družbi narodov. Še več. Zaradi tako usodne povezave slovenskega obstanka z etnično osebnostjo, zvestobo delu in naporom, zvestobo zemlji, se slovensko vprašanje enkratno povezuje s celotnim vprašanjem človeka in njegove etične sile. Morda se nam tako odpira čistina za nova spoznanja, kjer bomo lahko Slovenci živeli celotnejše, kjer bomo lahko bolj brez kompleksov, bolj celotno sprejeli svojo preteklost.

II.

Prvo tisočletje pred našim letostetjem je veliko in važno v zgodovini človeškega duha, bistveno pomembno tudi za podobo današnje Evrope. V tem času je nastajal na jugu grški svet, kjer se je življenje široko razmahnilo. Novemu priseljencu na obali Jonskega morja je pokazalo v zadnjem trenutku še vse bogastvo, ki ga je moglo v tisočletjih pred njim ustvariti plodno Sredozemlje, pokazalo široko modro morje, ki je s svojo globino in daljo kazalo pogumnemu pot naprej, pokazalo široko modro helen-sko nebo, ki je govorilo o višinah in skrivnostih. Pod nogami pa je bila trda, od sonca ožgana zemlja, ki je s svojo resničnostjo vezala nase globine in daljave, višine in skrivnosti. In na to zemljo je prišel Grk. Kaj bi pomagali vsi široki nasmehi usode, če bi jih človek ne čutil, videl, sprejel. Sprejel grško harmonično, to je v celoti; širne daljave in globine morja, skrivnost neba z žgočim soncem in tisoči nočnih zvezd in ne najmanj tudi resničnost trde težke zemlje.

Tako so bili v kratkih stoletjih rojeni Homer, Ajshil, Fidijas, Sokrat... Ali z drugo besedo, rojen je bil evropski človek, rojena je bila plemenita misel, ki išče resnico in lepoto, išče s tistimi besedami in podobami, ki so nam še danes blizu, ki še danes predstavljajo temeljno izrazoslovje človeške izpovedi, človeškega duhovnega uveljavljanja.

Zato je razumljivo, da ne prihaja v stari grški svet le zgodovinar iskat zanimivosti, ki naj bi jih pozneje pripovedoval kot eksotična doživetja človeškega rodu, temveč prihaja vse kulturno človeštvo s sklonjeno glavo učenca. Grška je mati Evrope, tudi naša domovina. Ob tej kulturni zadolženosti grštvo pa nas predvsem zanima z o-

dovina naše, danes slovenske zemlje, v tistih stoletjih, ko se je porajala na grških obalah Evropa v plemenitem pomenu te besede.

V prva stoletja drugega tisočletja pred našim letoštetjem postavljamo prihod Ahajcev v današnje Grčijo, v istem času se je pri nas izoblikovalo prebivalstvo Ljubljanskega barja; okrog 1200 pred n. š. se začenja t. i. dorska selitev v Grčijo, nemir tega časa odmeva na današnjem slovenskem ozemlju v tako imenovanih depojskih najdbah (iz Črmošnjic, Jurke vasi in v manjši meri tudi drugod po Sloveniji), to je dragocenih predmetih, ki jih je tedanje prebivalstvo pred sovražnikom zakopalo v zemljo, a se zaradi novih razmer ni moglo več povrniti ponje.

Okoli leta 1000 se začenja formirati v Grčiji grštvo, pri nas ilirska kultura. In šli bi lahko še dalje. Do grških zmag nad Peržani v letih 490 in 480 govorimo v grški kulturi o arhaični, prav tako bi lahko označili prvo dobo Ilirov, ki časovno skoraj sovпада (starejša faza halštatske kulture: 750–550); peto in četrto stoletje v Grčiji sta klasični stoletji, pri nas govorimo o cvetočem halštatu, najvišje ustvaritve ilirske civilizacije in kulture pri nas so iz te dobe. Za helenistično dobo se je za mnoge izraze te kulture udomačil pojem baroka: zadnje dobo ilirskih tvornosti označujejo izrazito baročni elementi, ki so v keramiki prav šolsko otipljivi. Sovisnostni nikakor ne moremo zanikati. Le da je lahko različnega značaja. Naselitev Dorcev v Grčijo in Ilirov v naše kraje je rezultat skupnih evropskih in deloma tudi izven evropskih premikov, enotnega razvoja grške in ilirske kulturne ustvarjalnosti pa ne moremo toliko razlagati z neposredno soodvisnostjo kot s podobnim tempom in intenzivnostjo življenja, čeprav na različnih ravneh.

Sodobniki Grkov na današnjem slovenskem ozemlju so bili torej Iliri. Živel so na prostoru, ki obsega večino današnje Jugoslavije, razen vzhodnih področij, kjer so živeli Tračani. Politično ta prostor ni predstavljal celote, temveč je bil plemensko razdeljen. Kjer so Iliri prihajali v stik z Grki in s tem tudi z grškim zgodovinsko-pisjem, pozneje tudi z rimskim, vemo tudi za imena posameznih plemen razmeroma zgodaj. Za slovensko ozemlje se moramo zadovoljiti s širšo označbo Iliri.

Za poznejšo dobo, ko je naše ozemlje prišlo v stik z Rimom, vemo tudi tu za posamezna plemena. Toda ta so že rezultat mešanja s Kelti in spremembe, ki jih je povzročil keltski vpad, ne pa dobe svobodnih, čistih Ilirov. Zato tudi navajanje zgodovinskih podatkov, ki nam jih dajejo sodobni grški in rimski pisci, ne zadene vedno bistva, kadar hočemo govoriti o zgodovini Ilirov na Slovenskem. Prvič so ti podatki dosti preskromni, da bi iz njih dobili zaključeno podobo, drugič pa se poročila nanašajo na določena plemena, s katerimi so prišli v stik Grki ali Rimljani. V njih dobimo le nekaj politične in vojaške zgodovine v zvezi z Makedonci na jugu, pozneje s prodiranjem Rimljanov na Balkan, globlje pa se zgodovinarji ne spuščajo in če se, si nismo nikoli na jasnem, kdaj imajo opravka s strahom, ki je zato sovražnemu sosedu nadel krutost in divjaštvo, in kdaj z romantičnim gledanjem, ko je rimski zgodovinar razočaran nad vedno večjo razvratnostjo in sebičnostjo v svojem mestu, občudoval v tujcu Iliru stare vrline poguma, pravičnosti in gostoljubja. Iz rimskega rafiniranega mestnega življenja je Ilir za Rimljana znan po svoji umazanosti, tako da je prišel v pregovor: umije se samo trikrat na leto kot Ilir. Ti naj bi se namreč umili le ko so se rodili, poročili in umrli. Nekaj resnice bo na tem, predvsem če se postavimo na stališče tedanjih Rimljanov, katerih mogočne vodovode, torej res moderno preskrbo z vodo, občudujemo še danes. Na drugi strani pa si oglejmo sicer mogočna gradišča, kjer z muko komaj za-

sledimo studenec, ni pa skoraj sledu o kakšnih umetnih napravah, ki bi olajšale preskrbo z vodo. Vseh podatkov, ki jih dajejo antični pisatelji o Ilirih, tu ne bomo naštevali. Bogatejšje je arheološko gradivo, to so ostanki, ki so jih pustili Iliri na naši zemlji in na katere pogosto naletimo, bodisi po naključju, bodisi da si jih poiščemo sami. Predvsem pa lahko le iz teh ostankov dobimo razvojno podobo Ilirov na našem ozemlju, to je zgodovino naselitve, rasti in oblikovanja na naših tleh in končno njihovega propada.

Če govorimo o naselitvi Ilirov, potem manj mislimo na enkratno, sklenjen prihod ljudstva, ki je prineslo s seboj, tako rekoč v žepu svojo civilizacijo, način življenja, običaje, iz katerih je nato tisoč let živelo, vsa nadaljnja zgodovina pa naj bi se odvijala le v političnem in vojaškem dogajanju. Ne, ljudstva, ki so prihajala sem, so šele nastajala, nastajala na na osnovi rasnih in kulturnih mešanj, ki so bila nedvomno tudi krvava in težka, dokler ni bila sila življenja in zemlje močnejša, da je združila prej dosti neenotno ljudstvo v eno, ki se je kot tako tudi čutilo. Kako daleč je šlo to občutje, je seveda dostikrat težko povedati; razmeroma enotni kulturni ostanki nam kažejo precej enotno podobo, iz katere se sicer vidijo razlike raznih plemenskih skupnosti, med njimi pa ni železnih zaves. Govorim le o današnjem slovenskem ozemlju, katerega obrobni kraji močnejše izstopajo od središča, ki je v prvem tisočletju pred našim letoštetjem nedvomno Dolenjska, niso pa brez zveze z njim.

Rezultat istega zgodovinskega dogajanja, kot je naselitev Dorcev v Grčijo, je tudi naselitev Ilirov na slovenskem ozemlju. Kmalu po letu 1200, kamor moramo postaviti celo vrsto depojskih najdb, ki odsevajo nemir zgodovine tega časa tudi na slovenskih tleh, dobimo prve sledove Ilirov tudi pri nas. Prve postojanke poznamo iz ravninskih krajev, kar vsekakor govori za prihod novega ljudstva. Najdišča so predvsem v Podravju: Ruše, Maribor, Pobrežje, Ptuj, Hajdinja in v Posavju Dobova. Znanstveno imenujemo to skupino mariborsko-ruško. Tej nasproti se je uveljavila že zelo zgodaj Dolenjska: najstarejše najdbe od tod imamo z Ostrožnika pri Mokronogu. Prva skupina je očitno povezana s panonsko ravnino, druga še ni za najstarejši čas toliko raziskana, da bi jo mogli ostreje opredeliti.

Značilnost te dobe pri nas je srednje močno bogastvo, ki je enakomerno razdeljeno na vse. Grobovi iz tega časa kažejo, da so mrtve sežigali in da med njimi ni bilo hudih socialnih razlik. Darovi mrtvim so namreč enakomerno porazdeljeni vsem, v grobovih dobimo le žare in okras ali pa uporabne predmete, ki spadajo k noši. Ni pa orodja in orožja. Ta podoba se spremeni sredi osmega stoletja pred našim letoštetjem, to je v času, ki moramo vanj postaviti štiri grobove vojaških knezov: grob bojvnika v Podzemlju v Beli krajini, v Celovcu, Klein Gleinu in Gleinstättnu pri Weisu. V teh vojaških grobovih upravičeno vidimo vojaške kneze, ki so v nemirih uveljavili svojo moč, združili plemena in postali njihovi vodje. Od tedaj gre razvoj v jasni črti naprej. Čas je pomemben tako v domači kot v svetovni zgodovini. V domači govorimo le o ustalitvi zgodovinskih silnic, kar se kaže arheološko govorjeno, v koncu mariborsko-ruške kot enotne kulturne skupine in v nastanku novih skupin, katerih razvojno pot lahko posledje sklenjeno zasledujemo vse do prihoda Kelto, deloma celo do prihoda Rimljanov. Svetovno pa je ta čas prav tako pomemben.

V tem času se je na obalah Jonskega morja prav tako ustalilo grštvo, domača zemlja je bila premajhna, začelo se je ustanavljanje novih kolonij po širnem svetu. Še bolj pa je ta čas pomemben v kulturnem smislu. Tedaj je na obalah Male Azije pel svojo večno pesem Homer. Primerjava je

poučna in resnična: obojno ljudstvo se je v tem času ustalilo. Tu je stična točka. Toda na začetku grštva stoji Homer, na začetku ilirstva pa le vojaški knez z mečem. Tu je razlika.

Od tega časa dalje je ilirska moč rasla. Gospodarska podlaga te rasti je bilo železo, ki so ga malo pred tem odkrili tudi Iliri, sedaj pa so ga začeli tudi izkoriščati na svoji zemlji. To je bil nov vir bogastva, ki je ob prejšnji živinoreji in skromnem poljedelstvu bitno spremenil podobo ljudi in zemlje. Spremenil tudi razmerje med ljudmi. Sedaj so nastajali bogataši, za vladarjem je stala moč, ki mu je jo je dajalo bogastvo, in to je dajalo zopet možnosti za razvoj, ki ga vojaški knez z bronastim mečem še ni mogel slutiti. Ugodne razmere so vplivale tudi na število prebivalstva; naseljen je bil, predvsem na Dolenjskem, skoraj vsak hrib in grič. Bodisi da je bil to že star običaj, bodisi da so bili časi še vedno nemirni – v tem primeru moramo predvsem misliti tudi na prekletstvo medsebojnih plemenskih vojsk – si Iliri vasi niso postavljali v doline, temveč na griče in hribovje, ki so doline oklepali. Tam so si postavili utrjena bivališča, ki so še danes vidna in jih po navadi imenujemo gradišča. Še danes so vse premalo raziskana, da bi o njih v širšem smislu kaj več povedali, skrivajo pa v sebi nedvomno še bogata poglavja iz politične, gospodarske in kulturne zgodovine Ilirov. Eno pa lahko rečemo že danes: nastajajoče bogastvo je dvigalo tudi kulturo. Ta nam je dostopna sicer le v umetni obrti, toda tudi ta nam zadostuje, da vidimo težnje in prizadevanja Ilirov tega časa na naših tleh. Saj je v živi ljudski obrti pogosto več kulturne estetike in etike kot v debelih knjigah. Ker ne poznamo ilirskega ljudskega pesništva, ki je nedvomno živelo, je tudi to zgodovinsko zgovorno, kot o slovenski kulturi ne govori le slovenski pesnik, temveč prav tako neposredno tudi slovenski dom z belo javorjevo mizo v hiši in nageljni na oknih. Govori prav tako ljubezen do dela, do ljudi in zemlje, ki izvablja iz nje čudeže, zato ker je pač ljubezen. In ta zakoreninjenost, zveza z današnjo slovensko zemljo, je rasla v tem času tudi v Ilirih.

Če se vrnemo k umetni obrti, vidimo, da je nastala organsko. Od težkih okorelih izdelkov gre pot do tenko izbrušene tehnične obdelave kovine, predvsem bronaste pločevine, ki vzbuja še danes občudovanje tudi tehnične strokovnjaka s tega področja. Na tej poti je dobivala spodbude tudi od zunaj, po letu 600 predvsem iz severne Italije, toda to so bile resnično le pobude, ki so budile domačo tvornost, dajale tehnično možnost za izražanje lastnega sveta, ne golo posnemanje. To nam odkrivajo šele rezultati moderne arheološke vede. Saj je morda smešno, pa je vendar tako, da je tudi znanstvenik, ki je gledal na slovensko zemljo kot na provinco nekdanjega cesarskega Dunaja, to provincialno občutje prenašal tudi v prazgodovino in avtomatično proglasil vsak dragocenejši kos za uvoz, ker mu je taka miselnost zastrla svoboden, realen pogled. Seveda tudi krivični ne smemo biti. Na drugi strani je prazgodovinska veda bila do polpretekelega časa res šele v začetkih, prav tako razvojno gledanje in zato je veda prenašala tudi pojme iz zgodovine antičnega Rima, najbližje znanstvene stroke, ki je bila do tedaj že dobra raziskana, tudi v prazgodovino. V antični klasični kulturi pa je bilo razmerje Rima do provinc res dano v smislu Rima, ki daje in ustvarja, in province, ki sprejema. Tako smo bili prav o naši prazgodovini navajeni govoriti o uvozu iz Italije.

Danes to popravljamo, dopolnjujemo in izpopolnjujemo. Moderna arheološka veda išče za celo vrsto tehničnih stvaritev in duhovnih pojavov začetnika na Balkanu in Panonski ravnini. Za čas prehoda od bron-

v železo in za čas najstarejše železne dobe je trdno dognana pot kulture v smeri od vzhoda proti zahodu in ne obratno. Na drugi strani pa nam tudi pogled v delavnice cvetočega halštata kaže, da je cela vrsta stvaritev, ki so jih imeli za uvoz, delo domačih delavnic in kaže pečat ustvarjalnosti ljudstva, ki je živelo na današnjih slovenskih tleh. Tako so mislili na uvoz pri vseh dragocenejših delih torevitke, podrobnejši študij pa je pokazal, da je del predmetov, na katerih ta tehnika nastopa, na primer, okovi opasačev, posebnost domačega prebivalstva in da drugod takih pasov sploh ne poznajo ali pa vsaj manj; da tudi motivi niso vedno isti, njihova obdelava pa kaže drugačno gledanje nanje. Vzemimo na primer samo znamenito vaško situlo. Prizori, ki so na nji upodobljeni (konjeniki z vprego ali brez nje, viteški dvoboj s čelado za zmagovalca, prizor morda daritvene gostije z igralcem na piščal, živalske figure: lev, srne, jeleni itd.) niso originalni, v tem smislu, kot govorimo o umetnosti, še celo ne. Prizori nas spominjajo na Homerja, ko opeva glasbene in športne tekme na grobu mrtvega Patrokla, na arhaične grške, na orientalne vplive. Toda ti motivi so morali vzbuditi v ilirskem umetniku, delavcu, nekaj domač svet, domače občutje, občutil jih je dosti bolj realistično, manj shematizirano kot domnevni italjski posrednik.

Natančna znanstvena analiza bo lahko šele ugotovila, kaj res dolgujemo posredništvu in kaj je razumljivo iz domačega razvoja in domačega idejnega sveta. Pri tem nas morda čakajo prav tako presenetljivi zaključki kot pri orožju, predvsem obrambnem, kjer smo se navadili govoriti o uvozu, a že navaden zemljevid najdišč nam pokaže, da so omenjene najdbe daleč pogostejše pri nas, primerjava pa, da imamo vrsto tega orožja samo mi, niti dežele ne, iz katerih naj bi ga bili uvozili. Če v umetni kovinski obrti lahko govorimo o domačem razvoju, domači potezi pripovedništva in realizma, o veliki tehnični spretnosti, nam pa dado ločanski izdelki tega časa tudi podoba silne uglajenosti, do katere se je povzpel čut obrtnika. Okras je v tem času izredno bogat, tudi uporabni predmeti, npr. zaponke in opasači, kažejo popoln razmah umetniške fantazije domačega obrtnika. Trgovina je bila v tem času na višku. V naših najdiščih je mogoče dobiti jantar visoko s severa, egipčanske steklene izdelke z juga, številne ogrlice pa so po vsej verjetnosti bile izdelane doma. Iz južne Italije, tedanje Magnae Graeciae — področja grških kolonij — je prihajal k

Ljubo Ravnikar: Motiv iz Železarne, 1967

nam preko Jadrana grški uvoz, zveze s severno Italijo so bile vsakdanje in domače. Dih moči in širokopoteznosti je vel povsod.

Okoli dve sto let (600 do 400 p. n. š.) je trajala ta doba vzpona in bogastva. Vače, Šmarjeta, Mokronog, Stična, Magdalenska gora, Podzemelj so glavna, tako rekoč šolska imena najdišč, iz katerih črpamo svoje znanje. Dolenjska je bila v tem času vodilna. Tako v gostoti naseljenosti kot v bogastvu, ki ga je ustvarila. Tu se je v tem času precej dosledno uveljavil pokop pokojnikov večinoma v gomilah. Po navadi so to manjše gomile, poznamo pa iz tega časa tudi velike, v premeru nad 60 metrov in nad šest metrov visoke, ki dajo že na zunaj vtis veličastnosti, junaške in širokopotezne miselnosti kneza tistega časa. Ta se je tudi zavedal svoje pomembnosti, njegovo delo je ljubilo mogočnost, njegova misel je iskala trajnosti in večnosti.

Že omenjene visoke gomile govore jasno o tem, da je gledal knez tistega časa tudi na posmrtnost po »knežje«, z otipljivo, stvarno mislijo mogočnika, ki želi ostati čim dalje v govoricah in spominu ljudi tudi po smrti. Misel na spremembo, propad je bila daleč. Preveč je bilo moči in bogastva, da bi dopuščala take misli. V nasprotju z Dolenjsko druge slovenske pokrajine niso dosegle toliko uspehov in takšnega razmaha življenja. Prebivalstvo Gorenjske je, na primer, še naprej sežigalo svoje mrtve, tudi gomil skoraj ni poznalo, grobovi iz tistega časa ne kažejo podobnih bitnih sprememb kot na Dolenjskem. Skoraj bi mogli reči, da je moč na Gorenjskem v tem obdobju pojemale, v primeri z Dolenjsko prav gotovo. Drugače je zopet s Sv. Lucijo, današnjim Mostom na Soči. Njen zemljepisni položaj nasproti Italiji se kaže tudi v večjih zvezah z najdišči v severni Italiji. Sv. Lucija ne zaostaja po moči za dolenjskimi najdišči, vendar je bilo prebivalstvo tu socialno bolj izenačeno, ni grobov tako izstopajočih mogočnikov kot na Dolenjskem. Kulturno tvori svojo lastno skupino.

Za konec te dobe v 4. stoletju pa je že čutili, da se je zagon ilirske moči prevesil. Na eni strani so bili temu vzrok svetovno-politični dogodki. V severno Italijo so udarili Kelti in pretrgali zveze s to pokrajino. Občutljivo ilirsko ozemlje, ki so čezenj držala pota z zahoda na vzhod, s severa na jug, je to takoj zaznamovalo. Trgovske poti so se zaprle, bogastvo je padlo. V umetni obrti to kmalu začutimo: težke obložene zaponke izginjajo, namesto njih nahajamo drobne, preproste. Isto opažamo tudi pri drugem okrasju. Prej lepo okrašeno bronasto pločevino so sedaj upo-

rabljali za popravilo starih, nujno potrebnih kosov, kot so, naprimer, opasači. V teh spremembah ni samo sprememba mode, čutiti je tudi pomanjkanje bron, ki ga ni bilo več tako lahko dobiti. In kolikor ga je še bilo — v tem je zgodovina večno moderna — ga je porabila vojska. Masivne, težke čelade iz te dobe lepo kažejo, kam se je pomaknilo težišče časa. To so podatki, ki nam z isto slikovitostjo upodabljajo čas, kot Tacitove mrke, zagrenjene misli kažejo podobo njegove dobe.

Na drugi strani pa so vzroki tudi notranji. Če so kazale posode iz klasične dobe uglajenost, se je ta proti koncu prevesila v barok v razgibanost. Kako je že dejal Periklej o svojih Atencih? Ljubimo modrost, a ostajamo preprosti, iščemo lepoto, a brez mehkoobe. Preprostost je sedaj izginjala, čutimo prve pojave mehkoobe. Preprostost je sedaj izginjala, čutimo prve pojave mehkoobe tudi v umetni obrti. Prenajmo to miselnost v danes zasute grobnice tedanjih gradišč, kjer je stoloval knez, v tedanji čas, in začutili bomo tudi v ilirski zgodovini trpko, a tolažilno resnico železne zakonitosti, ki postavlja na široki oder zgodovine nova ljudstva prav tedaj, ko se starim začenja spreminjati moč v slabost, moč uglajenosti v prefinjenost in rafiniranost, moč oblasti v sebičnost in samovoljo, moč iščoče in ustvarjajoče misli v slabost in namreč. Zopet se moramo spomniti Grkov: tudi ti v tem času niso mogli uiti tej železni zakonitosti. Toda tudi njihovo umiranje je bilo genialno: njihov severni sosed Makedonec Aleksander Veliki je prenesel njihove večne stvaritve po vsem tedanjem svetu, sami pa so v kulturi tudi še umirajoči rodili znanost v prav modernem smislu z univerzami in muzeji vred, v umetnosti pa odkrili individualnost in krog svojega umetniškega ustvarjanja še znatno razširili.

Glavni in zaključni keltski vpad na današnje slovensko ozemlje spada v dobó okoli leta 300 p. n. š. Verjetno je bil v zvezi z velikim prodorom Keltov na vzhod v Malo Azijo in z vdori na Grško ter z opletnitvijo grških svetišč. Del Keltov je ostal tudi na našem ozemlju, kot nam govore najdišča v Mokronogu, Šmarjeti, Valični vasi, Idriji ob Bači in drugod. Njihova vloga pa je močnejša v preureditvi sil na slovenskem ozemlju. V tem času so se verjetno uveljavila plemena, o katerih beremo nato pri rimskih piscih. Japodi, katerih kultura je izrazita v tem času na Slovenskem predvsem v Beli krajini, Taurisci, Karni, Histri, pozneje Latoviki itd. To politično razdelitev je čutiti tudi v

arheološkem gradivu. Nova znanstvena raziskovanja nam bodo pokazala, koliko so bile te delitve pogojene že v starejši zgodovini. Namig na to imamo že danes: tam, kjer je bila ilirska kultura v svoji klasični dobi močna, na primer v Vačah, v Stični, je živela še tudi v tem času, čeprav okrnjeno, dalje, nič novega ni nastopilo.

Drugače pa je bilo v Beli krajini, morda tudi v Mokronogu, kjer nam že površni pregled arheološkega gradiva skoraj kaže večje težišče v starejši dobi ilirske zgodovine. Starejša znanost je zaključevala obdobje ilirske železodobne kulture z letom 400 p. n. š., danes jo podaljšujemo prav do prihoda Rimljanov in še dalje. O tem bolje govore gradišča, tako v Vačah, na Vinterjevcu, v Podzemlju, ki kažejo naseljenost tuči še do tega časa, grobne najdbe pa to za zdaj le bolj skromno izražajo. Toda tudi skromnost je zgovorna. Praznina nam govori o padcu prebivalstva na starih naseljih, predvsem pa o padcu v kulturni ustvarjalnosti. Naši stari junaki iz Vač in Stične niso ustvarili nič novega več. Tega niso spremenili niti trgovski stiki z Rimljani v stoletju pred rimsko zasedbo. Noriško železo je v Rimu slovelo; v kovačnici na Kučerju v Beli krajini je bil najden rimski republikanski srebrnik iz dobe Sule. Z meči, skovanimi iz železa z našega ozemlja, je propadajoča rimska republika ugonabljala v državljanskih vojnah sama sebe, tedaj še dovolj močna, da ob tem ni poza-

bila tudi na nova osvajanja v Sredozemlju in Mali Aziji. Kulturno prezreli in pomehkuženi jugovzhod je padel v roke tudi razdvojene republike. Iliri pa so bili zdravi in močni dovolj, da so se razcepljenemu Rimu še lahko upirali. Enotnemu Rimu pod Avgustom pa niso bili kos.

Toda padli so kot junaki. Če so bili Grki še v svojem razkroju kulturno genialni, je bil ilirsko-panonski upor v letih 6–9 n.š. zadnji tragični plamen ilirske svobodoljubnosti in življenjske sile. Upor, pred katerim se je tresel Rim na višku svoje moči, je bil zadnji prispevek Ilirov k politični zgodovini Evrope: legije, pripravljene za vpad v Germanijo, so ga le s težavo zatrle. Iliri so bili premagani, ker je tako zahteval geopolitični položaj našega današnjega jugoslovanskega ozemlja. Ob tedanjem Rimu, ki je bil na višku svoje moči, ni bilo prostora še za močno ilirsko državo, čeprav so Iliri prav v tem uporu prešli preko plemenske v višjo skupnost, pokazali prav v tem uporu, lahko skoraj rečemo, ne samo plemensko, temveč narodno zavest. Predvsem Ilirom in njihovem uporu gre tudi zasluga, da so ostali Germani svobodni, saj je bil ilirski upor zaduščen z legijami, ki so že korakale nad Germane, a so bile v zadnjem trenutku prestavljene na Balkan zoper upornike Ilire. Končno tudi poraz v Tevtoburškem lesu (pri današnjem Stuttgartu) leta 9 n. š. ni brez zveze z ilirskim uporom. Naj bomo te zadnje usluge Ilirov veselji? Potomci Germanov so nam dali Goetheja, Beethovna, a tudi Hitlerja...

Ta skromni pregled zgodovine Ilirov na naših tleh arheološka prizadevanja s svojim neutrudnim delom dandanes vedno znova dopolnjuje. Ostanke ilirske kulture iščemo in nahajamo še tudi globoko v stoletjih pod Rimljani. Za politično in kulturno zgodovino Evrope niso več pomembni. Toda v svoji trdoživosti govore še enkrat o že poudarjeni zvestobi in ljubezni Ilirov do zemlje, ki je nato postala slovenska. V romantični dobi zgodovinopisja je tudi slovenski pisec včasih mislil na avtonomnost Slovencev na naši zemlji. Znanstveno se je motil. Toda v zvestobi in ljubezni do te z nojem in krvjo prepojene zemlje imamo s svojimi predhodniki Iliri dejansko skupne korenine, »ki segajo do pekla«.

VALENTIN POLANŠEK

Znajti se

*Škoda je slehernega dne,
deviških oblakov,*

*zardelih lic,
zaletavih podoknic
in vročekrvnega koprnenja,
četudi nisem ud nekega členska,
ne delček nekega drobca,
ne bolest nekega prebolevanja,
ne vednost neke nevednosti,
ne čakanje nekega pričakovanja,
ne tolažilo neke tolažbe,
ne minulost nekega minevanja,
ampak želja
po nenehni odmevnosti
ljubezni,
lepote,
življenja!*

Pesniška nemoč

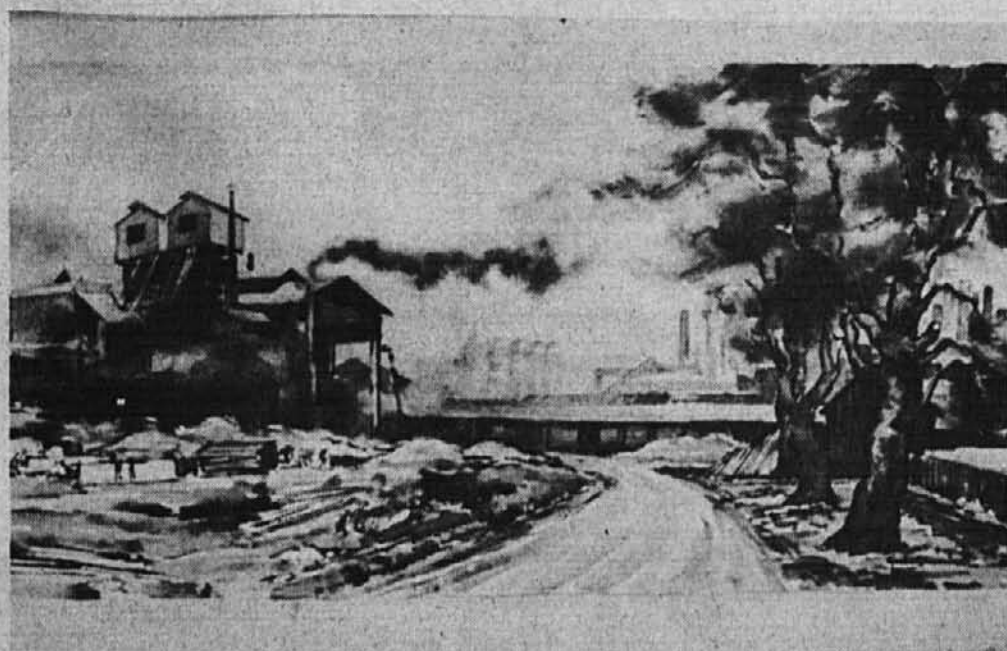
*Namesto da bi pisal
o objokanih ljubljenskih očeh,
beseduješ o majniških plohah,
namesto o vabečem objemu
tveziš storijo o vilah,
namesto hrepenenja,
momljaš o čarovnjah,
namesto dekletevoga bivališča
o čebeli roparici,
namesto poljubljanja
o zrelih sadežih,
namesto opojne predanosti
o zakopanih zakladih,
namesto ljubezni
o grenkobi kesanja,
namesto izpovedi
o resničnem življenju,
kvasiš o angažirani modnosti.*

Iz samogovorov vem

*Ljudje pravijo o ljudeh,
da je ta in ta človek;
ta in ta človek trdi o sebi,
da je človek.
Jaz pa se izvrstno počutim,
ko zasačim samega sebe pri tem,
da nikomur
ne bi toliko prizanašal
kot samemu sebi.
Človekoljubje
je lahko potegavaščina,
če vse preizkusiš
na drugih,
ker pač nisem
ne prerok ne heroj.
Zato občasno
nadaljujem
s samogovori...
Saj teh mi ni treba
deliti
s sočlovekom.*

Umiritev

*Brezobličnost pojema
v možganih in osrčju.
Prebolel sem krizo
vročičnega splava.
Ozdravljen ugotavljam:
Nisem taval
zadensko proti izhodu,
o katerem sem slutil,
ko sem se usmerjal
po kažipotih
presladkih iluzij.
Naj ostane
nepojasnjeno,
kako sem se gibal
v nepoznanem,
slepečem okolju.
Okrepljeno izvira
upanja vera
iz mojega nemira!*

Ljubo Ravnikar: Motiv iz Železarne, 1967

Daljave

Daljave
mnogih pomladi
poletij
jeseni in zim
med menoj
in teboj:
tisoč
osutih cvetov
tisoč
sežganih rož
tisoč
mrtvih listov
tisoč
okostenelih gozdov.

Bor

Bor ne klone pod bičem vetrov,
bor se ne upogne teži sneženi;
v skalnatem svetu komaj se zmeni,
če ga udari sila plazov.

Bor je svobodno gorsko drevo,
bor je ko zemlja, ki srka jo, boren,
bor je zasidran v svojo zemljo,
žilav ko skala, ko skala odproren.

Bor je ponosno svobodno drevo,
ne mučijo časa ga prazni fantomi...
Še takrat, ko čas ga viharni prelomi,
pade ponosen na svojo zemljo.

Bor je še v smrti ponosno drevo.

Pomladna balada 1941

(Pravijo, da si je zadnje dni aprila ogledal žensko kaznilnico v Begunjah visok esesovski oficir in si ogledal tudi pokopališče, s katerim ni bil zadovoljen, češ da je premajhno. Ljudje se vprašujejo, zakaj. Slutimo grozo, ker smo o nemških koncentracijskih taboriščih slišali že marsikaj strašnega. Zdaj v kaznilnico zapirajo učitelje, duhovnike, advokate, delavce in celo dijake. Tudi prijatelja Vikija so aretirali. Danes smo se s kolesi odpeljali tja. Pomahal nam je z drugega nadstropja. Morda ne bo najhujše? Morda ta balada ne bo balada?
23. maja 1941)

Prišel je oholo
z izrazom pošati
na podolgovatem obrazu
pod ščitkom zelenim.

S traka na kapi
ledeno strmelala
drobna
svinčeno srebrna
je smrt.

Srepi obraz
zadovoljno je meril
sivo obzidje
s sivim pogledom.

»Gut!« rekel je zase,
potem pa oholo je
pred starim cerkovnikom
(kakor so rekli)
obstal.

Na ovratniku znaki
»Kot na črnih drogovich
dvakrat visoka napetost
smrtno nevarno!«
staremu mežnarju
šlo je na smeh.

Da, stari cerkovnik,
veseljak kakor Kurent,
neugnani šaljivec,
poznani med vaščani,
v gospodovo jezo
umet bolj za veselje

ob cerkvenih prošenjih,
bolj za veselje
kakor pobožnost.

»Takšen cerkovnik!«
Se v cerkvi bi plesal!
ošteval nešteto krat
ga je gospod.
»Poganskemu Kurentu brat!«
mu je pravil.
Pa so gospoda
prav danes zaprli...

»Bog se ga usmili
tam za aidovi!
tiho je vzdihnil
cerkveni pogan.
A žila vesela
prešerno prevrela
mu vzdih je ob misli,
da ženske tatice
in ptice lovaške
nekoč so v teh ptičnicah
pele in štele
leta in mesece
tedne in dneve
kdaj spet vzletele
bodo v prostost.

»O ko še tam bi
hčerke peklenske sedele,
gospodu veselo
bi krajšale čas...
A Bog ve, kaj dela!
Med njimi so ptičke
bile, ki bržda gospodu
kot angeli božji
bi znale zapeti
ali kot rajske ptičice
v kletki...

Bog varuj nas greha!
Ranjki škof Jeglič,
rojak spoštovani,
bi Mačjega kamna
ne predelal v rešetke,
ko bi zaslutil,
da kletke za ženske
bodo pod Nemci
duhovnikom ječa...
Bogve kaj bo iz tega?«
se mežnar je zresnil
in se zamislil.
In mislil bi mislil,
da ga ta hip oblastno
iz misli ni vzdramil
esesovski glas:
»Jetzt bist du der Pfaffe!«

Glej, mož je za šale,
saj farno ponuja mu v dar!
»Kar bere se tiče,
bi ne odrekel. A veselice?
Kdo na prošenjih
okrogle bi mladim
na gosli igral?
In navsezadnje:
čeprav sem že v letih
vseeno ne nehajo
peté me srbeti...«

Tako bi mu rekel
in morda skoz šalo
iz Nemca izulekel,
če župnik še dolgo
bo moral sedeti.

In potlej bi vprašal,
kaj bo z županom,
kaj je šolmašter suhi
zagrešil, da z župnikom
mora
liberal nespravljivi
za rešetkami begunjskimi
žalostno, libero' peti.

Ouseh bi ga vprašal,
a Nemeč namignil mu je
z oholim obrazom
in siknil kot kača
čuden ukaz:

»Zeig mir den Friedhof!
Britof?

Kaj z britosom hoče?
»Dummkopf, schnell, schnell
zeig mir den Friedhof,
du, Idiot!«

S tako besedo
ga včasih je
v jezi

častil že gospod.
»Bog mu odpusti
saj z lačnimi usti
zdaj za pokoro
v ječi prebira
brevir...
»Zeig mir den Friedhof,
du, Idiot!«

»Britof? No, prav!
Kakor želijo, gospod,«
po domače je rekel,
nato pa po nemško:
»Der Friedhof ist Friedhof
(kakor povsod) traurig
und ganz uninteressant!«

Le kaj mu bo britof?
Križi leseni
in križi železni,
le tu in tam kak
kemenit spomenik,
farni in suknarjev,
trgovčev in žagarjev,
drugi pa revni,
križi, pač križi,
delavski, kajžarski,
kak knapovski vmes,
drugi pa kmečki
revni, pač revni
kakor ljudje,
ki pod njimi trohne.
Nezanimivi!
Križi, pač križi,
leseni, železni,
stari, betežni
kot stari ljudje.
Prav zares...

Der Friedhof, mein Herr,
ist uninteressant!

»Schweig, Dummkopf,
und zeig mir!«
»No, prav, če že hoče!
Bom pa šel za oholcem...«
Lakasti škornji
za korakom korak
oblastno so stopali,
kakor da hodil
po svoji bi zemlji
zeleni vrag.

»Tu sva!« in mežnar
napravil je križ:
»V imenu očeta in sina.«
»Schweig!« je zarenčal
oholec, da mežnar pri priči
je onemel.

»Das ist kein Friedhof!«
je Nemeč mrmral
in sikal in renčal
kakor mrcina
in jezil se nad ari
žalostno zemlje
v begunjski fari:
»Fürs Lager ist brauchbar
das Schloß Katzenstein,
aber der Friedhof von Vigaun
ist klein, viel zu klein!
Aber wir werden schon machen!«

Stari cerkovnik
je prebledel:

»Pa ne da v taborišče
spremenili bi grad?
Pa ne da kak Dachau
postal bi grad?«

Stari cerkovnik
je plaho strmel
v srepi obraz
in v srepe oči
nenadoma sključen
za desetletje bolj star.

»Fürs Lager ist brauchbar
das Schloß Katzenstein,
aber der Friedhof von Vigaun
ist klein, viel zu klein.«

V jablanah, glej,
še pomlad cveti,
pa nam je v dušah,
kot da je ni.

*Tlel sem – z dahom
zemlje kljuje um
neštetih prič;
božjak med
njimi grem v pepel.*

(46) ENERGIJA POTLAČENIH JE AVTO S PRIŽGANIM MOTORJEM, AVTO, KI NE PELJE, ENERGIJA POTLAČENIH SE TROŠI V ZRAK, NAMESTO V ŽIVLJENJE.

(47) MAR VEŠ ZA KAKŠNO ZVEZDNO DOŽIVETJE? MAR SE NE GIBLJES NENARAVNO?! IN ZARADI TEGA NE UTEGNEŠ OPAZOVATI? ...

(48) (SEVEDA SO TO LE ZAPISI – HIPITETIČNI UTRINKI – IN DOPUŠČAM MOŽNOST V SPOZNANJU: KOLIKO RESNIČNIH POMENOV IMA ENA SAMA IDEJA IN KAKO (VSILJENO) NESMISELNO JE PRI VSEM TEM DEFINIRANJE.) EVROPSKA KULTURA NE ZALIVA LASTNIH KORENIN, VČASIH POIZKUŠA RASTI S KORENINAMI NAVZGOR, ALI CELO BREZ KORENIN... MORDA JE BILO ZATEGADĚLJ VSAKO KULTIVIRANJE IZJALOVĚJENO? KULTIVIRANJE, KI NE POGANJA IZ NARODOVIH PRVOBITNOSTI, SPOROČIL... SMO ZAVRGLI PODLAGO NA RAČUN JEMANJA DRUGIM CIVILIZACIJAM IN TAKO IZGUBILI NIT SPOROČILA? GRADIMO VISOKE STAVBE BREZ »FONDE«, DAVNINE...? JE SPLOH MOGOČE BITI BREZ DAVNINE? MAR ZATO NISO PLODNE KALI GIGANTOV? IN, ALI JE MOŽNO GRADITI NA TUJIH SPOROČILIH, IZ TEMELJEV DRUGIH CIVILIZACIJ, IZ VIŠKOV DRUGIH CIVILIZACIJ, KI SO DOSEGALE RAZCVET IZ LASTNE PRVOBITNOSTI, IZ LASTNIH ELEMENTARNIH... POGOJEV? ALI ZAHODNI NARODI NE PORABIMO PREVEČ ČASA ZA USTVARJENJE POGOJEV, KI PADAJO »Z NEBA« NA MEDITERANU? SMO PRAV ZATO POSTALI ROKODELCI, KI SO SE IZPOPOLNILI V TEHNIKI...? JE ZAHOD ODEŠEL PRE-DALEČ OD SEBE? IN, ALI SE ZARADI TEH VZROKOV NE BO MOČ POVZPETI DO PRVENCA, KI NAJ BI ODIGRAL VLOGO ČLOVEKA NA DOSTOJNI RAVNI?... ŽE... GRKI SO »KRADLI, NJIM SO JEMALI RIMLJANI, LE TEM JE POBIRALA VSA EVROPA... AMERIKA... IN KAJ SEDAJ? V TEM UMETNEM ŽIVLJENJU, KI JE DOVRŠILO »KONTRACPCIJO? ZARADI ČESAR JE NARAVNO BITJE SRCA ZAŠLO V INDOLENTNOST...? V ZAGONU SO ZLOČUDNI ARTEFAKTI, KI DRVE OD ZDRAVE PAMETI, SADIZEM? MAZOHIZEM? SEKS? GARANJE? ZRETJE? SEKS? BIOKEMIJA... SINTETIKA... KAJ ZA VSE TO ČLOVEK DELA? IN JE PRAV OD TOD NJEGOVO DELO ZANIČ? IN JALOVO... PLEMENITOST NI V »MODRI« KRVI, PLEMENITOST JE VENDAR V UMU! VSE JE V UMU! MNOGE PREŠINE SPOZNANJE, UBJEJO SE, UMAKNEJO ALI ZNORIRJO... V NADOMESTKIH SMRTI, KAKO PREVERZNO! CELO ZA SMRT SO IZNAŠLI NADOMESTKE! HOČEJO IN MORAJO MISLITI O MNOŽINI LASTNINE – STVARI, IN TAKO SO POSTALI STVAR STVARI...

(49) NESMISLI PORODE NESMISLE, IZ NOVIH POKLICEV DELAJO ČA-

»MANIFEST ZDAJŠNJI CIVILIZACIJI«

ROVNIJE IN POL(PSIHIATRIJA... INDUSTRIJA) PRAV Z VSEM SO SE ODDALJILI OD ZMERNOSTI. PONAVLJA SE STARA, PRIMITIVNA ZGODBA O ZAŽIRANJU – IN ZARADI TEKMOVANJ – PORAZI.

(50) NE VEM, TAKO RADI KOMPLICIRAJO PREPROSTO LOGIKO NARAVE, (ČEMU TEKMOVANJA?) LJUDJE VENDAP NISO ENAKO VREDNOTE, NI, PRISOTNI V »SVETU«. TO JE VELIKA NAPAKA, KI PRIPOMORE, DA ROKODELSTVO PREDNJAČI U MU.

(51) IZ PRVOTNO-VSEČLOVEŠKEGA ZROČILA SO »POKRADLI« VSE ČARE, JIH RAZTROSILI PO PLANETU IN PRAV »FILOZOFI«-MODROSLOVCI, RAZLAGAVCI MODROSTI – MODRECEV, SVČENIKOV, ODREŠENIKOV... SO PRIPOMOGLI, DA JE V ROKAH LJUDSTEV – NAMESTO IZROČIL – OSTALO POPOLNOMA ZDROBLJENO OGLEDALO, V KATEREM VIDIJO NEŠTETO POMEŠANIH OBRAZOV, LE SVOJE PODOBE – CELOTE NE VIDIJO.

(52) SINOVI ODISEJA ŽIVE NA RAČUN OSTANKOV ODISEJA. NJIH PESMI SO ŽALOST – HREPENENJE PO SLAVNI PRETEKLOSTI HOMERSKIH JUNAKOV, KAR NAPREJ TARNAJO – BEŽE V UPANJU, DA BODO NAŠLI ZLATO RUHO, ZGUBLJENI SO IN NE VEDO KAM RASTI! PRAV TAKO JE Z OSTALO EVROPO – AMERIKO...

(54) (53) VSE – PRIDOBĚJENO NA LAHAK – LAŽEN NAČIN, JE IZJALOVĚJENO, VIŠEK SO DOSEGLI AMERIKANCI, KI IMAJO NAJMANJ KORENIN, VIŠEK SO DOSEGLI, KO JE ARMSTRONG CAPLJAL PO LUNI, SEDAJ GREDO DOL, NAVZDOL, S SEBOJ BODO POKOPALI VSE (NA ČEMUR SO ZRASLI) – – – KNJIGE, V KATERIH PIŠE KONEC, SO NAŠE BOTRE – NAŠ KARAKTER – – –

(55) POSLEDICA SPECIALIZACIJ JE CEPITEV DUHA.

(56) »SVET« TONE V DENARJU.

(57) V TEJ CIVILIZACIJI OTROK ZGUBLJA STARŠE!!! TLACIJO GA, KOT KISLO ZELJE, V CELODNEVNE SOLE! POPOLNI KALUP, VZGOJA »PIŠČET« SE TAKO MATERIALNO IZPLAČA, VZGOJA? IN – CIV, CIV, SE SEM ŽIV... UBOGA OTROŠTVA! MAMICE, KI SO V SLUŽBAH, BREZ SKRBI OSTAJAJO PRI PEDIKERJIH, FRIZERJIH, »MASERJIH«... IN KER VES DAN NI NJIHOVIH (BOLJ ALI MANJ) SLUČAJNO NAREJENIH SRČKOV – S POMOČJO ZANESLJIVE KONTRACPCIJE SEKSAJO MIMO ŽIVLJENJA IN PO MILI VOLJI – S KOMERKOLI, OČETJE PA – VE SE...

(58) KAKŠEN POSTAJA OTROK BREZ STARŠEV, BREZ »HRAMA«!!! PREPUŠČEN UČITELJSKI »INTELIGENCI«, KI GA POSILJUJE (NAJVEČKRAT) Z NEKAKŠNIMI DEGENERIRANCI, KI VRTE V ROKAH LOBANJICO ALI BUČICO TER V PATOSU (A UMETNIŠKO DOVRŠENO!) PONAVLJAJO: BITI ALI NE BITI? (ZELO TIPCNO ZA MOJ PRAV.) ZGOLJ DOLŽNOSTI JIH UČE IZ ŽIVLJENJA – ZGOLJ DOLŽNOSTI! IN IZBRANE – PERFEKTNOSTI TEKMOVANJA, MED

TEM PA SE JIM BO DOZDEVEN »KARAJAN«, PRAV KOT HAMLET, STOICNO PRIKLONIL TER IZGINIL Z ROBCEM V ROKI, BRISOČ SI GONIALNO

ČELO! ZA NJIM BO HRUMELO NAVDUŠENJE GOLOBČKOV IN SRČKOV (V SOLAH JIH UČE, KOMU IN KAKO JE TREBA PLOSKATI), IZUMETNIČNO, NAŠTUDIRANO APLAVDIRANJE, PRAV KOT GLASBA TEGA ČASA, POLNA MATEMATIKE, POMPA, »INTELEKTUALISTIČNEGA« FRAZIRANJA NA KOMPJUTERSKI RAVNI, VSE GRE PO ISTEM KOPITU IN ČLOVEK MORA ZAVZDIHNITI, VSEKAKOR TI SRČKI PRIDEJO DOMOV PRETRESNI NAMESTO OBOGATENI, KJER SE DEJO PRED TELEVIZOR (S POGLEDOM V EKTRAN JEDO), TAM DOŽIVE NOV STRES, VMES PA NEKAJ SUGESTIJ SISTEMOV, REKLAM... V POSTELJI SE JIM PRIKAŽEJO DUHOVI, LOBANJE, OTHELI, NOŽI... KI JIH DO KONCA ZMALIČIJO V NIC-VREDNEM SPANCU...

(59) KAJ ČLOVEK VSE PRENESE! RAZEN RESNICE – V S E!

(60) ENO SAMO PRAVILO VELJA – IZSILJEVANJE, ODTOD JE ENAKOST ČISTO NAVADNO FANTAZIRANJE.

(61) BIOKEMIČNOSINTETIČNE SILHUETE IN – DOBER DAN! SHAKE-SPEAROVSKI SPAČKI – DUHOVI... SO NEZNATNI OB TEM, KAR NAM PONUJAJO DANDANAŠNJI IN (MORDA) NOVI ČASI.

(62) LJUDJE SO KOT MATI, KI VEDNO POSPRAVLJA IN NE UTEGNE POD »SONCE«.

(63) PRIKLIČI OTROŠTVO IN SI PRIZNAJ, DA JE BILO TAKRAT TVOJE ŽIVLJENJE MNOGO BOLJ IZPOLNJENO KOT JE SEDAJ...

(64) LJUDJE SE VEDNO OBESIJO NA »NEKAJ«, DA LE NI POTREBNO ITI NAPREJ, NI PAMETNO STOLETJA VISETI NA ENI IDEJI, TO Z EVOLUCIJO NIMA ZVEZE, PRAV TAKO NI PAMETNO, DA BI SE ŠLI KAR NAPREJ REVOLUCIJE.

(65) ALI BO KMET V BODOČNOSTI BREZ KOMPJUTERJEV SADIL KROMPIR?

(66) IN LJUBEZEN? JE LJUBEZEN NAGIBANJE K PRILAŠČANJU? PARTNERJI SI LASTIJO DRUG DRUGEGA, ČUSTVO LJUBEZNI PA SE NE JEMLJE IN NE DAJE (PRODAJA), POPOLNA PARTNERJA, SREČNA PARTNERJA? KI SE ZAŽIRATA IN SE NE NOSITA S TEM, DA SE OHRANJATA ISTA, SVOBODNA?... LJUBOSUMJE, ZASVOJITEV, OSVOJITEV, POSVOJITEV, NAKUP, UDOMAČENJE... TE ŽIVALŠKE SLE SO V ČLOVEKU POSTALE HUDA BOLEZEN, TOREJ – POPOLNA PARTNERJA – OZIROMA – ZBUJEN ČLOVEK VE, DA JE NJEGOVO ČUSTVO ZDRAVO LE V NJEGOVI CELOTI IN ZATOREJ ČUSTEV NE SPRAVLJA Z MISTIKO.

(67)... IN TAKO PRISPOMO TJA, KO MATI, BREZ OTROKA NI PRAVA MATI, KO OTROK NIMA VEČ OTROŠTVA, KO OČE MISLI NA SVINJINO IN NA RAKA NA PLJUČIH... IN SE MARSIKJE SE RAZHAJA BISTVEN ELEMENT ČLOVEŠTVA – DRUŽINA, BREZ PRAVIH DRUŽIN NI PRAVIH SKUPNOSTI, NI SREČE.

(68) ČLOVEK M O R A B I T I P O M E M B E N, Ž E ZAVOLJO ZAVESTI – UMA.

(69) ZAKAJ POZABLJA LASTNO VLOGO? ZAKAJ IŠČE VZORNIKE?

(70) DREVO NE POTREBUJE VRTNARJEV! LJUDEM NUDIJO NEKAKŠNO VARNOST V SISTEMIH, ČVRSTA, BETONSKA TLA, ŽELEZOKOZIDOVJE... KI JI? DELA MEKHUŽCE, VRTNARJE... NE MARAJO DREVES, A SE PRIJETNO POČUTIJO V SENCI NJIH. A KAJ BO, KO SE BODO DREVESA SE BOLJ UMAKNILA? KO NJIH LISTI NE BODO NAMENJENI KAOSU? KAKŠEN STRAH BO ZAVLADAL OB SPOZNAJNJU SREDI BETONA - SAMOUNIČENJA! MORDA NIMAM PRAV, Vendar me raduje, nadaljujem se v spoznanjih, ob iskanju sporočila narave, ki vem, da je nekje v moji? v vsaki notranjosti (!)!

(71) MORDA MI KDO POREČE, KAKO DA NISEM SKROMEN? TODA, NE POZABITE, DA PREPIŠUJEM IZ ZABELEŽKE IN DA TEKSTOV NAMENOMA NE »FRAZIRAM«. NAJ ENKRAT OSTANE PRVOTNO. SICER PA, KAKO NAJ BI BIL SKROMEN SPRİČO SVETOVNEGA STANJA? ZADNJIČ SEM RAZMIŠLJAL CELO O FAŠIZMIH V VSEH ČASIH (MORDA O TEH POJAVIH NI DOVOLJ Povedanega). ZAČEL SEM TAKOLE: KAKO NAJ LJUDJE OB VSEM TEM IN VSEM TISTEM, KAR BOM MORDA SE KOMENTIRAL, KAKO NAJ TI LJUDJE, ZAOSTALI, ZAVRTI LJUDJE SKOZI STOLETJA... SPROŠČAJO ŽIVLJENJE? OB VSEH POSLEDICAH, SLEDEH, KI SO ZAREZANE V NJIH MISLIH? JAZ MISLIM, DA NARAVA NE OBCUTI TRPLJENJA IN DA KATASTROFE »NARAVE LJUDI« STVARSTVU NIČ NE DOKAZUJEJO, POMENIJO, ČE LE TE NE VODIJO K VIŠJI STOPNICI ZAVESTI, KAJTI - VSE SE JE DOGAJALO V POSAMEZNIH: VSAK PORAZ, VSAKA ZMAGA, VSAK ZLOČIN, VSAKO TRPLJENJE IN IZBRUH, MULTIPLICIRAN Z IDEJO NACIZMA... SE JE DOGAJAL V POSAMEZNIH. DVA IZRAZITA PREDSTAVNIKA ZGREŠENE CIVILIZACIJE STA BILA - BENITTO IN ADOLF - IMELA STA POPOLNOMA ENAKO ŽIVLJENJSKO POT, KI JO JE ASFALTIRAL TISTI UBOGI ČAS. IMELA STA ENAKO USODO! VPRASAM VAS: KOLIKO LJUDI JE IMELO TISTE ČASE PODOBNO USODO? USODO PRESTRIZNEGA, TEKMOVALNEGA, VEČVREDNEGA KOMPLEKSA...? VPRASAM VAS, KOLIKO GOVOROV, NASTOPOV STA IMELA TA DVA TIPA, V KATERIH STA UGLAŠEVALA LASTNI PRIMITIVIZEM S PRIMITIVIZMOM MNOŽIC? ČE BI NADALJEVALA ZGOLJ S POLITIKO UGLAŠEVANJA, BI MORDA UGLASILA VEČINSKI (BEDNI) »SVET«?! PRAV VES BOLANI SVET! Vendar, PRIMITIVEC NE OSTANE LE PRI VONJU (IZRAZITI LJUDJE BREZ VSAKRŠNE Zmernosti), ZAGRIZE V MESO. MILIJONI SO SODELOVALI PRI POŽRTIJI NACIZMA, DEJAL SEM SI, KO SEM BIL SE OTROK: KAKO TO, KAKO TO, MAR NI BILO MED NJIMI NITI ENEGA SAMCATEGA POSAMEZNIKA, KI BI VODJI POŽRTIJE POSLAL KROGLO V GLAVO? ZAKAJ SO NASTOPILI SELE POTEM, KO JE BOLELO, KO JE BILA BOL MESENA? KO JIM JE SLO ZA LASTNO MESO? ZAKAJ GA NI NIHČE ZADEL SREDI RJOVENJA POD KLJU-KASTIM KRIZEM KRIZEV IN TEŽAV? BIL SEM OTROK, KO SEM TAKO MISLIL... IN DA SO BILI VSI OSTALI NAVZOČI UBOGE ŽRTVE TE OBUPNE ZVERI... DANES MISLIM DRUGAČE: ŽRLI SO, DOKLER JE SLO IN KOLIKOR SO POZRLI, TOLIKŠNI MERI

SO STALI POBLIŽE NJEMU, NA LESTVICO ZLA POSTROJENI, TEKMOVALNI ZNAČAJ NAŠE CIVILIZACIJE POTISKA LJUDI V RAZNORAZNE FANATIZME V ČASU PRVE IN DRUGE SVETOVNE VOJNE »SVET« SE NI BIL TAKO BOLAN, DA BI MORAL UMRETI POD TEŽO KATASTROFALNIH NEUMNOSTI, SVET SE NI LEZAL NA MRTVAŠKEM ODRU. TOREJ SEM NALASČ OMENIL, KAKO V TEM PRIMERU V STVARSTVU NI ODJEKNILO... IN SEDAJ PONAVLJAM: NI MOGLA ODJEKNITI, KAJTI TEKMOVANJE SE JE NADALJEVALO IN PO »URADNEM PROPADU FASIZMA, SO SE RAZNI« »FAŠIZMI« NADALJEVALI DO DANES. NI ODJEKNILO, KER JE BILA REZULTANTA VOJNE - »NEGATIVNA« - BOLEZEN JE LE ZA TRENUTEK OBSTALA, ZASTALA, DA BI SI OPOMOGLA, DA BI SE RAZRASLA V ATOMSKE GOBE - NEVTRONSKE POŠASTI... V VSE VEČJE IN VEČJE »TEKMOVANJE« IN POTLEJ, POTLEJ BO ZARES »ODJEKNILO, KAJTI! ČEZ VSO ZGODOVINO, KI JE BILA POLNA ADOLFOV, NAS NI DOVOLJ STRESLO, NISMO SE ZRESNILI, ZAMISLILI... DA BI ZAČELI »ŽIVETI«. MORDA IN UPAM V TO, SE BODO LJUDJE ČEZ DESETLETJA ZAVEDALI POJAVOV, ZARADI KATERIH JE »NAŠ SVET« NEPOPOLN. NARAVA OPRAVI SVOJE, CLOVEŠKA NARAVA - DEL VSE NARAVE - BO OPRAVILA DOSLEDNO, TEMELJITO, NATANČNO IN SE TEHTNO, ČE HOČETE; ČASA PAČ NI MOČ PREHITETI, TUDI ZRASE SE - Z LETI IN LETI, ČE PRAV SO SI IZMISLILI »LIFTE« IN GREDO IZBRANCI ALI ODBRANI - HITREJE NAVZGOR. NIKAMOR NE BODO PRIŠLI, PREHODITI MORAMO PRAV VSAKO STOPNICO... NAJ VAS OB TEM PROBLEMU SE VPRASAM, KAKŠNA RAZLIKA JE MED CLOVEKOM, KI JE NASAJAL Z NOŽI VIETNAMSKE... OTROKE IN ŽENE... IN MED FAŠISTOM, KI JE POČENJAL PODOBNE ZLOČINE?! V LJUDEH JE MNOGO TEGA, PA TUDI MNOGO IN SE VEČ - DOBREGA, TO DOBRO PA JE ČI OB NAPORU, DA BI OBSTALO, DOBRE, BOLJ ALI MANJ POPOLNE CIVILIZACIJE SO BILE IN SONCE BO GRELO MNOGIM NASLEDNJIM, RAZCVETAJOČIM SE VANJ! UMIRALE BODO PRAV KOT MI, INDIVIDUI, PRAV KOT BITJA, ZA KATERA VEMO IN NE VEMO IN KI SO RAZUMNEJŠA (DO STVARSTVA - DO SEBE) IN NI IN NE BO TRAGEDIJE OB IZGINOTJU SLABEGA, KI JE RAZJEDLO TELO NAŠE EPOHE, MORDA BOMO ODLIČNA PODSTAT BOLJŠI IN SREČNEJŠI CIVILIZACIJI; NAVKLJUB NEKATERIM, KI SO BILI IN KI SO SE TAKO POMEMBNI, DA BI ZARADI NJIH BILO MOJE MIŠLJENJE ZGREŠENO, NAVSEZADNJE JE BILO V NAŠEM RAZPADAJOČEM SE JABOLKU LE NEKAJ PRISTNEGA, LEPEGA, IZVIRNEGA... NEKAJ, KAR JE VREDNO POJESTI. ONI, POVZROČITELJI ZLA... PA NAJ MISLIJO, DA BO Z NJIHOVIM GRIZLJAJEM KONEC »SVETA«! IN, DA Z NJIMI NIHČE NE BO JEDEL ZDRAVIH JABOLK - BOLJ KO RUŠIJO HARMONIJO STVARNOSTI, BLIŽE SO »CILJU«.

(72) NI ČASA ZA MAJHNE, A POMEMBNE STVARI IZ ŽIVLJENJA, KI VZPOSTAVLJAJO CELOVITOST BITJA, KI NIMA OSEBNE VREDNOSTI - DOKLER NE POIŠČE V SEBI VREDNOSTI STVARSTVA.

(73) VIDIM, KAKO SPRETNOST SE POVZROČITELJI SKRIVAJO V POSLEDICAH. TEKMOVANJA, VOJNE, ZNANOSTI IN CELO UMETNOSTI... AH... ONESNA; EN JE UM, NE OKOLJE!

DUHA NAJ ZDRAVIJO, ČE JE SPLOH MOGOČE?! Z ODPLAKAMI, Z ODLAGALIŠČI IN SMETIŠČI BO OPRAVILA NARAVA V NEKAJ LETIH. TODA - TEŽKO JE SPOZNATI PREDSDOJKE, KI SO ZAJEDENI V UM, TEŽKO JE DOBITI S SAMIM SEBOJ...

(74) ISKANJE V Z M E R N O S T I NAS SČITI PRED PERVERZIAMI.

(75) KO BI BILI VSI JUNAKI, ZA BOŽJO VOLJO! KDO BI POTLEJ PLOSKAL KARAJANU? KDO BI SE KLANJAL »CESAEJEM«?... TOREJ - IGRALCI IN - RAJA, KI PLOSKA, SE MEČLJE V TLA, NORI IN TULI - SE POBJIJA, ČE JE NA VRSTI TAKŠNA PRAVLJICA - UBOGA - ALI PA MOLČE STISKA VELIKE, ZNOJNE PESTI! Povem vam: BILE SO IN SO SE IGRICE, IGRICE O SIROMAKIH IN KRALJEVIČIH, Vendar TRDIM - NOBENE SLAVE NI - NOBENO »PRAVO« ŽIVLJENJE NI MAJHNO! TAKO MAJHNO KOT JE IGRANJE ZA TORZO REŽISERJEV, ZA INKVIZICIJE, ZA UDOBJE PARAZITOV... AH - UBOGI STATISTI! ŽE V NIZJIH SOLAH SO JIM ZABIJALI V GLAVICE, DA SO PREMAJHNI IN ZATO NE MOREJO BITI ONI SAMI - ORIGINALI.

(76) ZASIDRANCI VEDNO POSILJUJEJO DO SMRTI - Z IGRICAMI. ŽELJA PO SVEŽEM ZRAKU ZASENCI NJIHOVE NAJBOLJŠE UMETNINE - IZMIŠLJOTINE. IGRATI VLOGO, KI TI JO JE PODELILO STVARSTVO, JE EDINI SMISEL IN TE OHRANJA PRED VLOGAMI OTELA. ŽIVLJENJE SLADKAJ Z ORIGINALNOSTJO. VSAK DAN POBEGNI REŽISERJEM ZA ŠESTNAJSTUR (Z REŠILNIM ČOLNOM - UMOM) V »SVOJ« SVET - VSAK DAN! UKRADI JIM SVOJ ČAS... TAKOJ, TAKOJ SEDAJ. NE IZGORI V SAMOZATAJEVANJU... IN PRIZNAJ SI VSE - KOT VEŠ - SI PRIZNAJ!

(77) NE OBCUDUJ NJIH, KI SO IDEALIZIRANI IN KI SI NAROČAJO ŽIVLJENJEPISE!

(78) NACIONALIZEM BO OZDRAVLJEN Z VIŠJO OBLIKO ZAVESTI, VSEZAVESTI. NE BO SE ZGODILO KMALU...

(79) »SVET« JE VELIK IN TEŽAK ZALOGAJ! TEŽKO JE VEDETI KDAJ SMEMO IN KDAJ NE SMEMO BITI INDIVIDUI - VEČINA PA MI HOČE POREČI: TAKO RADI KAŠLJAMO... NEKOČ SEM GARAL, ZA SODELUJOČE, VODILNE, KI NIKDAR NISO ZNALI »DELATI«. ALI PA JIM DELO NI BILO POGODU - DELAL SEM ZA PAR JURJEV NA DAN... NI POMEMBNO, A VSE UČI IN KO BI BIL CAMUS SE ŽIV, BI MU ODVRNIL: DA! CLOVEK JE LAHKO SVETILNIK« BREZ BOGA! (ŽAL SE JE UBIL IN POTRDIL SVOJO TEORIJU ABSURDA, MORDA ZATO ČUTIM ODPOD DO FILOZOFSKIH T E Z - SLONEČIH NA OSNOVNI IDEJI? LJUDJE Vendar NIMAJO TOLIKO ČASA, IN BITI KREATURA NA PLEČIH OBCESTVA NI MAJHNE PREKRŠEK ZOPER NARAVO CLOVEŠKEGA ČASA (SICER SE MI ZDI UMESTNO Povedati, DA DEFINICIJE ZVEČINE ZVENE DEMAGOŠKO).

(80) NE ZAHAJAJ TJA, DA BI BIL TO KAR »SO«, NE BODI CLOVEČNJAK-BRLUZNİK, KI LE SANJA O FLORI, O FAVNI. MISLI, SPREMLJAJ DRUGE SVETOVE, A NE ČAKAJ OREJONO! NE BOJ SE (ZAČETNE) SAMOTE V RAZMIŠLJANJU. PRIŠLI BODO ČISTI ČASI - ŽIVIH LJUDI, IMELI BODO DOVOLJ RADOSTI ZA »IGRO« Z VSEM, VEDELI BODO ZA NEPONOV-LJIVOST TOKOV ŽIVLJENJA: REŠEVALI BODO DRUG DRUGEGA V ISKRENEM SPORAZUMEVANJU! LE TAKO BODO SLI BLISKOVIT(»NA-

PREJ. (KDOR IZIGRAVA NAČELA, TA ZAOSTAJA) – NAJ ME NE NESE PREVEČ.

(81) ... IN VRLINE SO POSTALE KOMPLEKSI, ZARADI ZLAGANOSTI NAŠEGA SVETA MNOGI NE VIDIJO SVOJE SREČE. VEM, TEŽKO JE, PUSTITI BALAST, PRITI DO KRISTALNIH MISLI, A VSAJ TRUDITI SE MORAMO, KAJTI PRVOTNA ENERGIJA JE DUHOVNA ENERGIJA.

(82) MONSTRUM NE BO USTVARJALEN! ... KOLIKO ENERGIJE – ZA BALAST!!! OGORČEN SEM.

(83) S SPOMINI SE HRANIM – DOKLER JE V NJIH HRANA DUHA, DOKLER SE Z OSNOVNO MORALO NE SKREGAM ... Z NEGOVANJEM ŽIVLJENJA ČUSTVA OHRANIMO CELOVITA IN SVEŽA (MOJA LJUBEZEN NI BEATRICE) – VIDIM JO LEPSO.

(84) DONKIHOTOVSTVO? DON KIHOT SE NI SAM OBESIL NA MLINSKO LOPUTO – KO GA JE NESLO NAVZGOR! SPUSTITI SE – V PRAVEM TRENUTKU – JE GENIALNO POROČILO CERVANTESA, KAJTI – NI ZAVRGEL SEBE ZARADI NEKAKŠNEGA PISANJA IN NI ISKAL PRIČ, KADAR SE JE BORIL IN DELAL – PRIČ – DA BI BIL »LEP«! POMEMBEN – PAMETEN ... NJEGOVO DELO JE POSLEDICA »ISKANJA«.

(85) PRAVO ŽIVLJENJE REZULTIRA OSNOVNO HOTENJE PO OHRANITVI IN NE IZPADE IZ PRVOBITNOSTI – ŽE ZAVOLJO OTROŠTVA ... ODTOD LJUDSKI LJUDJE, LJUDSKE VELIČINE, ZAŠČITNIKI – MISLECI – OHRANJEVAJCI ... SMETI V TEM SMISLU NI, JE ZGOLJ MEHANIČNI POJEM ...

(86) BIL SEM ZE PRI – NEKOČ ... KO BODO DRUG DRUGEMU PRISLUHNI V ISTI MERI, ALI PA NE, ČE JIH NE BO VESELILO, ČE NE BODO DELALI, POČELI KAJ DRUGEGA (ISKALI BODO: NAPREJ – V NARAVO IN NE NAZAJ, KOT JE ČUTI SEDAJ).

(87) VESOLJE D I H A Z VSEZAVESTJO O »VSEM«, ALI Z VSEZAVESTJO O NIČU (TAKO JE BOLJ PREDSTAVLJIVO), KOT SE SPREMINJA – NIČ OSTAJA NAPREJ IN EKZISTIRA V TRENUTNO INTERESANTNIH »METAMORFOZAH« – BOLJ ALI MANJ POSREČENIH (IGRAH), UREJENIH, SPOZNAVNIH, SAMOSPOZNAVAJNIH! ALI CELO OBRATNO ... PRAV NA KONCU (NAŠEGA) ČLOVEŠKEGA VZPONA NE BO IZKUŠENJ IN ČLOVEK V TEM SMISLU NE BO VEČ POTREBEN IN BO POPOLN IN BO V NIČU OPRAVLJAL SVOJE POSLANSTVO (ČISTA MEDITACIJA?) IN BO NIČ, NIČ – RAZDELJEN NA VSE ... SEVEDA BI LAHKO RAZVIJAL NA STOTINE TAKŠNIH MISLI, VENDAR – ZAENKRAT SE NIMAM TOLIKO MIRU – ČASA – MOČI ...

(88) PREDČASNIH SLUČAJEV NI – TO BI BILA U S O D A, NEPRIPRAVLJENIM NI MOČ PRODRETI – ZASLUTITI – RAZUMETI IN JIM LAHKO ZELO ŠKODUJE, NAJ OSTANEJO PRI – PENICILINU – BELIH HALJAH ... NEPRIPRAVLJENI (PRIMER) ZELO RADI DEMONSTRIRAJO ODNOSI Z ŽIVALMI, ALI CELO Z LJUDMI – STVARMI ... NEVEDE KALJO ZVEZO (INTUITIVNO), KI JO JIM VČASIH NAKLONI ŽIVAL, NEHOTE IZGUBE VELIKE PRIJATELJE! KAJTI – V MAČJIH OČEH SEM VIDEL – KONEC – ZASLUTIL SEM DNO INFORMACIJ, BIL JE KONEC, KAKRŠNEGA NA NEBU NE »VIDIM«.

(89) PRISLUHNI DUŠI GORE – DUŠI MORJA ... DUŠI VSEGA ... GROZA LEPOTE – KI TE ZAJAME SILNA PRED

VELIČINO NARAVE, KI TE POSTAVLJA NA »SVOJE« MESTO – PRIZNA – ZAVRŽE – UBIJE – VZAME ... O, VSE, VSE NAS OPOZARJA IN MI MORAMO »VEDETI« NE DA BI TO IZKORIŠČALI, INTELIGENČNI TESTI? TU ODPOVEDO, KAJTI IZMISLILI SO SI JIH PAMETNI ZA MANJ PAMETNE (TAKO SE PAČ KLASIFICIRAJO), TESTI NE VELJAJO MODRIM, KI RAVNAJO PO OBCUTJU NEZMOTLJIVE NAGIBNOSTI (INTUICIJE) ... VZEMIMO MONNA LISO – TISOČ KOPIJ IN ORIGINAL TISTEGA SMEHA: PAMETNI BODO SLI NA SISTEM – DA – NE ... TISOČKRAT! A, KAJ SE ZGODI, ČE BI MORALI ITI MILIJONKRAT? – OD TOD NAPREJ JE SVET MODRIH, POMEMBEN JE OKUS PO UMETNOSTI – ČISTI OKUS IN BOLJ KO TA ČUT IZOSTRIŠ, VEČJI JE FAKTOR NAGIBNOSTI, ZANESLJIVEJŠI, VSE BOLJŠE MISLI ODKRIVAJ, VSE BOLJ GREŠ V DNO INFORMACIJ, TAM NI B A L A S T A, ORIGINAL SE HRANI S PRVOBITNOSTJO, PREOBLIČJE »SNOVI« DELUJE BALASTNO! ŽIVETI PO – ŽIVLJENJE? JAZ PRAVIM TAKO: DOVOLJ »NAS« JE BILO IN SE BODO »MI«, TO JE SPOZNAL VZHOD IN UGASNIL, ZAHOD PA SE JE NA BRUTALNO RACIONALEN NAČIN PAHNIL – POTISNIL V TEHNIKO (TEKMOVALNO TEHNIKO), V MOREČE ZAVLAČEVANJE, NA VZHODU JIM JE OSTALO ZADOSTNO IZROČILO (ČE UPOŠTEVAM MISEL, DA ŽE NEKAJ STOLETIJ NE NAPREDUJEMO – KOT LJUDJE) IN LAHKO UMRO, KOT SE RODE, NAM OSTANE ČAKANJE – KIBERNETIKA, ASTRONAVTIKA ... KDAJ BODO STROJI NADOMESTILI NAŠE »GIBANJE« – DA BOMO LAHKO SAMO ŽRLI IN ZIJALI V EKRANE, DA BOMO ZASPALI ... (A DO SEM NE BO NESLO) ...

(90) JE TO VPLIV UNIVERZUMA? ALI JE VPLIV NA UNIVERZUM POJEM O »VSEM«, KI SE DELI, DA BI SEBE DOZNAL – ŽIVEL ... UPAM, DA IMA MOJ NIČ VSAJ Približno PREDSTAVO O SEBI KOT NIČU ...

(91) KRUH (ORIGINAL) GRE TEŽKO V DENAR (MED LJUDI), ZARADI BALASTA, ZARADI TOPOUMNOSTI LAGODNEGA SPANCA, LJUDJE TEŽKO SPOZNAJO, DA ŽVEČIJO ZMLETI PESEK, PREŠANI PRAH ... ČE LJUDEM SERVIRAJ »KRUH IZ MOKE« SE REŽISERJI NA SMRT PRESTRAŠIJO – NA VISLICE Z NJIM! RES JE – PREPOZNO, NAIVNO (NEVARNO) BI BILO V TEH ČASIH PLASIRANJE PRAVEGA, PRAVCATEGA »KRUHA«, LJUDJE BI KAJ KMALU ODKRILI, DA SO JIH »FUTRALI« S PREŠANIM PRAHOM ...

(92) MNOGI SPOZNAJO IN SE ZATO GIBLJEJO PO SVOJIH KRIVULJAH, REŽISERJI TEGA NE VEDO, NE DOJAMEJO PAČ KRIVULJ LOGIČNE PREPROSTOSTI, INDIVIDUALNIH

SPOZNAVNIH, KI SE GRADE ALI PA SE SPREMINJAJO MED SEBOJ, ČE TAKO ZAHTEVA SITUACIJA IN MNOŽICA TEH MISLI CELO OSTOJLI.

(93) NE IZDAJ SVOJE »KRIVULJE«, SAMICE SO KRUTE, TAM NI GIBANJA ...

(94) KMALU SE BODO GIBALI (NA MESTU) TAKO INTENZIVNO (DRUGA SKRAJNOST V PARADOKSU), TAKO EFEKTIVNO, DA BO PLANET MAJHNA, PUŠČOBNA CELICA, SIVA CELICA: ČAS, PORABLJEN ZA GIBANJE, NE BO POMEMBEN! USTAVLJENI BODO V CELICI (ARESTU) PLANETA – OB SPOZNAVJU BODO ZNORELI (ENA IZMED MOŽNOSTI) ... TO BI BIL KRAJNI DOMET NJIHOVE »TEHNIKE« (DOMET ROKODELSTVA), VENDAR – PONAVLJAM – TUDI DO SEM JIM NE BO NESLO? MORDA SE BODO CELO »POBOLJŠALI«? KDO VE? SAMO NEMOGOČE JE NEMOGOČE.

(95) PRAVI ČLOVEK IŠČE, BORI SE ZA STATUS »ČLOVEKA«, TO JE NJEGOV KLJUČ, ODTOD VE, KATERA JE PRAVA »MNOGOGLASNA« GIOCONDA – MED TISOČI – VE – ČUTI NJENO »TUJOST« MED NADOMESTKI ...

(96) NOBENA REPRODUKCIJA NIMA PATINE, KI JO JE ORIGINALIZIRAL AVTOR – NJEGOV IN NJEN ČAS ... IN SE V MNOGO ČEM SE NASLUTI UNIKAT.

(97) NJEN ČAS – ROJSTVO – ŽIVLJENJE – RAZPADANJE ...

(98) ... IN Z ŽENSKAMI JE TAKO: IŠČES PRAVSNJO, PA JO NEKOČ ZAGLEDAS IN JO MED MILJONI! POTEŠNEŠ VEN ... ONA PA MISLI: GLEJ! NJEGA SEM ČAKALA! PRAV TA MISEL JE GOVORICA SMEHLJAJA LEONARDOVE GIOCONDE.

(99) SEDAJ VEM, ZAKAJ NE MARAM »REPRODUKCIJ« ... »PREŠANEGA PRAHU« ...

EPILOG

NEKAKO TUKAJ JE KONEC ZABELEŽKE (NE PISEM JIH VEČ, NI POTREBNO), KONEC DEBATE V NOČEH Z M ... A ... ALI S TEBOJ, KI SI IZDRŽAL VSE TO, ZA VEČINO NAS BO NAJBOLJ UDOBNO, ČE PRENEHAM – TUDI V TEM JE NEKAJ NASEGA PREKLETSTVA.

MUKOMA SE PRIVAJAM NOVI SVETLOBI, MORDA BOM ŽE KMALU GLEDAL Z ODPRTIMI OČMI ... NISEM PRIZGAL CIGARETE, LEP DAN JE – LEP SPREHOD IN TAKO LEPO SIJE ...

MANIFEST INDIVIDUA POSVEČAM VSEM TISTIM, KI SO SE ZARADI BREZOBZIRNOSTI TE CIVILIZACIJE POKONČALI IN KI NISO BILI – OB SPOZNAVJU – DOVOLJ PRIPRAVLJENI ŽIVETI V BREZIZHODNOSTI TEGA ČASA. AVTOR

Ljubo Ravnikar: Motiv iz Železa, 1967

DNEVNIK S POTOVANJA PO OBEH NEMČIJAH

Vélíki Gotthold Ephraim Lessing je našel čas in vnelo, da je napisal uvod h književnemu delu mladeniča, ki iz začaranega ljubezenskega trikota ni mogel najti poti v svobodno življenje. Bolj kot nesrečna ljubezen so bili krivi njegovi predstojniki, da si je pognal krogló v sènce.

Sèdel sem na stol, ki si je na njem fant sòdil. Pištola na mizi pred menoj je mrtvo ležala kot grozljiva priča. Priča o trenutku, v katerem je ugasnilo obetajoče življenje. Rokopisi leže razmetani, kot jih je pustil, preden je pritisnil na petelina.

Podstrešnica kakor da odzvanja revšèino, skozi katero se je v svojih mladih dnevih prebijal ubogi Karl Wilhelm Jerusalem.

Nekdo se vzpenja po stopnicah. Počasi. Slišim, kako hrope, ko prestavlja noge. Vsakokrat deska pod njegovo težo zahrešči. Bog, mora biti tega špeha, ko les pod njim ne neha vzdihovati!

Kònčno le pritisk na staro kljuko. Zvezena vrata se odpro. Na pragu stoji zavaljena, dobrodušna starka. Prèdse molí ključ. Takšen, kakor da bi ga pravkar sam potegnil iz ključavnice v stari kmečki skrinji.

»Ah, Herr Ebertz!«

Kakšen sproščen vzdih! Kot da bi se ji odvalil, kamen s srcà. Kakor razposajena račka je zakorakala z vsemi svojimi sto kilami v njegov objem. Mène sploh ni opazila. Pač nekaj v sobi, kar mirno lahko prezreš. Mrtev predmet v spominski sobi, ki jo ljubosumno čuva.

Ebertza gleda in mu stiska roko, kot bi bil svetnik. Vzajemno poljub na čelo. Smehljaj z obeh strani. Vidim:

Ženska gleda v njem boga. Sele čez čas, ko mu je že desetkrat stisnila roko, mu desno in levo poljubila, ga pocmokala na čelo, se je razlila povodenj besedí:

»Mleko mi je vrelo na štedilniku, Herr Ebertz. Zato ste se mi lahko zmuznili mimo okna. Drugače mi noben obiskovalec ne uide. Marko velja vsakogar, komur dam ključ v roke. Verjemite! In, glejte, nič več ne prihajajo v skupinah! Včasih kak učitelj le privleče razred. Ampak redko. Samo posamezniki so še, ki jih zanima neki K. W. Jerusalem. Čakajte! Tukaj v žepu. Mein lieber Gott, kam sem jo le vtaknila? Saj mora biti tukaj! Akademik iz Frankfurta mi je dal svojo vizitko. Herrgott, v tale žep sem jo potisnila. Pa je ne najdem. Prasica zmešana, le kje se valjaš, ko gospod Ebertz tule čaka, da bi mu jo pokazala! Ne, tole ni tisto. To je račun za plin. Ja — ah, ne, potrdilo iz čistilnice za obleko. Tole bo pravo! Drek! Račun za elektriko. Veste, toliko je teh papirčkov, da se mi čisto zmešajo. Ah, endlich!« se zasmeje. Jaz tudi. Papirček še zmerom ni bil pravi.

Stara punca se vsa zmedena zazre v gospoda Ebertza oči.

»Ne najdem je!« izdavi. »Ampak je bil pravi akademik! Prisežem! Pol dneva je tičak tule v sobi. Meso se mi je med tem prismojilo. Ježeš, tele stopnice! Preden jaz pridem gor in dol! Vestè, nečak me je prišel obiskat. Z ženo in otrokom. Marija, mein werther Herr, kakšen srčkan fantek! Še pet let nima, pa že tako brihten, da mu nisem kos. Jaz akademiku razlagam, kako natančno se je počil K. W. Jerusalem, nečak pa se spodaj dere:

»Meso se ti prismoja, teta!«

Vestè, njegova ženska ni za nobeno rabo! Saj bi nazadnje ponvico lahko odstavila. Mali Heini se mi je motal med nogami, nečakova gospa so se ukvarjali z Das Buch, tridesetletni žlahtnik se je doli drl na vse grlo, prismojeno meso je prismojelo prav sèm gor, jaz pa s pištolo v roki kažem akademiku, kako si jo je revež K. W. Jeru-

ВАЛТЕР КАРЛОВИЧ ЕБЕРТЦ
ДИРЕКТОР ИСТОРИЧЕСКИХ МУЗЕЕВ
ГОРОДА ВЕТЦЛАР

Ф.Р.Г.

Тел. 064 41/49 31

Moj vodnik prof. dr. Walter Ebertz je zagrizen rusofil. Kot nemški vojak se je enainštiridesetega znašel v ruskem ujetništvu. Pa se mu je nasmehnila sreča: Sovjetski umetnostni zgodovinarji in restavriratori so iz ujetniškega taborišča izbrskali svojega nemškega kolega in ga sprejeli mèdse. Zaupali so mu obnovo fresk po ruskih samostanih, ikonostasov v pravoslavnih cerkvah, palač po Gruziji, na Armenskem. V najbolj mnogonarodni državi, ki vklepajo človeštvo v paragrafe na planetu Zemlja, si je pridobil na stotine prijateljev. Po dvakrat, trikrat vsako leto potuje tja, da jih obiše. Potem pa se vozijo v razmajanih barkah po Volgi in v mraku, ob večerih prepevajo Volga, Volga, matj rodnaja, Volga ruskaja rekà ... In Kálínko, Dvanajst razbojnikov...

Po zahodnonemškem Wetzlarju (ki ga sicer obožuje), po vsej zvezni deželi Hessen deli svoje vizitke v ruščini! Za zakonsko življenjsko spremljevalko si je izbral (prelepo) žensko, ki pòje in tekoče govori po rusko.

Oglašata se mi iz Tbilisija, iz Volgograda, iz Samarkanda.

Bil je presenečen, ko je človek iz njemu dotlej neznane slovanske dežele cel dan preklepetal z njim po rusko.

»Slovani ste moja šibka točka. Za Slovence sploh nisem vedel, da ste na svetu. Zdaj pa, kot to vèm, pridem k vam, da vas odkrijem in spoznam.«

Tak je Tbilisi, Padvesnaja daroga (Podvesnaja doroga). Poslala Walter Ebertz und seine lepa Frau. S herzlichsten pozdravi in schönstem hvala za prospekte iz wunderschönen S.venija.

salem nastavlil v glavo. Akademik me sprašuje:

»Mehr nach links oder nach rechts?«

Prekleta akademska reva! Malo bolj na desno — nekaj bolj v levo: šus je vendar šus! Ta akademski pobožnjakar bi zdaj do milimetra natanko rad dognal, kako si je revšè K. W. Jerusalem namerilo cev k ušesu.

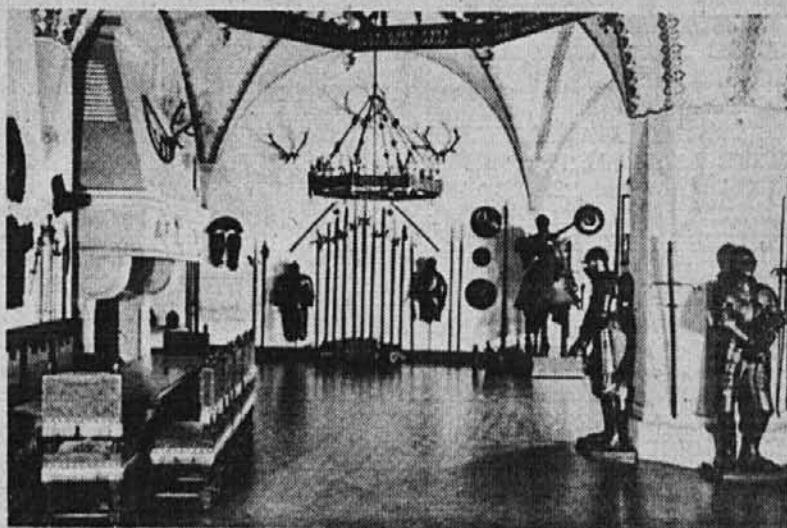
Pa vržem tistih pet kil železa tja na mizo — jejhata, oprostite, mein lieber Herr! Natanko tja sem jo položila, kjer mora pač ležati... Jaz na stopnice... Lejte, pa sem jo odkrila! Nekakšen dvakrat doktor. Phil, piše zraven doktorja. Je tó prijatelj? E. G. Francke. Bog pomagaj, si mislim na stopnicah, če bi v tale smrad prikorakal moj gospod Ebertz!«

»Moj gospod Ebertz« se smehlja in jo traplja po ramenih.

Viteška
dvorana v
gradu
Braunfels
v hessenški
deželi.
Križarskih
oklepov, da ob
njih naš
Pégam in
Lambergar
zbledita.
Marija (se
sprášujem), kaj
je storil vitez
von
Angelban-
gelbaum, ko
se mu je začel
prázniiti mehur
in mu je šlo na
lulanje? Kako

je lahko
spráznil svojo
danko? Se
svoje tekstilne
hlače kakšen
deževen dan
komaj
potegnem dol,
da mi zleti iz
riti, kar je
noter – ta
ubogi vitez
v samem
sedežu
svetega
rimskega
cesarstva
von Angel-
bangelbaum
zu Solms-
Braunfels
pa celo

zadnjo in
sprédnjo plat
v železju! Kaj
je človeška
reva storil,
če ga je
zalotila
driska? Ali pa
prehlad, ki te
žéne vsakih
pet minut na
vódo? Sam
Kristus, ki se
je zanj bojeval,
bi mu ne mogel
pomagati, da
bi mu oklèp
v pol dneva ne
zarjavél.

»Pa prekreveljam nazadnje vse stopnice, kar se tisti akademski gospod zgoraj – tule, v sobi – razkriči:

„Ist die Pistole damals genau so gelegen, wie sie jetzt liegt?“

Du dummer Mensch! sem rekla, veste, sem se zares razjezila. Zrezki so bili že čisto fuč. Gospé se sploh ni zdelo vredno vzdigniti trepalnic. Kar naprej smo buljili v tisto revijo. Gospod nečak so si brundali pod brke Eriko, Heini mi je na zadnjico prilepil kajvema kakšen selotejp (še danes ne vem, kje ga je mulec staknil – mora že biti, da ga je akademiku ukradel), ampak je brihten, gospod Ebertz, to mi res morate verjeti!

Aja, kje sem že ostala?»

Roka je šinila čez odprta usta. Končno je tudi Ebertz utegnil zajeti sapo. Predstavil me je mamici.

»Gospod TAPATA. Prihaja iz Slovenije. To je v Jugoslaviji.«

Ne, za takšne kraje še ni slišala v življenju. Gre morda za kakšno afriško deželo? Na Balkanu? Ah da, to je tisto veliko morje v Aziji! Da ne?

Vsak čas bom butnil v smeh. Ebertzeva rdečica bi se že skoraj lahko merila s škrlatno barvo. Pomislim: pred dvema dnevoma sam ni bil v dosti boljšem položaju. Vsaj kar zadeva nas, Slovence, Slovenijo, samoupravljalno Jugoslavijo. Prešerna. Naše slovstvo, kulturo in umetnost. Previde Wertherja v naš jezik.

Za osivelo oskrbnico spominske sobe K. W. Jerusalema se geografski pouk konča nadvse srečno:

Tito je rešil vse uganke.

»Joj, tam ste doma, kjer vlada (sic!) Tito! Kako ste srečni! Ves čas pod vodstvom enega človeka. Pri nas pa kajzer, Adolf, Konrad, Willy... Du lieber Gott, le koliko se jih še bo zvrstilo? A iz Titove dežele ste? Ja, dragi gospod, herzlichst

gegrüsst! Lejte, naj vam razkažem sobo! Tole je pištola, ki se je nesrečni K. W. Jerusalema z njo ustrelil...«

Za njenim hrbtom Ebertz z roko daje znak. Pomeni:

Potрпи!

Vsaka stvar ima svoj konec. Tudi sivolasi gospé se je iztekel njen vademekum. Hojo po stopnicah dol sva prepustila njeni presoji. Bila sva pač bolj hitrih nog. Pa me je na sredi škripanja z vseh strani zamikalo:

Bilo bi prelepo dočakati čas, ko bi se človek takole nebogljen premikal s podstrešja do pritličja. Star, obnemogel, ampak še vedno živ in trden. Čeprav z rahlo pomanjkljivim geografskim znanjem. Da bi bilo to pri nas doma pa da bi lahko rekel:

»Tito je še živ.«

Spodaj čakava na staro žensko, zaljubljeno v K. W. Jerusalema, ki ga nikoli ni poznala, pa vé o njem povedati celo to, da je cele večere preslonel nad papirji, ki mu jih za življenja nihče ni hotel dati v tisk pa da si je včasih zmočil hlače (česar v literarni zgodovini ni zaslediti). Oba sva ji za prijaznost želela stisniti žuljavo rokó.

Njen nasmeš na zgubanem obrazu me je ob slovesu naredil srečnega.

Res je. Te hiše in te sobe bi ne bilo brez Ebertza.

Toda:

Kdo bi ohranjal hišo, sobo, kdo bi razlagal šolarjem, priložnostnim Slovcem in frankfurtskim akademikom, da je K. W. Jerusalemu mehur iz dneva v dan nagajal pa da mu je zaradi tega lulček spuščal vodo v hlače, ko bi tega z ljubeznijo in z vsem dolžnim spoštovanjem ne opravljala ta stara mati? Od jutra do večera. Kadarkoli kdo potrka. Šolarji, samotni obiskovalec, zmešan akademik. (Vsaj po njenem zmešan, ker s tistim

»phil.« zraven dveh »dr.« ne vé kaj početi.)

Misel me je zanesla v Dosloviče. In vrstice, ki sledé, naj veljajo namesto nekrologa pokojni Knafljevi. Navadni kmečki ženski, zgarani, izkoriščani, pa vendar vredni omembe v SBL (Slovenski biografski leksikon). Knafljevi, ki sem jo resnično spoštoval, kajti brez njé bi ne imeli Finžgarjevega muzeja.

Ne bom razkladal unovič, kakšna je bila usoda Finžgarjeve rojstne hiše. To sem že storil. Žal na nepravem mestu, za kar sem jih dobil po grbi. (Gorjače sem navajen od mladega. Se pet let mi ni bilo, ko so mi jih prvič našteali s kolom po glavi. Kljub vsemu temu:

Nizkih udarcev, ki so mi jih redki namerili ob urejanju Finžgarjevega muzeja, do smrti ne bom prebódel.)

Pet Knafljevih se je trlo v Finžgarjevi kajži. Štirje so se umaknili, kadar se nas je trideset natrlo vanjo. Ona je ostala. Bila je več kot srečna, ko je lahko otrokom, učiteljem, doktorjem znanosti, akademikom, pisateljevim prijateljem, njegovi žlahti, ameriškanskim Slovcem, Slovcem iz zamejstva govorila o Finžgarju. Vodila nas je po vseh prostorih: iz »hiše« v čumnato, v črno kuhinjo, na podstrešje, v »švederc«, v skedenj. Kar je Finžgar napisal o svoji rojstni hiši, je bilo nič v primeri s tistim, kar smo slišali iz njenih ust. Vedno je snela Finžgarjev rokopis o Dolenčevi kajži in ga dala v roke vsakomur, ki je prestopil prag. Ob petih zjutraj ali ob devetih zvečer – Knafljeva ti je vedno odprla vrata in gostobesedno razkazala bajto, v kateri toliko da ob rojstvu ni umrl oče Iztoka in Irene, Stricev, Makalonce, Prerokovane, Iveri...

Moral bi ji povedati kaj lepega ob grobu. Pa nima smista. Truplo v krsti je za vedno obnemelo. Tistega, ki je še učeraj bil in so mu namenjene besede, ni več. Človek ob grobu pač govori. Da bi pomiril sebe? Da bi domači laže zajokali? Da bi se družbeno-politične organizacije oddolžile?

Ježešimarija (po češko), če pomislim na vse nekrologe, kar sem jih napisal in jih ob grobovih sprešepetal, me spreletava groza. Ze vidim Luciferja, kako se škodoželjno smeje...

Res pa mi je žal, da Knafljevi ob grobu nistem spregovoril. Moral bi. Zaradi tega, ker je bila Finžgarju za spoznanje bliže kakor jaz. Čeprav sem Finžgarju, njegovemu delu, njegovi rojstni hiši daroval dneve in noči svojega življenja. Pa vendar čutim, da me je v zagnanosti za Finžgarja Knafljeva prekosila.

Ob slovesu od oskrbnice spominske sobe K. W. Jerusalema v Wetzlarju bi mi kmalu navrele solzé v oči. Pa ne zaradi nje ali zaradi Jerusalema. Zaradi spomina na Knafljevo iz Doslovič.

Braunfels.
Kakšen
mogočen grad,
kako
scarkljano
mestece pod
njim, kakšen
fevd
vsenaokrog!
In med hrasti,
ki tod rastejo
daleč naokoli,
jeleni, srne,
zajci – louski
raj!

Z Ebertzom se vsedeva v njegovo katrco.

»Kar tujec v Wetzlarju mora videti, ste videli. Zdaj se peljeva v Braunfels.«

Nad mestecem kraljuje mogočen grad iz časov svetega rimskega cesarstva. Loški, ljubljanski, celjski in turjaški pa celo ptujski so pritlikavci v primeri z njim. Blejski? Liliputanec pred Guliverjem. Česa podobnega slovenski tlačani nemškimi fevdalci niso nikjer zgradili. No, da, razgled z blejskega gradu je tistemu z braunfelskega podoben. Grad je pač grad, kakor ga že pogledaš. Bolj je važno tisto, kar moreš v njem videti.

Braunfelski grad gospoduje nad dolino reke Lahn. Njegova lastnica (ki se iz kaj vem kakšnih razlogov gostom nikoli ne pokaže) se res lahko čuti lastnico nad pokrajino. In ženska, vdova po zadnjem knezu zu Solms-Braunfels, si je za svoje bivališče izbrala kar cel trakt obsežnega gradu. Tam hrani dragotino, ki si jih je njenih prednikov plava kri nagrabila v osmih stoletjih.

Ni pravila brez izjeme. Midva z Ebertzem sva štela médnje.

Gospa s plavo krvjo v žilah je gospodu Ebertzu milostno dovolila, da je smel svojemu gostu iz Titove dežele razkazati kulturno zgodovinsko dediščino knezov zu Solms-Braunfels v njenih popolnoma in čisto zasebnih sobanah, ki jih ni hotelo biti konec. Na mizah prstani, koralke — do popka, da, segle bi celo čez kolena — vse samó zlató, sami žlahtni kamni. Safirji, rubini, opali.

»Tole je nosila kneginja HAHMBUM, tole zapestnico njena polsestra JOHMBOHM, tile uhani iz čistega zlata in samih dragih kamnov so krasili ušesa njene sestrične PIMBLBOM, urica, ki jo vidite zraven, je onesnaževala zapestje knezove sestre BINGLBONGL — izdelal jo je urar HANGLPANGL pol iz srebra pol iz zlata — ... Zlatar VON BETLZLETEL je porabil dvajset let za kronico (prav zdajle strmite vanjo!), ki je krasila plavalaso glavico kneginje VON KAKOSEJZE-RECE. Poglejte tole zlato ključavnico! Vidite, kako je majhna? Z njo je svoji ženi »KAKOJEBILANEUMNA« zaklenil najbolj iskani del ženskega telesa knez VON SAJSPLOHVECNEMOREM.«

Plavokrvno gospo razlage veselijo. Ebertz se ob njih razživlja, meni pa se oči obešajo po starinskih zofah. Jezus, bi se mi prilegel kanec spanja!

No, ja, lepo je gledati okrasje iz davnih dni. Ampak hudič je v tem:

Otresti se ne morem misli, koliko solz, koliko žuljev, koliko krvi, koliko življenj je veljala ta pozlata. Sranje vse te kneginje zu Solms-Braunfels!

Gospa s plavo krvjo — ves čas najinega ogleda naju je pazljivo spremljala — je

visoko spoštovanega Ebertza in mene zraven sramežljivo povabila na kavico.

Moj vodnik se je hitel opravičevati.

Ne, lepo prosim! Nimava časa! Čaka naju še drugi del gradu, ki je odprt za javnost. (To sem v tem primeru jaz.)

»In sploh... Takšni stroški... Ne, zares hvala, premilostljiva! Ne utegneva. Saj to razumete, kajne? Kdaj drugič, ko pridem sam in bom imel več časa. Velja?«

Ob tem dialogu se mi počasi odpirata ženski grajski svet in moška kulturno zgodovinska opravila. Pomaknem se v ozadje. Zaradi mene:

Naj kar hormoni v plavi nemški krvi zabrnijo! In če jim bodo nemške moške semenčice odgovorile — kaj mi mar?! Kako se je že pisal tisti križarski srednjeveški knez iz rodovine zu Solms-Braunfels? VON SAJSPLOHVECNEMOREM. Ali nekaj podobnega. Kako smo si enaki! Srednji vek ali dvajseto stoletje: nič razlike!

Minili sta spet dve uri, preden sva se sprehodila skozi vse viteške dvorane, mimo portretov slavnih knežjih prednikov, srednjeveških oklepov in arkebuz, bronastih topov, bogatih plemiških oblek. In vedno znova po stopnicah gor in po stopnicah dol. Prostranih dvoran sploh več ne štejem. Še elektronski računalnik bi komaj ohranil v spominu vse podatke, s katerimi mi streže pozorni razlagalec. Vsak predmet ima svojo zgodovino. Jaz sem pa cepec in o zu Solms-Braunfelsih se mi prav nič ne sanja. Kakšni gospodje v starih časih, Du lieber Gott!

Kar pa je res, je res:

Umetnost so cenili. Nagrabili in pribarantali so vredna platna. Umetniška galerija v današnjem Braunfelsu gledalca pošteno odškoduje za vstopnino. Naučije se stvaritev dobrih nemških, holandskih in italijanskih mojstrov. Sprehodi se skozi šest stoletij dolgo umetnostno zgodovino. Prve malarije ga prestavijo v štirinajsti vek, zadnje mu obudé spomin na fin de siècle.

Arhitekti so na Braunfelsu preskusili vse sloge. En stolp predstavlja visoki srednji vek, drugi nedaleč stran že pozno romantiko. Med njima pa je toliko takšnih in drugačnih gotških stén in stebričev, da bi še Marijan Zadnikar ob njih obupal. Kako naj bi torej moj stavbarsko popolnoma trhli jaz počel kaj drugega, kot Ebertzovim učenim štorijam ponižno prikimaval? Naj bo le on srečen! Naj kar misli, da mi je jasno vse, kar mu prižubori iz ust! Smehljaj na ustnicah in sempatja kak:

»Ja, natürlich! Selbstverständlich! Klar! Einstlich! Wunderbar! Erstaunlich! Ist so was überhaupt möglich? Ach, wie schön...«

Recite, če ni mogočen! Na zadnji strani piše: Im Wildpark. Svobodno poslovenjeno: V lovskem rajju. Rôko na srcé: nisem ga videl. Tákole reklamo počenja zadnja grofica iz rodu zu Solms-Braunfels, da bi privabila goste, ki ne vedó kam s časom in denarjem. Méni je prvega zmanjkovalo, z drugim sem bil pa sploh na psú.

Cerkev svete Elizabete v Marburgu an der Lahn. (Če bi Slovenci ne obupali v prejšnjem stoletju, ko smo čez Inomost in Solnograd prodrli v Monakovo in na severu germanskih dežel celo v Lipsko, bi danes lahko rekli, da je to MARIBOR OB REKI LAHN.)

(»Seveda, čisto naravno! Samo po sebi razumljivo! Jasno! Enkratno! Čudovito! Je kaj takega sploh mogoče? Ah, kako lepo...«)

Vsak vzdani kaméni kolos pomeni hkrati kakšnega grofa VON JOHANNA ZU SOLMS-BRAUNFELS in njegovega stavbarja FRANCELJNA PONIZEN. Iména mojemu vodniku kar lijejo iz ust. Kapo dol pred njegovim znanjem! Če bi se šla besédni dvoboj, bi méni zmanjkalo slovenskih pesnikov ob njegovih braunfelskih grofovskih knezih.

Terasasto mestece pod gradom v marsičem spominja na našo Škofjo Loko. Morda je za spoznanje lepše kakor Loka, njeni častitljivi starosti pa le ni kos.

Na Altenbergu sem prvič v življenju vstopil v evangeličanski ženski samostan. Stare, spoštovanje vzbujujoče diakonise vodijo v njem gospodinjsko šolo. Obenem bedé nad prastaro samostansko cerkvijo. Freske v njej se lahko merijo s tistimi iz srbskih srednjeveških zadužbin.

Spet je Walter Ebertz, ki jih je restavriral s svojimi sodelavci. Zato ga črno oblečene diakonise sprejmejo s prikloni. In gosta (to sem seveda jaz), ki prihaja z njim, enako. Povabijo naju na malico, ki jo pravkar pripravljajo zapeljivo čedne bodoče nemške kuharice.

Ponižno, a nič manj vsiljivo izrečenemu vabilu se ni bilo moči odreči. V kulturno zgodovinsko-umetniškem želodcu mojega visoko cenjenega soseda se je neubranljiva lakota oglašala s podobnimi zvoki kot v mojem. Kruljenje v najinih skladiščih za hrano je bilo tako očitno, da so nemškimi bržitkam lica nenadoma začela rdeti.

Nikjer na svetu mi niso še tako postregli. (Jasno, izjema je domača hiša.) Tako sem se počutil, da bi še kar sedel in jedel. Ne toliko zaradi zemljic, žlahtnih sirov, okusnih šunk, umetniško zmešanih solat, vabljivih majonéz, resnično dobrih sortnih vin iz spoštljivih letnikov — zaradi brhkih strežnic z nasmejanimi obrazi, ki so si kar naprej dale kaj opraviti okrog naju.

Ebertz je med žvečenjem ves čas govoril o samostanski cerkvi, ki jo bova šla pogledat. Sam pri sebi pa sem ob vseh njegovih umetnostnih napovedih z žalostjo

Filip
Hesenski je v
MARBURGU
AN DER
LAHN
ustanovil prvo
evropsko
posvetno
visoko šolo,
ki se danes
odlikuje
s številnimi
klinikami
in inštituti.
Tako
zatrjujejo
mesni očetje
v razkošnem
prospektu
o svojem
rodnem mestu.

Na Karlštejnu
v dolini
Berounke
blizu Prahe
me je izšolani
Cedokov

vodnik
prepričeval
najprej v
Deutsch
haben Sie
doch
verstanden,
nicht wahr?
potem v
panjemajete
pa ruski,
nazadnje v
jebemti-
mater, jeli
razumeš
srpski,
dokler se
nisva jaz po
slovinsko in on
po česti
dokončno
sprla
o vprašanju,
ali je mogočni
češki kralj
in rimski cesar
Karl IV.
postavil

v Prahi prvo
evropsko
univerzo
severno
od Alp ali je
to zagrešil že
omenjeni
Filip
Hesenski
v Marburgu
an der Lahn.
On da o tem
še svoj živ dan
ni slišal.
Dokazana
pomanjkljivost
njegove
izobrazbe
ga je čisto
strla.
Potolažil se je
še ob
pojasnilu,
da na primer
na
ljubljskem
gradu sploh
vodičev ni.

v srcu ugotavljal, da bodo moje oči tam prikrajšane za lepote, ki so mi zdaj napolnjevale dušo. Čakajo me namalane, zgrbljene svetnice iz kaj vem katerega stoletja — tu pa sama mladost, napetji modrci, okrogle ritke, sfrizirane glavé... In kakšne noge, moj Odrašenik! Spotegnjene, gladke v kolenih, da o gležnjih sploh ne govorim! Kakšna bedresa se morajo skrivati pod haljami! In kakšni Venerini hribčki kipijo v medraznožju!

V redu, fant (si rečem)! Malce si pokvarjen. Kriva so štiri dolga vojna leta, ki si jih popolnoma nedolžen preživel. In koliko ženskega mesa se je tedaj ponujalo pobožno vzgojenemu oslu, kakršen sem bil, po vsej Evropi!

Meni jih je bilo devetnajst, njej kaki dve leti manj. Jaz Slovenec v nemški vojaški uniformi, ona Ukrajinka, ki se je pripravljala na bég. Razkošna, kakor sem jo že pogledal. Še danes vidim, kako so se smukali njeni krajčki. Vse moške sile, kar sem jih premogel, so velévale naskok. Zaba je vabila, naj končno že storim, kakor je treba. Vzdignila je krilo. Trdo sem jo zagrabil, potem pa nisem vedel, kam naj bi s svojim trdim mesom. Skrivnosti, da si moram hitro odpeti hlače in potegniti nesrečni jomene iz njih, mi dotlej še nihče ni razkril.

Spolna vzgoja v naših letih je bila presneto pomanjkljiva. Nobenih Helen, nič Jan. Samó kateheti, ki so nam prodajali Tihomira Totha. V njem pa je pisalo, da je samozadovoljevanje smrten greh in da te zaradi tega čaka trpljenje v vicah, če se pravočasno ne spoveš svojega na sechs-unddreising.

Tako smo jo rinili skozi življenje brez spoznanja, zakaj je tista čudna réč v hlačah.

Malinka je soplá, jaz sem pihal, hropel, rinil v Sibirijo, dokler se ni scedilo v gate, kar bi lahko njej daroval.

Pa ji ni bilo dovolj. Zvabila me je v posteljo. Oče in mati sta pripravljala prt-ljago. Škilila sta k nama. Kakšne grožnje v njunih pogledih ni bilo zaslediti. Vsem se je mudilo: Malinki, staršem, katjušam, meni...

Božal sem ji lica, brado, mehké lase, kipeče prsi, poljubljal sočna usta, v uho ji šepetal »Kako si lepa, kako imaš dolg, neskončno srčen jezik, ah, oh...« (vse po slovensko) in zraven cepc nisem uganil, česa si Malinka tako zelo želi, da je še na bég pred rjuočimi katjušami pozabila.

Tedaj smo vsi bežali. Mi, Slovenci in Francozi, kar nas je bilo v nemški vojski, k Rusom. Ukrajinci so se bali Rusov. V ték so se pognali z Nemci. Čim dalj od krasne

armije! Magari do Berlina! Da jih le ne dohité rdečearmejci!

»Malinka, gremo!«
Na dvokolesno kozico so spravili vse njih premoženje.

Malinki pa se ni dalo z njimi. Rada bi ostala z mano. Jaz tudi z njo. Pa naju je usoda gnala v nasprotno smer. Mene k Uralu, njo v ravnine, ki jim ni videti mejá.

Tako je bilo na Silvestrovo leta tisoč devetsto triništiridesetega v Novograd-Volynsku na Ukrajini.

Stopetdeset Gorenjcev, nekaj Štajercev, precej Alzačanov, sedemnajst Lotarinčanov pa dvajset Münchenčanov se nas je odločilo, da bomo za vsako ceno šli čez fronto. Na drugo, rusko stran. Z vsem orožjem, kar smo ga premogli: s težkimi strojnimi, z MG-42, z ročnimi bombami, s pištolami, z vsemi karabinkami, kar jih je zmogel naš bataljon.

Pobje so naju z Matkom Hudovernikom z Bleda določili, naj celotno akcijo speljeva do konca.

»Rusi nas komaj čakajo! Tako zagriženih borcev proti Švabom, kakor bomo mi, nimajo v svojih jarkih!«

In zdaj ležim ob Malinki... Kam me stiska! Starši priganjajo:

»Gremò!«
Malinka joče. Fantje zunaj čakajo. Katjuše so se razgrmele. Kmalu bo polnoč. Novo leto tisoč devetsto štiriinštirideset.

Le kam, le kam, za hudiča, se je zgubil Matko?

Na makadamski cesti pod oknom škripljejo kolesa. Kar je Ukrajine tu okoli — vse beži... Strah pred prihajajočo fronto pridiši v sobo, ki se je med tem spraznila. Malinkin oče, mati, stara teta, brat, triletna sestra — vsi so na cesti. In v en glas vpijejo:

»Malinka, gremo!«
Malinka leze iz postelje. Joče.
»Vsaj kak spomin mi daj!«

(Nadaljevanje na 26. strani)

Železniška postaja v Frankfurtu ob Majni. Nekaj deset tramvajev vsako sekundo, ustaška, četniška, ljotičevska in argentinsko pobarvana belogardistična literatura v vseh kioskih na sami postaji, še več pa zunaj nje. Vodometni sprva malo zmotijo človeka, préden ne dožéne, da je brizgajoča voda skrajno umazana že ob izbruhu iz stoterih pip. Slika je posneta sredi dnéva, ko vse frankfurtske prostitutke počivajo. Ob pètih zjutraj ali sedemnajst ur kasneje se ob razkazujočem evropskem ženskem mesu skrje vès promet pred postajo, vodometov pa sploh ni videti.

Marija! Pozabili so na luč!
 »Verdichtung! Feind hört mit!« (»Zatemi-
 temnitev! Sovražnik prisluškuje!«)
 V sobi je svetlo kot opoldne. Malinka –
 že na tléh – zdihuje in mi molli roké:
 »Vsaj kak spomin mi daj!«
 Zunaj po cesti grmi vojaški stroj, pesek
 meljejo begunci. Ležim v postelji. Na tleh
 pred mano kleči Malinka in steza rôke:
 »Saj ti ne vem imena! Ampak – daj mi
 za božjo voljo kaj za spomin! Nekaj lepe-
 ga, kot je bil lep večer, ki sva ga preživela.«

Vrata butnejo s tečajev. Rejen nemški
 feldwibel se zamaje v prostor. Tako je pi-
 jan, da naju komaj vidi. Vendar ima še
 toliko moči, da se zadere:

»So ein Schweindreck! Heraus! Ich
 beghle: gleich heraus! Verstanden? Ja,
 mein lieber Führer, mir werden ja Augen
 herausfahren: Idyle! Deutscher Soldat im
 Bett – ukrainisches Mädchen auf dem
 Boden! Zum Lachen, ja, zum lachen...«

(»Takšen svinjski drek! Ven! Zapovedu-
 jem: takoj ven! Razumela? Ja, moj ljubi
 firer, saj mi bodo še oči izpadle: idila! V
 postelji nemški vojak – na tleh pa
 ukrajinska deklica! Kako bi se smejal, ja,
 bi se smejal...«)

Pa se ni smejal, primejduš! Preden je
 njegov »zum Lachen« izzvenél, sem bil že
 na tleh. Takrat je bila moja pést še močna.
 Firerjev narednik se je pogrnil, kakor je bil
 dolg in širok. Nemočno sem pogledal
 Malinko, ki se je prestrašeno zastarmela
 vame:

»Bézi, Malinka, bézi! Na cesti te
 pričakujejo...«

V roko sem ji stisnil svojo fotografijo.
 Na glavi sem imel klobúk...

Med bežnim poljubljanjem – sliko si je
 med tem mečkala v nedrc – sem jo tiščal v
 grmečo noč. Z njo vred svojo nedolžnost...
 Res se je trudila – ukrasti je ni mogla. Še
 zmerom se nisem mogel pomiriti s Tihom-
 irjem Tothom. In z vsemi spovedniki, o
 katerih ni dvomiti, da so onanirali kot jaz.
 Če pa niso, naj mi oprostijo: jaz sem
 pripravljen za pekel, s katerim so mi kar
 naprej grozili.

Res so ga naši starši polomili s spolno
 vzgojo. Šli smo v svet in med soldate, pa z
 janezki nismo vedeli početi kaj drugega
 kot prazniti mehur.

Eh, Malinka, Malinka, kaj vse sva
 zamudila... Kakšno Silvestrovo bi si
 lahko priredila, če bi ti že takrat vedela,
 zakaj je Eva utrgala jabolko z drevesa...

Samo rahlo omotena odrineva z Ebert-
 zom v altenberško samostansko cerkev.
 Nezaslišano, kakšna ladja:

Prva stopnica. Druga. Tretja. Kot da bi
 lezel nekam v hrib. Fresk imam ta dan že
 toliko čez glavo, da jih sicer gledam, vendar
 nič več ne vidim. Pri srcu se zaradi te
 naveličanosti majčkeno kesám: zraven
 stopajoči umetnostni zgodovinar mi raz-
 kazuje svoje osebno delo. Neuki pléskarji
 so vso tole malarijo najmanj desetkrat
 prebelili z apnom, ki ga je on s sodelavci
 skracal dóli in strmečemu Adamu iz
 atomskega véka odkril stensko slikarstvo iz
 trinajstega stoletja.

Utrujene nogé se vzdignejo čez zadnjo
 cerkveno ladijsko stopnico. Tedaj se docela
 zdramim:

Stojim pred grobnico svete Gertrude.
 Po naše svete Jerice. Ušesa sprejemajo
 Ebertzovo pripoved, kdo je bila ženska,
 kakšne ostudne grehe je skotalila za živ-
 ljenja, kako krvavo se je spokorila zánje
 itédé. (Janez Menart mi je pisal, da itd. po-
 méni in takšne drekarje.)

Spoštovanje vzbujajoči grob. Marmor.
 V njém vklésana svetnica. Kakor jo
 gledam, rad verjamem, da jo je živo naska-
 koval vés moški svét.

Ko je ženska ostaréla, jo je minil seks.
 Nekje je mendá zapisano, katéri njen
 kardinal je podkupil kaj vém kateréga
 papeža, da jo je proglasil za svetnico.

Znameniti Römerji v Franskurtu. Tu so na dvorišču pekli vole, kadar je kak kandidat za
 nemškega cesarja najprej poklál vse protikandidate, da si je potem dál posaditi zlato
 kronico na glavo in se ob usesplošni požrtiji pustil oklicati po milosti božji in volji
 naroda za cesarja všém pravnukom GGGG. Iz lesenega vodnjaka se je cedilo rdeče in
 belo vino, zraven se je grmadila gora pečenege ovsá – knehti so vsaj enkrat v življenju
 pošteno žrli.

V nišah cesarske dvorane v Römerjih si ponižna kmečkomeščanska ničla s podobami
 nemških cesarjev prenatrpa svoj želodec s kulturno umetnostnimi potrebami po slavni
 evropski zgodovini.

Figó me briga, kaj govori Ebertz. Tále
 ženska, ki zdaj mečkam nogé pred njeno
 marmornato grobniško zgradbo, je kriva
 za tri moje vélike ljubezni.

Prva je bila moja mati Jerica, ki me je
 rodila. Njeno ime – naj bo že MATI ali
 JERICA, bom do smrti pisal z véliko
 začetnico. Ob vsaki drugi smrti sem se po-
 miril. Ko sem zgubil njo – in poslavljala
 se je od vséh, ki smo klečali okrog njene
 smrtne postelje, v strahotnih mukah, ki jim
 še morjij ni bil kos – mi je ostalo dolgo
 časa le še upanje, da ji bom kmalu
 sledil...

Léta sedemintrideset sva šla na Tri-
 glav. Neka Zagrebčanka, ki sva se z njo
 spoznala v Staničevi koči, jo je drugi dan
 posnela: zadaj je Triglav, spredaj pa na
 kamnu sedijo moja Mati. Zgubana, po-
 krta z ruto, izžéta od enajstih rojstev,
 skrčena, oblečena v do gléžnjeveg segajočo
 kmečko kikklo, s palico v rokah in z glavo,
 nagnjeno malo po strani.

Ata so sšnicljali okvir, amaterski foto-
 grafski mojster (najmlajša Jerica je kriva,
 da nisva v zlahti) je povečal sliko, zlépil
 zdrobljeni okvir, vstavil vanj fotografijo in
 mi za Abrahama prinesel to darilo.

Préden v zgodnjih jutrih začnem z
 delom, uprém pogled v to sliko: ko ga
 zvečer končam, se poslovim od Njih.

Vse tiste dni, kar sva jih mogla
 preživeti skupaj, so me učili:

»Sin moj, samo tri stvari so važne:
 Poštenje, pridnost, delo. Pridnost, po-
 štenje, delo. Delo, pridnost, poštenje.

Postani priden in pošten delavec –
 karkoli bo ratalo iz tebe, vedno ostani
 tak!«

Do danes sem si prizadeval ostati zvest
 tem náukom.

Samo zato sem se zaljubil v Cankarja,
 ker je svoji preprosti materi postavil véli-
 časten literarni spomenik. In ker so bili
 moja Mati njegovi tako zelo podobni.

Druga Jerica je moja najstarejša in
 najdražja sestra. Desetemu bratu (kar sem
 dobesečno bil v družini) je nadomestila
 Mater.

In tretja Jerica, najmlajša, je njena
 hčerka.

Prebudil sem se iz spominov. Ebertz že
 odpira vhodna vrata. Pohitimo torej!

Se kratko slovo od častitih in gosto-
 ljubnih sester, mahljaji z roko njihovim
 mladim gospodinjkam, potem pa v tisto
 avtomobilsko pločevino, ki naju že cel dan
 prevaža sem in tja.

V Wetzlarju naju pričaka Walter. Prev-
 zame me kot kos prtljage: drug drugemu
 izjavljata, da sta me oddala in sprejela v
 nepoškodovanem stanju.

Bil je drugačen dan kot so običajno
 dnevi. Lep in bogat s spoznanji.

Nedelja, dne 11. avgusta 1973. Gremo
 domov.

Ob petih zjutraj se spravim z vlaka v
 Frankfurtu. Še enkrat moram obiskati vse,
 kar v mestu spominja na Gótheja.

Opoldne sem že v Münchnu. Pregledam
 dokumente. Srcé mi je zastalo:

Marija, moj potni list!

Sinoči sem si pri Walterju preoblačil
 hlače. In moj rdeči potni list je lepo ostal
 pozabljen na mizi v njegovi dnevni sobi,
 kjer sem spal!

Zaženem se na postajno policijo.
 Bavarski policaji se kar cedé od prijaznosti.
 Razlagam:

V zadregi ob slovesu, ob ginjenosti in
 poljubih in »Onkel Janez, komm* bald
 wieder!« se je moj potni list odločil, da bo
 ostal na začasnem počivanju v Biebertalu.
 Nekako sredi poti med Wetzlarjem in
 Giessnom. To je v zvezni deželi Hessen.
 Približno petsto kilometrov od Münchna.

Walter je zdajle s holandsko Phinno in
 s Thomasom v svojem vikendu. Königs-
 berg. Neugodno naselje med Wetzlarjem in
 Biebertalom. Kakšna poldruga ura hoje iz
 Biebertala, dvajset minut vožnje z avto-
 busom iz Wetzlarja.

In moj nesrečni rdeči potni list je pod
 ključem v njihovem stanovanju v Bieber-
 talu. Brez te zlahne listine pa se ne morem
 vrniti v svojo domovino.

Fanta moji zgodbi ne verjameta. Preveč
 je enostavna, da bi lahko bila resnična.
 Sumita:

Morda sem potni list prodal za marke?
 Mogoče pa mi ga je kdo ukradel? Se ga
 nisem znebil pri kakšni ljubki frajli? Sem

hotel z njim pomagati kakšnemu nezaželenemu emigrantu? In kdo sem sploh? Da me morebiti ne zasleduje Interpol? Kako da sem brez prtljage? Je v moji denarnici še kakšen bankovec?

Obupan vjem rōke. Mečem na njuno mizo osebno izkaznico, potrdila jeseniške podružnice Ljubljanske banke, da sem pošteno dvignil svoje nemške marke z lastnega deviznega računa, uradno poštepljan dokaz carine z Jesenic, katere znamke je moj fotografski aparat, ključ od boksa, v katerega sem na münchenski postaji vtaknil svoji potovalki, vēs Kōmpasov blok vozni listov za vožnje z brzci po dēderejevskih in bundesrepublikih deželah, račun iz jeseniškega Slovenijašporta, da sem pri njih kupil in plačal zelene pumparice, svojo denarnico z bundesmarkami, kar jih je še ostalo, s šilingi (za vsak primer) in z dinarji (vse sta takoj preštelala!), in... in... in...

Iščem, kako bi lahko še dokazal svojo identiteto. Žepi so prazni. Samo robec se mi znajde v rōkah. Pristna povprečna jugoslovanska izdelava!

Preklinjam v cirilici – v gotici bolj malo, ker bi me lahko razumela.

Policijska infrastruktura kar naprej máje z glaváma. Zasanja se mi, kaj je naróbe, ko vpraša eden izmed njiju:

»Kje pa so Giessen, Wetzlar, Biebertal in Königsberg?«

Skrajno pomanjkljivo zemljepisno znanje. To bi si mogel misliti. Ubožec, ki si mora vtisniti stotisoč paragrafov v svoji spomin, ne more spraviti še atlasa pod čelado.

Če bi v naši Bitoli prosil, naj mi z Malenskega vrha pomagajo dobiti pozabljeno hranilno knjižico, bi položaj najbrž ne bil prav nič drugačen.

Razgrnemo zemljevid države, ki je edina na svetu primorana iz léta v léto zniževati vrednost svojega denarja.

Kažem s prstom, kje so Giessen, Wetzlar, Biebertal in Königsberg.

Prvič v pol ure, ki smo jo preživeli skupaj, sta dečka pošteno začudena:

»To vendar ni v DRŽAVI BAYERN! Vsi ti kraji ležé v deželi Hessen!«

Yes, kako je človek pozabljen:

Ko se prepelješ skozi današnji ostanek nekdanje francjožefovske k. u. k. Oesterreich do Salzburga, vstopijo v brzca uniformiranci, ki predstavljajo Bundesrepublik Deutschland.

Vrata v oddelek se odpró.

»Guten Abend! BAYERISCHE STAATSPOLIZEI! Ihre Passscheine, bitte!«

(»Dober večer! POLICIJA BAVARSKE DRŽAVE! Vaše potne liste, prosim!)

Nič sledú o kakšni nemški zvezni republiki. BAVARSKA DRŽAVA. Kar je zunaj BAVARSKE, je že inozemstvo. Nič jim ni mar, če je to magari v njihovi nemški zvezni republiki.

Nekaj zaporednih vzhodnonemških vizumov jih spravi v živ pogovor. V njihovih očéh sem že verdächtig. Prelistavajo moj dragoceni dokument, ki zmagoslavno predira vse državne meje, ki mi je zagotovil že toliko spoštljivih in prijaznih »Grazie tante!«, »Merci beaucoup!«, »Denkju, drahy přátel!«, če sem ga pomóčil obmejnikom v Švici, v Franciji ali na Češkem.

Tu pa deluje v čisto nasprotnem smislu. Počutim se kot toreador, ki pobesnelemu biku maha pred nosom z rdečo ruto.

Zelenci se umaknejo na hodnik. Prerekajo se. Ljudje v oddelku me gledajo, kot da sem garjav. Da nisem morda kak analfabétsko zaostali musliman, ki bi rad obdaril bavarsko DRŽAVO s črnimi kozámi? Malo jih pomirja moj srednjeevropski slovensko-romansko-germanski videz. Prevladuje pa slovenski tip...

Spogledujejo se. Mika me, da bi izbruhnú. BAYERISCHE STAATSPOLIZEI razpravlja na hodniku v nedogled.

Spomenik mojemu Johannu Wolfgangu v njegovem rojstnem mestu. (V von ga je povzdignil šele večno pijani knez Karl August v Weimarju.) Goethe in pod njim vse muze, ki jih je častil. Frankfurt ni nanj nič manj ponosen kot Wetzlar, Berlin, Rim, Švica, Weimar ali Leipzig. V nemških mestih in vaséh se potnik nikamor ne more prestopiti, da bi ne naletél na Gōtheja.

Plešec v kótu, ves zavaljén, s trebuchom, ki mu ne vidi več čez popek, zamrma:

»Ja, ja, man muss vorsichtig sein...«

(»Da, da, previden je treba biti...«)

Bruhnum:

»Držite svoj jezik za zobmi! Kód pa ste v firerjevih časih v naših krajih stréljali na otroke, na žénske in na starce!«

Pléša ogorčeno protestira:

»So eine Schweinerei! In Jugoslawien bin ich nie gewesen!«

(Taka svinjarija! V Jugoslaviji nikoli nisem bil!)

Ah, torej je prepoznal moj potni list!

Oddelek se uznemiri. Dva naša gastarbajterja me skušata pomiriti. Zavaljéneč plane med gebirgsjägerje na hodniku. Temperatura raste.

BAYERISCHE STAATSPOLIZEI slovesno vstopi.

»Haben Sie Westmarken? Wieviel? Bitte, zeigen!«

(Imate zahodnonemške marke? Koliko? Prosim, pokažite!)

»Poslušajte:

Peljem se naravnost v Vzhodni Berlin. V Münchnu bom samo prestopil. Malico imam v kovčku.»

Jih nič ne briga. Imam s sabo njihove preklete marke ali sém brez njih?

Pokažem bankovec za petsto mark. Zahodnih. Najtrdnješa valuta, kar je premore svet.

Trdni dokaz še vedno ne zaleže.

Mordà pa na skrit način iščem delo v STAAT BAYERN? Po kakšnih privatnih zvezah? Imam v STAAT BAYERN mogoče dobre znance?

Za božjo voljo, vsega imam čez glavo!

Tu je moj potni list, moj vzhodnonemški vizum v njem, mojih petsto zahodnonemških mark, moj vozni listek do postaje Friedrichstrasse v Vzhodnem Berlinu – kaj bi želéla DIE BAYERISCHE STAATSPOLIZEI od mene še imeti?

Zagrozim z obiskom v münchenskem jugoslovanskem konzulatu. Tërjam njihova imena in priimke.

To zaléže.

Za njihova imena in priimke nikoli nisem zvedel. Zato pa so mi v pōtni list zapisali:

»Tourist. Keine Arbeitsannahme.«

(Turist. Nobenega sprejema na delo.)

Kako se je lahko zgodilo, da niso pripisali:

»ImStaat Bayern.«

Iztégnem rōko, da bi mi nazadnje vrnil, kar je móje.

Ne.

»Tretjič potujete v DDR... Hm... Bivanje določeno za Königs Wusterhausen... Hm... Gibanje po DDR neomeje-

(Nadaljevanje na 28. strani)

Olimpijsko mesto München. Z njegovim TV stolpom, Pinakoteko, z olimpijsko vasjo, z vsemi stadioni, s srednjeveško uro, s sex-shopi in bordeli, s pimplske zlatjano Auf der Heide blüht ein kleines Blümelein – und es heisst: Erika, ki jo bavarski trobentarski orkester v Hofbrau kar naprej nabija, jagsrsko napravljene Bavarke in zeleni Bavarci z gamsporti za klobuki pa ploskajo kot v blaženem januarju leta trintrideset – bog pomagaj: koliko lahkó tu doživíš v enem samem dnevu!

no... Hm... Kakšne novice za Jugoslavi-
jo pa nabirate po DDR?«

Božanski Goya, se Makalonca bi
izgubila živce!

»To se pa vas ne tiče! In prosim:
Mojo potno listino nazaj! Ali pa mi
dajte potrdilo, da ste mi jo zaplenili!«

»No, da, imate prav... To res — v
celem gledano — zares ni naša stvar...
Ampak... ampak... hm...«

Porine mi moj potni list v roke, se obrne
in pokaže pête. Maltretiranje DER
BAYERISCHEN STAATSPOLIZEI je
mimo. Odrešen! Vsem je jasno:

Po takšnem umazanem postopku v
oddelku ni več prostora zame. Mèni je to
dejstvo najbolj klar.

Iz suknjiča izulečem skopske ibar in
škatico parafink. Zakoračim k vratom, ki
odpirajo vsaj malce bavarske svobode na
póti do Münchna.

Sopotnik brez lás me spremlja z divjimi
pogledi, gastarbajterja sta potonila v svoje
sanje, zajetna gospà na nasprotni stèni bi
se rada sproščeno raztegnila, njen mož
takó na stežáj odpira usta, da sem še sam
zazdèhal — premirje... Sporazum!

Kje pà!
Jaz na vratih, DIE BAYERISCHE
STAATSPOLIZEI pred mano.

»Ihre Reise nach DDR ist Ihre Sache.
Gut! Ihr Gepäck ist aber meine Sache!
Klar!«

(Vaše potovanje v Vzhodno Nemčijo je
vaša stvar. Dobro! Vaša prtljaga je pa
moja stvar! Jasno?)

Vrnemo se spet v oddelek. Kar je ljud-
stva v njem se prebudi in strmé čaka, kak
carinski zboldljaj me bo zadél.

»Wieviel Sliwowitz?«

(Koliko slivovke?)

»Ein Liter.«

(En liter.)

»Und Zigaretten?«

(In cigarét?)

»Vierzig škatlic ibaric vom Skopje.«

Zlagàl se nisem še na nobeni državni
meji. Ko bi kaj takšnega poskusil, bi mi
usak carinik z desetkilometerske razdalje
prebral láž z nosù.

»Aufmachen!«

Prevedeno v navadno »slovenščino v
javni rabi« pomèni tak ukaz:

»Dòl s potovalkami in kovčki! Odprite,
kar nòsite s seboj!«

Pa sem zmètal s polic na sedež tisto
rèvo in po vrsti use odpiral. Kakor sem
navèdel:

liter slivovke made by Badel, Agram,
Jugoslawien;

štirideset zavitkov Ibar from Cigaredo
de Skopje.

»Sei haben aber doch zwei Liter
Schnaps!«

(Ampak vi imate vendàr dva litra žga-
nja!)

»Vprašali ste me za slivovko. Té je en
liter. Nič manj in nič več, kakor sem
izjavil.«

Res je:

Med srajcami sem imel še eno litrsko
steklenico. Oblečeno v rdeče usnje, preple-
teno z južnobratskimi narodnimi orna-
menti, z napisi PROKUPAC BEOGRAD
JACINA 45 MANASTIRKA STARA
PREPEČENICA PRIRODNA RAKIJA
SADRŽINA — PUNJENO — PROIZVO-
DI I PUNI...

Bavarec s zugspitzersko kapo na glavi
je mótal tisto moje litrsko darilo za
Waldowa po rókah, ga téhtal, tuhtal, kako
naj se izuleče, nazadnje pa razsodil kakor
Salomon:

»Scheinbar ist das die gleiche Scheis-
se!«

(Očitno je to isti drek!)

Vsegà sem bil že sit. Če hoče, badla
lahko odnese, da se ga bodo najedli. Samo

pokúsi ga: z Jesenic te bodo zavohali v
Mojstrano, da smrdiš po njem!

Poskusim znova:

»To ni slivovka! Če razumete kak
bratski jezik, lahko preberete: Manastir-
ka. Stara prepečenica. Kako naj si bo s
slivovko v soródu? Slivovko kuhamo po vsej
Jugoslaviji. Češpelj pri nas nikjer ne
znanjka. STARU PREPEČENICU PRO-
IZVODI samó PROKUPAC BEOGRAD!
Badlova STARA ŠLJIVOVICA in Pro-
kupčeva STARA PREPEČENICA sta dve
različni stvári!«

Kar ni rés, ni rés. Pripadnik bavarske
državne policije mi je MANASTIRKU in
šeststo ibaric na méstu zacarinil. Nekaj
manj kakor sto bundesmark naj bi mu dal
na róko.

Jaz smrdečega badla v róko, da bi ga
zabrisal skozi okno, Šiptar s Kosmeta pa
náme:

»Ne storite téga! Plačali boste dvakrat
uèé!«

Zeleno oblečeno utelešenje presvitle
bavarske države se je pripravljeno spora-
zumèti:

Dobil sem uradno izdan, podpisan in
žigosan formular, na katerem je pisalo, da
so mi oduzeli trideset škatlic cigaret
znamke Ibar Skopjer Zigarett in okroglo,
v rdeče in belo usnje vezano steklenico
Prokupčeve manastirke, primerne za dari-
lo. Pótnik ima pravico, ob povratku
odvezilo blago prevzeti kot svojo last proti
plačilu ustrezne ležarine.

Desetkrat prisežem, da bom plačal tisto
ležarino, naj bo že visoka, kakor hoče.
Bayerische Staatspolizei in bavarska
Staatszoll si s prokupcem in ibarcami ne
bosta tešili poželenja.

SE NADALJUJE

BERTOLT BRECHT

Pesem o Sa-Mannu

Želodec mi je krulil. →
Zaspal sem od gladu.
Deutschland erwache!
Me zbudil klic je v snu.

Za klicem sem marširal.
Ne da bi vedel kam.
Baje v Reich tretji gremo
In kruh baje bo tam.

In ko sem že marširal,
Ga vidim: debeluh
Ob meni je korakal
In kričal: Delo! Kruh!

On v visokih škornjih
In najbrž sit kot bog.
Ob njem korak ubiral
Sem gladen, bosonog.

Rad v levo bi marširal,
Me v desno sune on.
Zdaj stopam na povelje
Kot slep rudarski konj.

In z njimi, ki so siti,
Korakam gladen, bled
V Raich Tretji, kjer znabiti
Za lačne ne bo skled.

Revolver so mi dali:
Ubij ga! Tvoj sovrag!
Sele, ko bil je mrtev,
Sem vedel: bil je brat.

Zdaj vem: tam so mi bratje,
kjer vse nas druži glad.
A jaz še z njim marširam,
z njim, ki je moj sovrag!

Tako je brat umrl.
Jaz sam sem ga ubil.
A vem: če brat ne zmagá,
bom v črni bedi zgnil.

Srbsko sporočilo

ZA NAPAD NA SOSEDE
POTREBUJEŠ OLJE, ROPAR!
A MI BIVAMO OB CESTI,
KI K OLUJU PELJE.

MOLEČ SVOJ NOS IZ TANKA,
DA BI ZAVOHAL
MASTNO TEKOČINO,
NAŠO MALO DOMOVINO
SI ZAGLEDAL,
GOSPODARJEM NAŠIM
K SEBI
SI UKAZAL
IN PO KRATKEM BARANTANJU
SO NAS PRODALI
ZA ŠIVALNI STROJ
IN BORO NAPITNINO.
A KO SO SE OD TEBE
PRIPELJALI
SMO JIH VRGLI
V JEČO.

NEKO JUTRO
NAS ZBUDILO
JE BRNENJE.
TVOJI BOMBNIKI
ČRNELI
SO POD NAŠIM NEBOM
IN GRMELI BUČNO,
DA SE NISMO ČULI, KO SMO
DRUG OD DRUGEGA
SLOVO JEMALI.

POTLEJ SO DEŽEVALE
BOMBE
IN JAME V TLEH
BILE SO VEČJE
KAKOR NAŠE KOČE.
ŽENE NAŠE
IN OTROCI NAŠI
SO BEŽALI
A LETALA TVOJA SO JIH
V NIZKIH LETIH
OBSTRELJEVALA
IN KOSILA
VES BOŽJI DAN.

VSO DEŽELO NAŠO
Z REKAMI
IN NJENIMI GORAMI
Z ENIM SAMIM ZALOGAJEM
V GOBEC SI POSPRAVIL
TODA NAŠE GORE
SO TI PRIBILE LICA
IN NAŠE REKE
TI IZ GOBCA
SO IZTEKLE.
TODA POTLEJ, ZVER,
DEŽELO NAŠO MALO
ZMLEL SI
S SVOJIMI ČEKANI.

(prepesnil Miha Klinar)

(prepesnil Miha Klinar)

ČRTOMIR ŠINKOVEC

S tremi čari in opoji

S tremi čari in opoji
use večere te jeseni,
uročen pri Magdaleni
s čari sem in sem z opoji.

Prvi čar je žar ognjišča —
so opoj oči mi njene:
pijem, Feniks, te plamene,
sreče polna so prgišča.

Drugi čar so njene statue
in opojne so tkanine:
čudo zlate vezenine
vezeva na njene statue.

Tretji čar je vonj po brinju —
gmajn opojnih se napila,
pa terana natočila,
da se v časih kri utrinja.

In kako plamti ognjišče
use večere te jeseni,
ko uročen pri Magdaleni
ognja polno imam prgišče.

Ni dekleta s tako balo:
v belem platnu rože rdeče,
ki sva utkala jih ljubeče
še za eno srce malo ...

Pomlad v Brdih

Brda vsa so polna sonca,
z zemljo pojejo ljudje.
Radost živa, pa brez konca
nam vedri use dni srce.

Češnje v cvetju — bele halje
spletajo se v svetli gaj,
breskve rožne v sinje dalje
hrepnijo kot smehljaj.

Vabijo dekleta v brajde,
toplih so skrivnosti žejne.
In sinjine so brezmejne,
sreča meni več ne zajde ...

Ali v zemlji tam v Medani
moj prijatelj Gradnik spi:
ptički mu pojo uspavanko,
zvezde so mu večna luč ...

Nad morjem v bregu molijo

Nad morjem v bregu molijo bori,
noč med njimi škržatom dvori.

Njena topla dlan — razgrete so skale
in veje vonj po ribah do obale.

Zvezde z mesečino rastejo med trasi,
bron sijoč je njenih bujnih prsi.

In med trsem vase zatopljena
zvezda je najlepša — moja žena.

Lačne ulice

Lačne ulice,
mrtev zrak,
temni ljudje
kot bi življenja se bali;
včeraj je padel
človek na tlak,
danes so mrtvega
s tlaka pobrali.

Dela imel ni,
kruha imel ni,
kruha ne upanja,
ni mu nikoli
cvetela pomlad;
zdaj ko v poljanah je
veliki srpan,
njega požel je
črni glad ...

Od drobnih zvezd srebrna noč

Od drobnih zvezd srebrna noč
naslanja se na krove koč.

Na vrtu senci dve in mrak
in tretja senca kot oblak

po volčje plane v senci dve.
»Ne z nožem, mož, usmili se!«

A mož kot blazen v senci dve
nameril z nožem je v srce ...

Na belem pesku v slap krvi
z ljubimcem žena obleži.

Čas v čeladi

Čas ujet je v čeladi,
v mreži bodečih žic —
sedemkrat grenki pelin
raste iz naših src.

Sivi sveder obupa
vrta v skorje lobanj —
žge v srcu kot kaple strupa
na žerjavici sanj.

Kam, kam iz čelade,
kam iz bodečih žic?
Kam iz te strašne balade —
kakor pes ali mrlič ...

Hude noči

V teh hudih nočeh nihče ne ve,
kdo prvi imel bo v lisicah roke.

Volkovi zavirajo — v krčmi arditi —
ricinus in nafto, kdo moral bo piti?

Kje udarili bodo s kopiti na vrata —
črni so, črni kot krokarjev jata.

Le upanje nam še pomaga živeti
med črnimi krokarji in bajoneti.

Trdi koraki

Kadar med hiše po kamnitih poteh
trdo udarjajo tuji koraki,
uprašam se s strahom in grozo v očeh:
»Kakšni ljudje so ti tuji vojaki?
Od kod so doma? Iz kakšnih družin?
So iz Predappia,* Braunau** in Linza?
Delavci, kmetje? Verniki svinca?
Čudno, da mračni so vsi kot zločin!

Kdo jih začaral je v blišč nadjudi?
Kdo jih nagnal kot volkove nad nas?

Kdor razčlovečil jih je v zveri,
nosil bo krivdo za zadnji poraz!«

* Rojstni kraj Benita Mussolinija.
** Rojstni kraj Adolfa Hitlerja.

Berači

Zdaj na svojem smo berači,
testament tiran nam piše,
ječe nam so rodne hiše,
mōra suženjstva nas tlači.

V mislih meljemo krivice
v kruh, grenkejši od pelina,
v vino, ki je bolečina,
v nade, daljne, daljne ptice.

Že od maja k nam prihaja
tiha radost — glas upora:
našli smo rešilno bilko,
bilko trdno kakor gora
in za kažipot svetilko,
polno zatega sijaja ...

NIKO KEŠINA

Voljenom gradu

Ja volim ovaj grad
i trgove njegove male,
lijepo su ulice uske
kad se u veće svetla pale.

Lijepi su parkovi njegovi
i tiha Sava koja teče,
a još su ljepše djevojke
što gradom šecu svako veče.

On mi je pružio sve
svu sreću i svaku radost,
a ja njemu poklonio pjesmu
i moju ranu mladost.

I za-to ja volim ovaj grad
i sve što u njemu diše,
volim ga više od svega
volim ga i od života više.

Željezarska

Mi smo mladi željezari,
prljavi od crnog gara,
željezarska čvrsta ruka,
od željeza čuda stvara.

Elektrodni, martinarna,
žičarna i profilarna,
žurno rade noć i dan
da presegnu plan.

Nek mašine naše rade,
nek se nove hale grade,
nek za svakog rada bude
na svijetu za vse ljude.

Nek strojevi naši bruje,
nek se svuda pjesma čuje,
neka bude manje dima
pa će ljepše biti svima.

Ljubo Ravnikar: Motiv iz Želzarne, 1967

IZ LUZITANIJE

V DEŽELO

DON KIHOTA

Sreda, 26. april 1978

V oblačnem in skoraj deževnem jutru se je naš DC 9 odlepil z brniškega letališča. Letimo nekje nad Trstom, Firencami. Pod nami so oblaki. Vidimo tisto sivino, ki nas obda, če smo kje visoko v gorah v deževnem ali oblačnem vremenu. Ko se bližamo Nizzi, se v daljavi pokažejo beli vrhovi Zahodnih Alp. Po obrisih bi naj to bili vrhovi Oisansa (Dauphine) in štiritisočaka Les' Ecrinca. Nato sonce le nad nami, spodaj pa se čez kake četrt ure pikažejo valovi Sredozemskega morja nekje pred Barcelono. Španija se le tudi in tam vidi kot rdečkasta preproga stare mezete. Le Guadarama s svojimi belimi vrhovi je izjema in nad vse kontrastni meandri reke Ebro. Čimbolj se bližamo Atlantiku, gostejše so megle in po treh urah in dvajsetih minutah pristanemo na letališču Portela de Sacavém, 12 km od glavnega mesta Portugalske.

Pregled na lisbonskem letališču je formalen, vizumi so bili odpravljeni kmalu po revoluciji pred štirimi leti. Ko se peljemo s Kompasovimi avtobusi v hotel Mundial, nam vodič razloži, da je v mestu toliko zastav zato, ker so bile dan prej proslave ob četrti obletnici mirne revolucije.

Pred leti so se uprli vojaki in zrušili 41-letno obdobje diktature. Bila sta dva diktatorja: Salazar od 1933–1968 in Caetano do 25. aprila 1974. Dolge kolonialne

Lisboa (lišboa) s samostanom Jeronimos, kjer počiva Vasco da Gama. Estoril (štiril) je mondeno središče južno od Cabo de Roca. Med situ prominenco je med drugimi tu dolga leta v zabiških zapravljal denar tudi bivši kralj Peter. Peščene obale Estorila in bližnjega Cascaisa (kaškajša) so danes priljubljena rekreacijska točka prebivalcev portugalskega glavnega mesta. Sintra s kraljevo residenco in značilnima stolpoma nad kuhinjo dvorca. Bližnji griči Colaresa (kolarša) so zasajeni z znano vinsko trto.

vojne (Bissau, Angola, Mozambik) so izčrpavale zaostalo gospodarstvo te predvsem kmečke dežele. Vojaški rok je trajal štiri leta, dve leti so vojaki bili doma in dve leti v kolonijah. Tega so se naveličali in tako je general Spínola uspešno izvršil udar in sestavil začasno vlado. General pa je imel še druge namene, ki so bili v nasprotju s cilji mlajših oficirjev. Zbežal je v sosednjo Španijo in sedaj živi v Braziliji.

Poleg drugih strank je zelo aktivna komunistična partija s Cugnalom na čelu, kar opaziš tudi ob ogledu mesta. Povsod parole – največ ob dnevu revolucije in bližnjem praznovanju prvega maja.

Po prečkanju široke Avenide do Brasil (brazilake avenije) se po Avenidi Almiratne Reiso vključimo v velemestni promet. Globoko pod nami je tudi ena glavnih smeri podzemne železnice. Nekje na levi zagledam v daljavi ozke ulice, polne visečega perila. To je slovita Alfama, ki jo bomo čez nekaj ur podrobneje spoznali. To je v bistvu revna četrt, ki je v katastrofalnem potresu leta 1755 ostala cela, medtem ko so se palače bogatašev v spodnjem delu mesta sesule, kot da bi bile sestavljene iz kart. Tu je tudi najbolj pristni »fado« – neke vrste folklorno-nacionalna prireditve, tipično sentimentalna. Fado je pesem preprostega človeka, ki v melodiji »saudade« vidi hrepenenje po nekem bitju, ali hrepenenje po preteklosti, ki je bila na Portugalskem tako bogata. Nekje sem bral o tem:

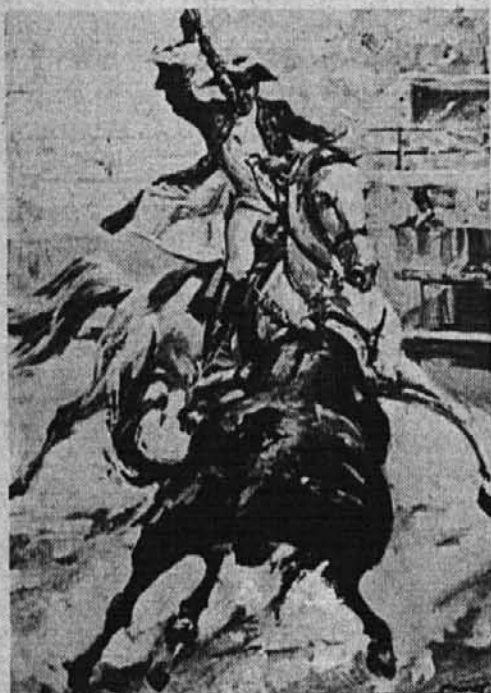
LISBOA

ESTORIL

SINTRA

Tudi na Portugalskem so bikoborbe zelo priljubljene, vendar se precej razlikujejo od španskih. V tujkah jih are, ah bika ne ubijejo. Ljudje uživajo v predstavi, drznosti in spretnosti. Torej mnogo manj krvi kot v sosednji Španiji!

»Saudade« je beseda, ki se ne da prevesti, v življenju Lisbone pa igra zelo veliko vlogo; pomeni toliko kot hrepenenje.

Viri najstarejšo zgodovino mesta povezujejo s Feničani, ki so poleg Kartagine, Barcelone in drugih naselbin ustanovili tudi kolonijo Alis Ubbo ob ustju široke reke z ozkim ustjem. Kasnejši gospodarji Rimljani so to naselbino poznali pod imenom Ullissipo, po Ulysses (Odiseju). Zahodni Goti, ki so tri in pol stoletja vladali na tem delu Pirinejskega polotoka, so glavno mesto Portugalske imenovali Ulyssipona. Ko so leta 716 prišli Arabci, se je pojavilo novo ime: Al-Oschbuna, kasneje Lischbuna. Leta 1147 so križarji številnih narodnosti zahodne Evrope po štirimesecnem obleganju zavzeli mesto. To je bilo v času vladavine enega prvih portugalskih kraljev Alfonsa I. Dokončno so Arabce pregnali v času Alfonsa III (1245–1279), vendar so njihovi sledovi, zlasti v južnem delu dežele, ostali še do danes. Tudi na obrazih prebivalcev juga. Razlika s severom je še bolj izrazita kot v ostalih sredozemskih deželah.

S prijateljem Metodom sva po nastanitvi v hotelu začela raziskovati okolico. Kakor nalašč sva se znašla v starem delu mesta, v Alfami. Zanimivo je bilo srečanje s prodajalko rib v ozki ulici, kjer so se gnetli avtomobili, sprehajalci in turisti. Prvi vtis: kakor, da si prišel na jug sosednje Italije.

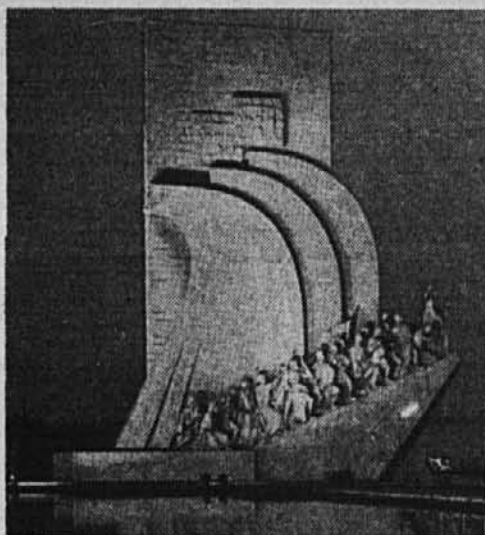
Popoldne se začne organiziran ogled mesta. Iz ozkih uličic zavijemo na »Praca do Comercio«, odkoder so v srednjem veku portugalski kralji pošiljali na raziskovanja in osvajanja svoje karavele. Takrat so Lisbonci menili, da živijo v najsrečnejšem mestu na svetu – plemintaši so krasili svoje hiše z diamanti iz kolonij, ljudstvo pa je plesalo po ulicah.

Potres v letu 1755, eden najstrahovitejših v Evropi, je popolnoma porušil najsrečnejše mesto na svetu, kakor so ga svojčas imenovali mornarji. Takrat je življenje izgubilo nad 30.000 ljudi. Popolnoma se je zrušila bogataška četrt, medtem ko je revna Alfama nesrečo preživela. Morda so zato prav tu saudade najbolj pristne in fado najbolj »živ«. Po široki »Avenida da liberdade« se pripeljemo do spomenika Marquesa de Pombala, slovitega graditelja nove Lisbone. Takoj po potresu je kot prvi minister izdal naslednje odloke, ki so prišli v portugalsko zgodovino: »Zapreti pristanišče, pokopati mrtve, poskrbeti za preživele«. V več kot dvesto letih se ukrepi ob podobnih akcijah ne bi spremenili. Ministrov spomenik na Rotundi, okoli katere se peljemo proti rastlinjaku, je še vidno videti dostojanstven in njegov obraz strog.

Primerki tropskih rastlin so edinstveni kot mozaik tlakovanih cest, ali zidnih ploščic iz nekdanjih kolonij. Cvetoča palma iz vzhodnega Timorja je tu le senca bujnega naravnega okolja vlažnih tropov. Še preden se tega zavemo, smo pri slovitem samostanu »Mosteiro do Jeronimos«. V začetku 16. stoletja ga je začel graditi Manuel I v zahvalo za odkritje pomorske poti do Indije. Seveda tu počiva tudi njen »odkritelj« Vasco da Gama. Skromen je sarkofag velikega pomorščaka, ki je z majhno jadrnico prišel tako daleč. Seveda pa vsega tega ne bi bilo, če se Henrik Pomorščak, sin kralja Joaoa I., ne bi odpovedal prestolu in posvetil mornarici. Kot čudak se je umaknil v samotni stolp

Portugalska (88500 kv. km in nad 8 milijona prebivalcev) je bila zaradi svoje kolonialne politike in notranje politične zadušnosti tudi najbolj nerazvita dežela zahodne Evrope. Še danes je 37% zaostalega, pretežno kmečkega prebivalstva. Znan je po vinu, hrastu plutovcu, oljki, sadjarstvu (agrumi), od rud ima volfram, tungsten, uran itd. V zadnjih štirih letih se je zelo odprla svetu, kar dokazuje tudi dejstvo, da Jugoslovani v čedalje večjem številu obiskujejo to deželo. Vizume je ukinila prej kot Španija. Sodelovanje z Jugoslavijo se stalno krepi. Španija (504750 tisoč kv. kilometrov, prebivalcev je okoli 36 milijonov) se je dolgo izerpavala v kolonialni politiki, do padca frankizma je bil njen razvoj zelo negotov. Po smrti Franca se je precej spremenilo. Dežela doživlja svojo renesanso. Od aprila letos so vizumi za Jugoslovane odpravljeni.

Sloviti spomenik »prvim pomorščakom« na svetovnih morjih, na čelu Henrik Pomorščak. V ozadju nad tri km dolgi viseči most »Ponte Salazar«.

ob obali in računal morske in zvezdne poti. Njegove izkušnje so nato porabile portugalske karavele, ki so odkrivale prve neznane dežele. Sicer pa je obala Tejo (težo) od ustja navzgor nekaj kilometrov dolg en sam pomnik nekdanje slave. Premalo je časa, da bi videli vse. Stražarski stolp »Torre de Belém« ima veliko arabskih elementov. Zgradil ga je gradbeni mojster Arruda, ki je dolgo živel v Maroku. Spomenik pomorščakom – raziskovalcem ob obali Tejo je 52 m visok in v poševni vrsti sledijo Henrik Pomorščaku Vasco da Gama, Cabral, ki je odkril obale Brazilije, Diego Diaz, ki je prvi prišel na Madagaskar, Magalens, čigar karavele (nazaj se je po treh letih vrnila le ena in še to brez poveljnika) so prvič plule okoli Zemlje in nesporno dokazale obliko našega planeta, o kateri so krožile do takrat neverjetne zgodbe. Sicer pa kronologija slovitih pomorščakov ne skopari: 1432 – Azori in Madeira, 1472 – Ekvator, 1487 – Rt Dobre nade, 1498 – Indija, 1501 – Brazilija, 1557 – Malajski polotok, 1557 – Macao (Kitajska) in 1542 – Japonska. In to je bilo v času, ko so se Turki trdno vsidrali na Balkanu, sto let pred 30 letno vojno, ki je pustošila Evropo.

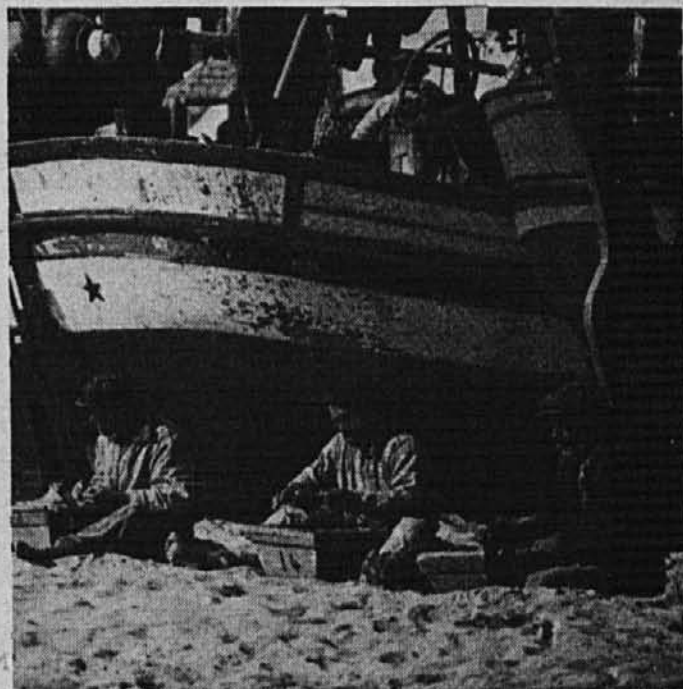
Seveda so tudi Portugalci imeli svoje okupatorje. Stoletnemu gospodstvu Mavrov so v drugi polovici 16. stoletja za

kratak čas sledili Španci. Nasprotja so bila že prej, kmalu po Kolumbovem odkritju Novega sveta. Takrat je spor rešil papež z razdelitvijo »interesnih sfer« med obema pomorskima velikanoma. Špancev so se otrsli s pomočjo nove velesile – Anglije. Šele sedaj nekako začenjam razumeti fado in saudade in pa vonj po cimetu in klinčkih in duh po katranu – dobrine, ki so takrat pomenile vsaj toliko, kot danes kava, kakao ali čaj. Torej ni težko razumeti pregovora, ki je doma v metropoli ob Tejo, »vse dobro pride z morja« in hiš, katerih okna gledajo čez najdaljši viseči evropski most na reko, kjer danes namesto cimeta barkače prevažajo »vinho« (vinjo – vino) iz teras ob Dueru in iz Porta, drugega največjega pristanišča na severu dežele. Most je z amerškimi dolarji zgradil diktator Salazar in ko se čez dva dni peljemo čezenj, moramo za avtobus odšteti 100 escudov (škudov), kar znese približno 45 din. Naj mimogrede omenim, da smo za pristno vino odšteli od 12 škudov naprej (približno 5 din za liter! – Obljubljena dežela za kranjske Janeze!).

Zadnji okupatorji v deželi so bili Francozi v času Napoleona, ko so bili Portugalci zavezniki Angležov. Dunajski kongres je znova restavriral staro monarhijo, ki je živela do leta 1910. V prvi svetovni vojni so sinovi nekdanjih pomorščakov sodelovali na strani antante, sledile so diktature in v drugi svetovni vojni je režim na tihem podpiral fašizem. Do izkrcanja v Normandiji so Nemcem prodajali wolfram (te rude ima Portugalska v Evropi največ). Po vojni je režim oporišča na Azorih in drugod odstopil NATO paktu, katerega članica je Portugalska še danes. Zelo agilna KP v nasprotju s sosodnjimi Španci vodi radikalnejšo smer in ni nič kaj navdušena za evrokomunizem. Toda tudi desničarji ne morejo več tako naprej. Čedalje bolj je čutiti željo po neodvisni Portugalski. Da, v štirih letih se je spremenilo več kot prej v pol stoletja. V deželo je prišlo na stotisoče povratnikov iz Mozambika, Angole, Goe, Timorja. Mnogi se danes stiskajo v skromnih bivališčih Miradoura ali na pobočjih gradu Sao Jorge. Srečnejši so odšli v Brazilijo, ki se je osamosvojila že leta 1882. Seveda nam tega domači vodič ne pove, o tem več kot zgovorno pričajo zakajene kavarnice ozkih ulic Alfame.

Naš program je žal določen: grad Queluz (keluž) – letna kraljevska rezi-

(Nadaljevanje na 32. strani)

Portugalci ulove letno nad pol milijona ton rib (sardine, tune) in zato so pogosto na seznamu turističnih menijev. Na sliki so portugalski ribiči na peščenih obali Cascaisa (kaškajša).

denca iz druge polovice 18. stoletja (Palácio Nacional) je zloščena za turistični obisk. Občutek imam, da gledam portugalski Versailles. Posebnost so preproge, na katerih so orientalski vzorci pomešani s portugalskim okusom. Pa vrt! miniaturni Versailles! Škoda da ne moremo poskusiti nacionalne jedi Cozinha Velba (stara kuhinja) »Cozido a portuguesa« — tipično nacionalno enolončnico. Bližnji vinogradi Colaresa (kolareša) poleg Porta in Duera (sever Portugalske) menda dajejo najbolj žlahtno kapljico. Drvimo po kraljevih sobanah, vodiči priganjajo, za nami je že nova skupina in večina niti ne utegne pogledati slovite Arraiolos (preprogo). Pred nami je nov dvorec — Sintra Avizove dinastije iz konca 14. stoletja, ko so se morali Mavri posloviti od dežele. Njih že dolgo ni več, zato pa na vrhu griča še danes kraljuje njihova stara fevdalna trdnjava, do katere sega park subtropskih dreves, prinešenih iz vsega sveta. Z Metodom sva prišla le do polovice griča, vendar morava nazaj v mesto in v kraljevi dvorec. Ta je mešanica mavrske, poznogotske in manuelske dobe. Posebnost gradu sta dva stožčasta stolpa nad grajsko kuhinjo — nekakšna dimnika. Žal je toliko obiskovalcev, da čakamo v vrsti skoraj pol ure. Srečujemo različne skupine, od šolskih ekskurzij vseh stopenj do turistov iz anglosaških dežel. Ko kasneje na glavnem trgu iščem prodajalno razglednic, iz neke ozke ulice zaslišim nepozabno fado s saudado, o kateri bi težko rekel, po kom vleče, stari mavrski ali kasnejši manuelski dobi.

Ko zapuščamo Sintro nas skoraj do Colaresa med vinorodnimi griči pozdravlja nepozabni park Monserrate s svojimi nad

3000 primerki rastlin iz raznih klimatskih območij. Ne čudim se lordu Byronu in drugim slavnim pesnikom in slikarjem, ki jih je ta svet tako privlačil in navdušil.

Cabo di Roca je najzahodnejša točka na naši celini. Stopetdeset metrov nad Atlantikom smo in videti je delač. Kaj so tukaj čutili pred več kot pol tisočletja prvi pomorščaki, ne vem. Ali so verjeli, da tam, kjer se »zemlja konča in morje začne«, zares strašijo morske pošasti? Henrik Pomorščak je mislil drugače. Portugalska je zares veliko dala svetu. Ta svet, ki je bil nekoč nepregleden, je danes tako majhen! Je morda tu odgovor za razumevanje saudade?

(nadaljevanje prihodnjič)

esteva
no Cabo da Roca, Sintra - Portugal,
o ponto mais Ocidental da Europa, "onde a terra se
acaba e o mar começa" e onde palpita o Espirito da
Fé e da Aventura, que levou as Caravelas de Por-
tugal em busca de novos mundos para o mundo.

Del »diplome«, s katero turistični komisariat Sintre potrjuje dostop do najzahodnejšega dela naše celine: ... »kjer se zemlja neha in morje začne, odkoder je želja po novih do-
živetjih gnala portugalske karavele v svet iskat nove svetove«. Tisti dan nas je v pol ure
na novo »diplomiral« več kot polovica potnikov avtobusa. To so bili najnižji stroški kake
diplome — le 30 escudov!

VALENTIN POLANŠEK

V porodnišnici poezije

Poveličevalno zaživim
v vseobsegajoči trenutek,
vznesenost je le ena prisotnost,
prehajam
v brezčasna stanja
in postajam novost
novim novostim sproti.
Skozi doslutene boli
in dosanjane slasti
se spajam
v strastno bolešt
in zavestno sladkost:
S e m!
S v a!
S m o!
Dopolnjujoči zavesti
se razodeva
veličastje:
BITI - !

Miha Klinar

Posmrtnica sošolcu St. Ž. Ml.

Smrt ... Drugega nam zdaj ne preostane.
Tako ali drugače moramo umreti.
A boja našega sourag ne more streti.
Na naše mesto tisoč drugih plane.

Evropa vsa trpi, gori v plamenih.
Trpe vsa ljudstva v boju in okovih.
Umirajo povsod. A tu v gozdovih
Življenje klije ko pomlad v semenih.

Aprilski cveti — taki bomo pali.
Gore poglej! V njih gnezdi rod sokolji.
Armada rdečih borcev v njih se kali!

Roka mu seže mirno po pištoli.
Junak obkoljen v svojo smrt privoli.
Umre. Z njim drugi. Smrt je v strah drhali.

LISTI izhajajo kot priloga tedni-
ka ŽELEZAR — glasila delovne-
ga kolektiva SOZD SŽ ŽELEZAR-
NA JESENICE. Ureja kulturno
umetniški klub pri DPD Svoboda
Tone Čufar Jesenice, glavni
in odgovorni urednik Joža Varl.